MASARYKOVA UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Analýza faktorov podporujúcich demokratizáciu: prípad Libanonu a Jordánska

Magisterská diplomová práca

Daša Vasiľová

Vedúci práce: PhDr. Pavel Pšeja, Ph.D.

UČO: 370269

Obor: Mezinárodní vztahy

Imatrikulačný ročník: 2014 Brno, 2016

Čestné prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som diplomovú prácu *Analýza faktorov podporujúcich demokratizáciu: prípad Libanonu a Jordánska* vypracovala samostatne, pod vedením vedúceho práce, výhradne s použitím zdrojov uvedených v zozname literatúry na konci tejto práce.

V Brne, dňa 11.12.2016

Bc. Daša Vasiľová

Poďakovanie

Moje poďakovanie na tomto mieste patrí PhDr. Pavlovi Pšejovi, PhD. za odborné rady, vždy ochotný a ústretový prístup v priebehu vedenia tejto práce, rovnako ako aj za jeho podnetné kurzy, ktoré ma výrazne ovplyvnili pri výbere danej témy.

Zoznam použitých skratiek

BR OSN	Bezpečnostná rada OSN
CIA	Ústredná spravodajská služba (Central Intelligence Agency)
EÚ	Európska únia
HDI	index ľudského rozvoja (Human Development Index)
HDP	hrubý domáci produkt
HND	hrubý národný dôchodok
IAF	Islamský akčný front
LADE	Libanonské združenie pre demokratické voľby (The Lebanese Association for Democratic Elections)
MENA	Región Blízkeho východu a severnej Afriky (Middle East and North Africa)
MMF	Medzinárodný menový fond
NGO(s)	nevládná(é) organizácia(e) (non-governmental organizations)
OSN	Organizácia spojených národov
PLO	Organizácia za oslobodenie Palestíny (Palestine Liberation Organization)
UNDP	Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)
UNESCO	Organizácia OSN pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UN Educational, Scientific and Cultural Organization)
UNHCR	Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov (United Nations High Commissioner for Refugees)
UNIFIL	Dočasné jednotky OSN v Libanone (United Nations Interim Force in Lebanon)
USA	Spojené štáty americké
USD	americký dolár
WHO	Svetová zdravotnícka organizácia (World Health Organization)
ZTL	Zvláštny tribunál pre Libanon

Obsah

1. Úvod 7

2. Metodológia a návrh výskumu 8

2.1. Použitá metodológia 8

2.2. Ciele práce a výskumné otázky 8

2.3. Zdroje dát 10

2.4. Limity výskumu 10

3. Vymedzenie základných pojmov 12

3.1. Dilema definície demokracie 12

3.2. Demokratizácia a jej koncept 14

3.3. Teoretické prístupy k štúdiu demokratizácie 17

3.3.1. Modernizačná teória 17

3.3.2. Historická sociológia – štrukturalizmus 19

3.3.3. Tranzičná teória 21

3.4. Ďalšie faktory 23

3.4.1. Medzinárodný kontext 24

3.4.2. Médiá 27

3.4.3. Občianska spoločnosť 29

4. Libanon 31

4.1. Historický a politický kontext 31

4.2. Demokratizačné faktory v kontexte diania v Libanone 36

4.2.1. Modernizačná teória 36

4.2.2. Historická sociológia - štrukturalizmus 38

4.2.3. Tranzičná teória 39

4.2.4. Medzinárodný kontext 40

4.2.5. Médiá 43

4.2.6. Občianska spoločnosť 45

4.3. Demokratizačný vývoj v Libanone 47

4.3.1. 2000-2005: v tieni Sýrie 48

4.3.2. 2005-2010: formujúca sa opozícia a súperenie 53

4.3.3. 2011-2016: medzinárodná nestabilita a nový aktivizmus 58

5. Jordánsko 66

5.1. Historický a politický kontext 66

5.2. Demokratizačné faktory v kontexte diania v Jordánsku 70

5.2.1. Modernizačná teória 70

5.2.2. Historická sociológia – štrukturalizmus 72
5.2.3. Tranzičná teória 73
5.2.4. Medzinárodný kontext 74
5.2.5. Médiá 76
5.2.6. Občianska spoločnosť 79
5.3. Demokratizačný vývoj v Jordánsku 81
5.3.1. 2000-2005: nový monarcha a nádej na reformu 82
5.3.2. 2006-2011: reformné iniciatívy a deliberalizačná realita 86
5.3.3. 2011-2016: Arabská jar a prísľub zmeny 90
6. Zhodnotenie demokratizačného procesu v Libanone a Jordánsku 99
7. Záver 106
8. Použité zdroje a literatúra 110
Primárne zdroje: 110
Sekundárne zdroje: 121

1. Úvod

Diplomová práca si vzala za cieľ skúmať demokratizačné tendencie v dvoch nenápadných, no na komplexné a búrlivé vnútorné dianie bohatých krajinách – Libanone a Jordánsku. Výber týchto prípadov nebol nijako náhodný, no naopak vychádzal z presvedčenia, že hoci na prvý pohľad možno medzi krajinami bádať mnohé podobnosti, ich zložitý vnútorný vývoj pomôže poodhaliť rozličné činitele, aktérov, procesy a ich výstupy, ktoré sa počas pozorovaného vývoja objavovali.

Tieto krajiny spája nielen geografická blízkosť a porovnateľný historický vývoj, ale aj fakt, že hoci ide o územne a populačne pomerne malé štáty, obe sa stali križovatkami stretu záujmov regionálnych aj svetových hráčov. Okrem toho ich možno považovať za určité fenomény medzi okolitými krajinami, nakoľko ide o štáty nielen s podstatne liberalizovanými ekonomikami, ale aj s určitým stupňom liberalizácie v občianskej a politickej sfére. Aj z tohto dôvodu sa stávajú často terčom úvah o možnosti rozvoja demokracie v komplikovanom regióne a mnohí tak upozorňujú na viac či menej skryté prejavy ich transformácie v posledných rokoch. Nakoľko sa práca bude snažiť o poodhalenie čo možno najsúčasnejších aspektov takéhoto vývoja a zároveň sa bude usilovať o jeho uchopenie v celej jeho komplexnosti, na mušku si vzala obdobie od roku 2000, kedy boli obe krajiny zasiahnuté významnými udalosťami a nastúpili na novú vlnu vývoja, až po súčasnosť.

Diplomová práca bude odhaľovať, ktoré faktory sa preukázali ako relevantné v daných procesoch, no nebude si všímať len pozitívne, ale aj negatívne tendencie, nakoľko predpokladom tejto práce nie je nutne pozitívny charakter tohto vývoja. Na ich určenie budú využívané myšlienky troch klasických demokratizačných teórií – modernizačnej, štrukturalistickej a tranzičnej. Okrem toho bude pracovať s ďalšími činiteľmi, ktoré sú pokladané za významné, no v doterajších teóriách si nenašli svoje miesto. Konkrétne pôjde o medzinárodný kontext, médiá a občiansku spoločnosť. Nakoľko bude práca ponímaná ako komparatívna prípadová štúdia, jej ďalším cieľom bude určenie paralel aj odlišností demokratizačného vývoja v zvolených krajinách. V neposlednom rade sa bude snažiť určiť aj ich vyhliadky do budúcna.

2. Metodológia a návrh výskumu

2.1. Použitá metodológia

Táto práca sa bude opierať o kvalitatívny výskum, ktorý využíva predovšetkým *„dáta, ktoré majú charakter textu či jedinečných skúseností“* (Drulák 2008: 14). Takéto skúmanie sa nesnaží o zovšeobecnenie, ale o uchopenie predmetu výskumu v jeho jedinečnosti, pričom sa zameriava na vnútorný popis situácie. V nami zvolených prípadoch sa tak budeme usilovať o *„porozumenie skúmanému fenoménu v jeho historickom a kultúrnom kontexte, do ktorého je zasadený“* (Drulák 2008: 19). Nakoľko sa však budeme zaoberať detailným skúmaním demokratizačných procesov a faktormi, ktoré ich ovplyvňovali, nie je vylúčené, že budeme schopní identifikovať aj určité kauzálne vzťahy, ktoré boli prítomné v oboch študovaných prípadoch, hoci explanačný prístup a s ním spojené hľadanie pevných kauzálnych mechanizmov (Drulák 2008: 15-16) nebude cieľom tejto práce.

Práca bude koncipovaná ako komparatívna prípadová štúdia, ktorá sa venuje porovnávaniu dvoch prípadov – demokratizačnému procesu v Libanone a Jordánsku. Táto metóda má za cieľ hĺbkové štúdium prípadov, ktoré dokáže zachytiť ich zložitosť a popis vzťahov v ich celistvosti za použitia veľkého množstva zdrojov (Hendl 2005: 104). Viacprípadové štúdie tak umožňujú analyzovať viacero prostredí a pochopiť podobnosti či odlišnosti medzi prípadmi (Baxter and Jack 2008: 550).

2.2. Ciele práce a výskumné otázky

Diplomová práca sa bude opierať o základnú hypotézu, ktorá znie: *„Za posledných šestnásť rokov Libanon a Jordánsko prešli významnými zmenami, ktoré prispeli k posunu krajín smerom k demokracii.“* Cieľom tak bude vytvorenie uceleného pohľadu na predpokladaný demokratizačný vývoj, ktorý mal prebiehať v daných krajinách. Výber skúmaného časového obdobia od roku 2000 po súčasnosť má zároveň prispieť k identifikácii relevantných činiteľov ovplyvňujúcich demokratizačný proces tak, aby čo možno najvernejšie odzrkadľovali realitu dnešného sveta. Detailný výklad skúmaných fenoménov, aký býva vlastný komparatívnym prípadovým štúdiám, môže v budúcnosti napomáhať schopnosti predvídať podobné výsledky alebo kontrastné výsledky za predvídateľných dôvodov (Baxter and Jack 2008: 550) v ďalších krajinách regiónu či inde vo svete.

Aby bolo možné naplniť vyššie stanovené ciele, práca sa pokúsi zodpovedať nasledujúce výskumné otázky:

1. **Ktoré faktory boli prítomné pri kľúčových zmenách v demokratizačnom vývoji Jordánska a Libanonu v skúmanom období?**

Ktoré faktory podnietili demokratizačné zmeny?
Ktoré spôsobovali naopak reverzné tendencie?

2. **Aké sú paralely demokratizačného vývoja v skúmaných krajinách?**

V čom sa tento proces v daných krajinách zhodoval a v čom sa odlišoval?

3. **Aké sú budúce vyhliadky na demokratizačný vývoj v týchto krajinách?**

Aké sú aktuálne prekážky tohto vývoja v daných krajinách?
Čo v súčasnosti demokratizácii naopak napomáha?

K zodpovedaniu položených otázok práca pristúpi nasledujúcim spôsobom. Praktická časť bude oddelene skúmať prípady Libanonu a Jordánska, pričom tie sa budú ďalej členiť na dve základné časti. Prvá – stručnejšia časť – postupne zasadí do kontextu každej krajiny jednotlivé faktory považované za relevantné pre štúdium demokratizácie[1]. Toto umožní lepšiu orientáciu a pochopenie príčin vedúcich k demokratizačným zmenám, ktoré budú skrz kľúčové udalosti analyzované v nadväzujúcej časti.

Jej základom bude nazeranie na demokratizačný proces v historickom slede smerom dopredu. Vychádzajúc z úvah mnohých teoretikov, ktorí budú predstavení v ďalšej kapitole, aj v tejto práci bude existovať predpoklad, že demokratizácia je „zdĺhavým a prerušovaným procesom“, v ktorom sa stavebné kamene demokracie neobjavujú synchrónne, ale dochádza skôr k ich postupnému objavovaniu „raz za čas“. Hoci sú demokracie v konečnom dôsledku normatívne koherentné, v procese ich vzniku sa v jednotlivých prípadoch objavujú rôzne inštitúcie v rôznych časoch a z rozličných príčin (Capoccia and Ziblatt 2010: 940).

Týmto spôsobom sa bude práca snažiť vyvarovať skúmaniu, ktoré si všíma len výsledky v náhodných bodoch v čase a ich koreláciu s ďalšími dejmi. Miesto toho bude zohľadňovaná spletitá sieť faktorov vedúca ku kľúčovým momentom (Capoccia and Ziblatt 2010: 939). Budú tak analyzované rôzne liberalizačné procesy súvisiace napríklad s rozširovaním a (skutočným) uznávaním občianskych a politických práv, celkové „zcivilňovanie“ rôznych sfér spoločnosti spájajúce sa s fungovaním straníckeho systému a kolektívnych záujmových skupín, či podstatné inštitucionálne zmeny a

[1] Tieto faktory budú identifikované v nasledujúcej, teoretickej časti práce (pozn. autorka).

adaptácia základných demokratických procedúr[2]. Takáto rekonštrukcia bude napomáhať odhaľovaniu nových, predtým skrytých premenných (Capoccia and Ziblatt 2010: 940). Avšak nebýva žiadnou výnimkou, že počas demokratizácie dochádza k okamžitému pozastaveniu akýchkoľvek snáh a zmena môže dokonca nabrať opačné smerovanie. V tejto práci tak nebudú zohľadňované len pozitívne zmeny, ale aj reverzné tendencie, ak sa takéto vyskytli (Morlino 2014: 8).

2.3. Zdroje dát

Ako už zvolená metóda výskumu napovedá, pracovať sa bude s veľkým množstvom dát, nakoľko poznatky budú získavané skrz detailnú analýzu dokumentov, pričom využívané budú ako primárne, tak sekundárne pramene.

Kým teoretická časť práce bude vychádzať výlučne zo sekundárnych zdrojov, ktorými sú práce teoretikov demokracie a demokratizácie, praktická časť bude z veľkej časti využívať zdroje primárne. Opierať sa bude najmä o správy a analýzy medzinárodných organizácii, nevládnych organizácii predovšetkým ľudskoprávneho zamerania, vyjadrenia vládnych predstaviteľov, opozície aj aktivistov, vládne výstupy a dokumenty, pričom mnohé fakty budú získavané skrz analýzu žurnalistických článkov či publikácií odborníkov na danú problematiku. V snahe o čo možno ich najväčšiu autentickosť bude pozornosť z veľkej časti orientovaná na regionálne zdroje a autorov dobre znalých lokálneho kontextu. So sekundárnou odbornou literatúrou bude praktická časť pracovať najmä za účelom získania všeobecnejších informácii alebo ozrejmenia širšieho kontextu. Vzhľadom na aktuálnosť pomerne veľkej časti skúmanej problematiky je množstvo dostupných knižných publikácií pomerne obmedzené a zatiaľ často aj kvalitatívne slabšie, preto budú využívané len okrajovo. Nakoľko sa práca bude zaujímať aj o rolu nových médií, nie je vylúčené, že medzi použitými zdrojmi bude možné nachádzať príspevky zo sociálnych sietí.

2.4. Limity výskumu

Ako už bolo vyššie spomenuté, práca sa bude usilovať o prácu s regionálnymi zdrojmi, s čím sa však môžu spájať určité jazykové obmedzenia, nakoľko budú využívané predovšetkým zdroje písané v anglickom jazyku, zatiaľ čo tie arabské budú opomenuté. Vďaka zvolenému obdobiu, počas ktorého došlo k rapídnemu rozšíreniu užívania internetu, to však nemusíme považovať za neprekonateľný problém. Mnohé denníky či spravodajské zdroje poskytujú dvojjazyčný obsah, rovnako tak aj analýzy vládnych aj

[2] Vrátane volebného práva, špecifikácie vzťahu medzi výkonnými a legislatívnymi telesami a ďalších faktorov (Morlino 2014: 8).

nevládnych organizácií. Navyše, miestne médiá, najmä pokiaľ ide o skúmanú problematiku demokratizácie a s tým úzko súvisiacu otázku ľudských práv a ďalších aspektov, môžu často poskytovať nepravý a od reality vzdialený pohľad. Jazyková bariéra tak môže byť najvýraznejšia pri posudzovaní vládnych výstupov, napríklad v podobe zákonov či vyhlásení, o ktorých sa budeme dozvedať skrz sprostredkujúce zdroje.

Za ďalší potenciálny problém môže byť považovaná subjektívnosť a skreslenosť niektorých zdrojov, najmä v prípade reportáží alebo osobných vyjadrení niektorých aktérov. Rozhodnutie o vierohodnosti a následnom využití konkrétnych dát tak bude závislé na osobnom posúdení autorky. Medzi limity, ktoré si zaslúžia špeciálnu zmienku, by sme mohli zaradiť aj nutnosť redukcie skúmaných udalostí a premenných na tie, ktoré sú považované za skutočne zásadné pre študovaný proces, a to predovšetkým z dôvodu obmedzeného rozsahu danej práce.

V neposlednom rade možno medzi možné limity zaradiť aj uvádzanie arabských názvov a mien, ktoré sa bude opierať o anglickú transkripciu, pričom v prípade zaužívanejších pomenovaní bude uprednostnený slovenský prepis.

3. Vymedzenie základných pojmov

3.1. Dilema definície demokracie

Demokracia je pojmom, ktorý dlhodobo trápi politických vedcov snažiacich sa určiť jej definičné znaky. Konsenzus o tom, ktorá krajina môže byť právom označená za demokraciu, sa nepodarilo dosiahnuť ani medzi štátnikmi, aktivistami či bežnými občanmi. Vo vzduchu tak naďalej visia sporné otázky týkajúce sa možností výberu volených zástupcov, uchádzania sa o volené funkcie, garancie vlády práva, občianskych slobôd, práv jednotlivcov a menšín (Diamond 2008: 21).

Z dôvodu nejednoznačných odpovedí na otázky podobného charakteru sa medzi akademikmi zaoberajúcimi problematikou demokracie zaužívalo rozlišovanie medzi užším a širším ponímaním tohto pojmu. Ako Joseph Schumpeter načrtol, demokraciu možno chápať ako systém *„slúžiaci pre dosahovanie politických rozhodnutí, v ktorom jednotlivci získavajú moc rozhodovať v konkurenčnom boji o hlas ľudu.“* (Schumpeter 1974: 269). V tomto prípade však možno hovoriť len o akejsi minimálnej úrovni demokracie, v ktorej má ľud možnosť výberu a náhrady svojich politických lídrov v pravidelných, spravodlivých a slobodných voľbách, a preto býva označovaná aj ako *„procedurálna demokracia“*[3] (Whitehead 2002: 10).

Táto minimálna forma demokracie síce dokáže sama o sebe napomáhať dosiahnutiu liberálnych slobôd, no v žiadnom prípade ich negarantuje. Aj keď je prítomnosť konkurencie medzi politickými stranami a konanie pravidelných a spravodlivých volieb považované za nevyhnutný prvok demokracie, samy o sebe nevypovedajú nič o jej kvalite (Morlino 2002: 2). Nijako výnimočným javom nie je ani situácia, keď vysoká politická súťaživosť a časté striedanie vlád ide ruka v ruke s porušovaním ľudských práv, obmedzovaním slobôd, diskrimináciou menšín, štátnou kontrolou médií, slabou vládou práva, alebo mnohými ďalšími obmedzeniami (Diamond 2008: 23).

Demokracia tak v podobných prípadoch môže byť sotva považovaná za ekvivalent toho, čo si pod jej pojmom predstavujú ľudia bojujúci za slobodu a lepší spôsob života (Schmitter and Karl 1991: 75). Ak by sme chceli uvažovať o demokracii v takomto širšom zmysle slova, naskytá sa nám ďaleko širší záber komponentov, ktoré zahŕňa a ktorými ju možno charakterizovať[4].

---

[3] Podľa niektorých teoretikov dokonca môže byť za dostačujúcu podmienku pre demokraciu považovaná samotná existencia volieb a to aj v prípade, ak neplatí pravidlo všeobecnosti (Schmitter and Karl 1991: 78).

[4] Nasledujúci súpis vychádza z desiatich nevyhnutných zložiek demokracie v širšom ponímaní, ktoré navrhol Larry Diamond (2008) a zo siedmych podmienok – tzv. procedurálneho minima Roberta Dahla (1982), ako aj prác ďalších autorov (pozn. autorka).

Všeobecná zhoda medzi autormi panuje ohľadom podmienky, ktorá bola už čiastočne predstavená vyššie, a teda, že prakticky všetci dospelí občania musia mať právo voliť a uchádzať sa o volené verejné funkcie, pričom volení zástupcovia sú vyberaní v často sa konajúcich spravodlivých voľbách[5] (Dahl 1989: 10-11; Diamond 2008: 22). Na rozdiel od minulosti, keď bola účasť na politickom živote značne obmedzovaná na základe rôznych kritérií, dnes je jedným z elementárnych štandardov demokracie úplná inkluzivita (Schmitter and Karl 1991: 77).

Ďalším predpokladom, ktorý zásadne odlišuje demokratické režimy od nedemokratických, je existencia noriem, ktoré upravujú, za akých podmienok sa môžu demokratickí vládcovia dostať k moci a zároveň stanovujú praktiky, ktoré ich činia zodpovednými za svoje činy (Schmitter and Karl 1991: 76-77). Kontrola nad vládnymi rozhodnutiami je ústavne zverená verejným činiteľom (Dahl 1989: 11), čím dochádza k inštitucionálnej kontrole moci, ktorú vykonávajú volení predstavitelia. Na tejto kontrole by sa mala podieľať legislatíva, súdny systém a ďalšie nezávislé úrady (Diamond 2008: 22).

Občania v demokratickej krajine by mali mať možnosť užívať si skutočné individuálne slobody, ako slobodu vyznania, názoru, prejavu, tlače, vysielania, združovania, demonštrovania, petícii a, podľa moderných teoretikov, aj slobodu internetu (Diamond 2008: 22). Ako tvrdí Robert Dahl, samozrejmé by malo byť právo vyjadrovať sa k politickým záležitostiam, a to bez hrozby vážneho trestu (Dahl 1989: 10-11).

Ako je dobre známe, všeobecne akceptovateľným prvkom v demokraciách je aj právo väčšiny. V prípade, ak by však bola jeho aplikácia plnohodnotná, dochádzalo by ku kolízii so záujmami mnohých menšín prítomných v danej demokracii a v tomto prípade by sme dokonca mohli hovoriť aj o ich diskriminácii. Dobre fungujúce demokracie však na túto situáciu reagujú zmiernením práva väčšiny, a to spravidla formu ústavných opatrení, ktoré chránia práva minorít (Kremnitzer and Fuchs 2013: 4). Práve v tomto bode možno nachádzať jasný kontrast medzi minimálnym chápaním demokracie a tým širším, v ktorom je väčšina ochotná dobrovoľne sa vzdať časti svojich práv a privilégií v prospech celku.

S predchádzajúcim bodom tak súvisí nutnosť garantovať etnickým, náboženským, rasovým a iným menšinovým skupinám právo praktizovať svoje náboženstvo, kultúru a rovnomerne participovať na politickom a spoločenskom živote. Najefektívnejším a najčastejším spôsobom ochrany týchto skupín je činnosť záujmových združení alebo spoločenských hnutí, keďže svojim pôsobením dokážu

[5] Ak dosiahli stanovenú vekovú hranicu a spĺňajú určité kompetencie (Diamond 2008: 22).

vplývať na rozhodnutia demokraticky zvolených zástupcov (Ghaus-Pasha 2005: 3). Právo na formovanie nezávislých združení a organizácii, vrátane nezávislých politických strán, spoločne s právom na vyhľadávanie alternatívnych zdrojov informácií zabezpečuje v spoločnosti skutočnú pluralitu, ktorá prispieva k životaschopnej občianskej spoločnosti (Dahl 1989: 11; Diamond 2008: 22). Vďaka tomu, že podobné demokratické slobody samy o sebe povzbudzujú občanov k vzájomnej diskusii, dochádza k jednoduchšiemu odhaľovaniu a riešeniu možných problémov bez nutnosti zákroku vyššej autority[6] (Schmitter and Karl 1991: 79-80).

Larry Diamond identifikuje ešte niekoľko ďalších nevyhnutných atribútov – rovnosť práva pre všetkých občanov v rámci právneho štátu, nezávislé a nestranné súdnictvo a civilnú kontrolu nad armádou a štátnymi bezpečnostnými zložkami (Diamond 2008: 22).

Autor ďalej dodáva, že v prípade, ak režim splňuje predpoklady demokracie širšieho rozsahu, možno ju nazývať demokraciou *liberálnou*, v opačnom prípade, ak sú predpoklady minimálne, je demokracia *neliberálna*. Okrem toho rozlišuje aj tzv. *pseudodemokraciu*, v ktorej sa síce konajú pravidelné viacstranícke voľby a existujú štandardné inštitúcie ako súdy, valné zhromaždenie či ústava, no občania nemajú možnosť nahradiť existujúcich lídrov v dôsledku zmanipulovaného systému. Diamond si takisto všíma situáciu, v ktorej majú občania možnosť voľby politických predstaviteľov, no skutočná moc prináleží iným entitám, často monarchii alebo armáde. Tieto prípady identifikuje ako *volené autoritárske režimy*, v ktorých voľby nemožno považovať za skutočne demokratické (Diamond 2008: 23).

3.2. Demokratizácia a jej koncept

Demokratizáciu možno definovať ako *„proces zmeny režimu, ktorého cieľom je ustanovenie a stabilizácia trvalej demokracie“* (Schmitz and Sell 1999: 25). Toto jednoduché vymedzenie však nastoľuje niekoľko otázok, ktoré podnecujú debaty medzi politickými vedcami a teoretikmi demokratickej tranzície.

Čo činí demokraciu natoľko príťažlivou, že sa občania, samotné politické elity, či externí aktéri dobrovoľne snažia o zmenu režimu smerom k demokracii? Mnohé odborné výskumy presvedčivo dokazujú mnoho výhod, ktoré majú prevážiť iné formy politických režimov. Medzi tie najfrekventovanejšie patria tvrdenia, že demokracie sa len zriedka, ak vôbec, angažujú vo vojenskom konflikte voči sebe navzájom, podporujú ekonomický rozvoj minimálne tak dobre ako ostatné režimy a ich obyvatelia sú ďaleko

[6] Fungujúca občianska spoločnosť si tak uvedomuje a dokáže akceptovať odlišné preferencie iných členov spoločnosti (Schmitter and Karl 1991: 80).

menej vystavovaní zneužívaniu zo strany štátnej moci, než tomu býva v prípade iných politických režimov (Berman 2010: 145). Kým ešte väčšina 20. storočia bola svedkom skepticizmu ohľadom demokratických hodnôt zo strany ako ľavicových, tak pravicových radikálov, dnes už otázka o tom, či je demokratický režim tým najpreferovanejším, ustúpila do úzadia a len niekoľko pozorovateľov sa naďalej domnieva, že dnes možno nájsť lepšiu formu vlády (Berman 2010: 145).

Ďalšia dilema súvisí s otázkou, za akých okolností dochádza k výskytu demokracií. Kým *prekondicionalisti* tvrdia, že k tomu, aby demokracia vznikla, je potrebný konkrétny súbor predpokladov a skúseností, *univerzalisti* sa zhodujú, že môže prekvitať v rôznych podmienkach[7] (Berman 2010: 145).

Za akýsi vrchol univerzalistického myslenia možno považovať záujem, ktorý sa dostavil spoločne so zverejnením prelomovej práce Samuela Huntingtona *Democracy's Third Wave* v časopise *Journal of Democracy* v roku 1991, ktorá uviedla pojem *„tretia vlna globálnej demokratickej tranzície“*. Huntington identifikoval päť základných faktorov, ktoré výrazne prispeli k výskytu a načasovaniu *tretej vlny* demokratizácie, za ktorej začiatok určil rok 1974.

Medzi nich patria: 1) prehlbujúce sa problémy legitimity autoritárskych režimov z dôvodu ekonomického, poprípade vojenského zlyhania vo svete, ktorý široko akceptuje demokratické hodnoty; 2) nevídaný ekonomický rast v 60. rokoch 20. storočia, ktorý prispel k expanzii strednej triedy v mnohých krajinách; 3) zmena doktríny katolíckej cirkvi, ktorá sa stala oponentom autoritárstva; 4) zmeny v politikách externých aktérov, predovšetkým Európskeho spoločenstva, USA a Sovietskeho zväzu; 5) demonštračné efekty skoršej tranzície, ktorá sa stala modelom pre ďalšie krajiny, ktoré ju taktiež podstúpili (Huntington 1991: 13).

Na rozdiel od predstaviteľov niektorých veľkých demokratizačných teórií, ktorým bude venovaný dostatočný priestor neskôr, Huntington považuje kultúrne aspekty za jedny z najviac determinujúcich faktorov, pričom tvrdí, že hlboko antidemokratická kultúra by mohla brániť šíreniu demokratických noriem v spoločnosti, či efektívnemu fungovaniu demokratických inštitúcií (Huntington 1991: 22). Zároveň však dodáva, že kultúry sú dynamickými jednotkami a nie sú stagnujúce (Huntington 1991: 30) a svojimi argumentami tak napáda niektoré zaužívané kultúrne tézy. Podľa nich je demokracia videná ako nanajvýš nevhodná pre nezápadné

[7] Ako dodal jeden z hlavných univerzalistických predstaviteľov Dankwart Rustow v roku 1970, odborníci by mali prestať pátrať po funkčných prvkoch, ktoré bude možné chápať ako nevyhnutné pre demokraciu. Domnieva sa, že ani určitá minimálna hospodárska úroveň, ani určitý typ spoločenského usporiadania nemusia tvoriť nevyhnutné podmienky pre vznik demokracie (Berman 2010: 146).

spoločnosti[8] (Huntington 1991: 22-23), respektíve, podľa menej reštriktívnej varianty, je nevhodná len pre určité nezápadné kultúry, predovšetkým konfuciánsku a islamskú (Huntington 1991: 24). Huntington však oponuje tým, že ako sme mohli byť svedkami už v minulosti, aj jedny z najtradičnejších spoločností[9] zažili dramatický obrat v prevládajúcich hodnotách či postojoch[10]. Domnienka o trvalých kultúrnych prekážkach by tak mala byť revidovaná, nakoľko v každej kultúre existujú elementy, ktoré nie sú kompatibilné s demokraciou, podobne, ako možno v každej nachádzať aj tie, ktoré sú pre ňu priaznivé (Huntington 1991: 30).

Súčasťou *tretej vlny* globálnej demokratizácie, bolo mnoho krajín, ktoré by *prekondicionalisti* nepovažovali za dostatočne zrelé a vhodné pre tranzíciu z autoritárskej vlády, čo v danej dobe podporilo univerzalistický pohľad (Berman 2010: 146). Do konca 90. rokov však došlo k pomernému sklamaniu, keď tieto optimistické vyhliadky neboli uspokojivo naplnené. Do tohto obdobia sa objavilo len niekoľko nových prípadov demokratickej tranzície, mnohé skoršie uviazli na mŕtvom bode, alebo dokonca došlo k zvratu v ich demokratickom vývoji.

Demokratizácia nie je jednorazovou a krátkodobou udalosťou, ktorá spočíva vo výskyte žiadaného súboru inštitúcií, ale ide o dlhodobý a komplexný proces. V snahe o jeho lepšie pochopenie a väčšiu systematickosť štúdia je potrebné identifikovať jednotlivé fázy, ktoré sa od seba odlišujú v cieľoch, kľúčových aktéroch, či konkrétnych prostriedkoch prispievajúcich k zmene. Schmitz a Sell sú jednými z teoretikov, ktorí si túto vlastnosť uvedomili a vychádzajúc z myšlienok ďalších autorov navrhli delenie transformácie politického režimu z autoritárskeho na demokratický na tri fázy – *liberalizáciu*, *tranzíciu* a *konsolidáciu* (Schmitz and Sell 1999: 25; 39).

Vo fáze *liberalizácie* dochádza k určitému uvoľneniu, ktoré je dôsledkom snahy o zachovanie legitimity autoritárskeho systému zmáhajúceho sa v kríze. V tomto štádiu typicky dochádza k udeleniu určitých občianskych alebo politických práv pre jednotlivcov či skupiny (O'Donnell and Schmitter 1986: 7).

---

[8] Tento argument v počiatkoch *tretej vlny* demokratizácie rozvíjal predovšetkým George Kennan (Huntington 1991: 23), predstaviteľ realistického prúdu medzinárodných vzťahov (pozn. autorka).

[9] Ako príklad uvádza Španielsko, ktoré zaznamenalo výraznú kultúrnu zmenu v priebehu len niekoľkých desaťročí (Huntington 1991: 30).

[10] Argumentuje tým, že v minulosti bol katolicizmus považovaný za prekážku pre demokraciu a mnohí nepredpokladali, že katolícke krajiny budú svedkom rovnakého ekonomického rozvoja ako tie, zväčša už demokratizované, protestantské. Katolícke krajiny však čoskoro dokázali zaznamenať väčšiu úroveň rastu a tvrdí, že určitú analógiu s týmto vývojom môžeme nachádzať v dnešnej konfuciánskej juhovýchodnej Ázii, o ktorej sa donedávna nepredpokladalo, že bude schopná dosiahnuť nebývalý ekonomický rast (Huntington 1991: 30).

Tranzícia je považovaná za štádium, ktoré je ohraničené pádom starého režimu a formálnym ustanovením novej vlády a pravidiel politického procesu (O'Donnell and Schmitter 1986: 6).

Posledná fáza – *konsolidácia* – nastáva, keď je nový režim inštitucionalizovaný a legitimizovaný a práve v tomto štádiu sa rozhoduje o jeho trvácnosti. Ak je konsolidácia na správnej ceste k cieľu, demokracia je v tejto etape rozšírená nad rámec jej formálnych aspektov a stáva sa zmysluplnou pre väčšinu obyvateľstva. Práve tu dochádza k upevňovaniu dosiahnutých výsledkov a zaužívaniu nových procesov a prehlbuje sa demokracia ako taká (Schmitz and Sell 1999: 25-26)[11].

3.3. Teoretické prístupy k štúdiu demokratizácie

Táto kapitola postupne predstaví tri hlavné prístupy, ktoré až donedávna tvorili gro teoretického štúdia demokratizácie – modernizačný, štrukturalistický a tranzičný. Nakoľko každá z týchto teórií mala svoje slabšie aj silnejšie stránky, či nedokázala reflektovať niektoré relevantné faktory modernej doby, mnohí akademici dnes navrhujú alternatívne náhľady na možné priame či nepriame príčiny vedúce k demokratizácii. Na záver tak bude vymedzený priestor aj niekoľkým samostatným aspektom, ktoré si dokázali vydobyť svoje miesto v podstatnej časti odbornej literatúry a považujem za vhodné venovať im pozornosť vzhľadom na tému tejto práce.

3.3.1. Modernizačná teória

S modernizačnou teóriou sa typicky spájajú termíny ako progres, modernita a v posledných desaťročiach aj globalizácia či uniformita (Grugel 2002: 46). Modernizačnú teóriu do demokratizačných štúdií vniesol Seymour Martin Lipset v roku 1959, keď bolo o prechode k demokracii uvažované ako o posune od tradičného k modernému (Geddes 2007: 318). Nakoľko si vo svojich počiatkoch teória všímala najmä proces zmeny, ktorá nastala v 19. storočí v USA, Veľkej Británii a niektorých ďalších západoeurópskych spoločnostiach, kapitalizmus sa stal jedným z jej ústredných pojmov, pričom moderná spoločnosť bola chápaná ako jeho produkt (Grugel 2002: 46-47).

Výrazne ekonomický charakter tejto teórie podčiarkujú aj myšlienky ďalších teoretikov, ktorí tvrdia, že demokracia sa vyskytuje len v tých spoločnostiach, ktoré

[11] Autori však upozorňujú, že toto delenie nemožno chápať ako evolučnú logiku, ktorú je možné aplikovať na všetky rozoznávané demokracie. Fázu *konsolidácie* nepovažujú za naozajstné pokračovanie politického vývoja, nakoľko nie všetky formálne demokratické režimy sú skutočne pevné a trvalé (Schmitz and Sell 1999: 25-26).

dokázali prejsť kapitalistickou tranzíciou[12], alebo že ekonomický rozvoj je jej nevyhnutným predpokladom (Grugel 2002: 46-47).

Medzi modernizačnými teoretikmi sa však objavujú aj umiernenejšie názory, podľa ktorých nemožno nachádzať priamy kauzálny mechanizmus medzi hospodárskym rozvojom a demokraciou. S hospodárskym rozvojom má však korelovať mnoho ďalších trendov, ktoré by mohli byť považované za spúšťača tohto mechanizmu (Geddes 2007: 321). Podľa Lipseta je bohatstvo, produkované kapitalizmom, kľúčovým faktorom vedúcim k demokracii v tom význame, že súbežne s jeho nárastom dochádza k podstatným kultúrnym zmenám. Medzi ne zaraďoval rozvoj strednej vrstvy obyvateľstva, a to najmä pokiaľ ide o jej vzdelanosť. S týmto sa má následne spájať nárast sekularizmu, úbytok pridelených identít a požiadavky na vlastnú participáciu na politickom živote a na vláde. Tento rozvoj prispieva taktiež k väčšej rovnosti a zmierneniu politického konfliktu, nakoľko sú podporované predovšetkým umiernené a demokratické strany, zatiaľ čo tie extrémistické tratia (Lipset 1959: 78).

O čosi striedmejšie býva modernizačná teória aplikovaná súčasnejšími teoretikmi. Hospodársky rast nie je vnímaný ako nevyhnutná podmienka demokracie. Či už za demokratických alebo nedemokratických podmienok by však mal v dlhodobom horizonte viesť k rozvoju takých vnútorných daností, ktoré podnietia trvajúcu demokraciu[13] (Grugel 2002: 50).

Znamenitý pokrok vo výskume demokratizácie, ku ktorému dochádza najmä od polovice 90. rokov, sa nevyhol ani ekonomickým modelom. Nové a sofistikovanejšie prístupy k štúdiu demokratizácie dokázali potvrdiť niektoré vžité domnienky, napr. vyššiu pravdepodobnosť, že bohatšie krajiny budú demokratické (Geddes 2007: 317). Táto, na prvý pohľad samozrejmá úvaha modernizačných teórií, sa však stala predmetom ďalšej diskusie a hlbšieho skúmania.

K podstatnému upresneniu či poupraveniu modernizačnej teórie sa podujal Adam Przeworski, ktorý sa snažil odhaliť vzájomný vzťah medzi politickými režimami a ekonomickým rozvojom (Przeworski 2004: 300). Za týmto záujmom stojí nepopierateľný fakt, že v rozvinutých krajinách dokáže demokratický režim prežiť, nech sú už cesty, ktoré vedú k vzniku jednotlivých demokracií akokoľvek odlišné. Ako už predpokladal Lipset, *„čím je národ bohatší, tým vyššia je šanca, že si udrží demokraciu“* (Lipset 1959: 56).

Przeworski vo svojej štúdii operoval so 135 štátmi v období od roku 1950(1) do roku 1999, kde pracoval s rôznymi premennými. Pri pozorovaní transformácie režimov

---

[12] K zástancom tohoto myslenia patrí napr. Roxborough (Grugel 2002: 46).

[13] Viac napr. v Leftwich, Adrian. 1996. Two cheers for democracy? In *The Political Quarterly* 67, no. 4, 334-339.

ako funkcie premennej príjmu na obyvateľa dospel hneď k niekoľkým záverom. Je málo pravdepodobné, že demokracie vzniknú v chudobných krajinách, zatiaľ čo najvyššia pravdepodobnosť ich vzniku je v krajinách so strednou úrovňou príjmov na obyvateľa. Pravdepodobnosť tranzície z autoritárskeho režimu do demokratického je opäť veľmi nízka, ak diktatúra existuje v krajine s vysokým príjmom na obyvateľa. Tieto výsledky tak podľa autora dokazujú, že ekonomický rozvoj nie je podmienkou, ktorá zákonite vedie k vzniku demokracií. Ak diktatúra dokáže pretrvať v krajine, ktorá sa stane bohatou, demokratická tranzícia je dokonca menej pravdepodobná (Przeworski 2004: 303) [14].

Ekonomický rast autor takisto nepovažuje za príčinu, ktorá by mala zákonite viesť k prechodu k demokracii. V priemere je u diktatúr ich udržanie rovnako pravdepodobné v čase ekonomického rastu ako v prípade jeho poklesu, ktorý sa deje niekoľko následných rokov (Przeworski 2004: 303). Ďaleko viac než celkový ekonomický výkon krajiny má na zraniteľnosť diktatúry vplyv schopnosť rovnomerne rozdeľovať príjmy. Nebezpečenstvo tak predstavuje najmä nízky podiel práce v spracovateľskom priemysle alebo stále väčšia koncentrovanosť príjmov domácností (Przeworski 2004: 303).

Ďalšia kritika modernizačnej teórie sa zameriavala predovšetkým na jej prílišné zjednodušovanie a priamočiare spájanie kapitalizmu a demokracie, pričom toto štrukturálne vysvetlenie zanedbáva ľudské konanie (Schmitz and Sell 1999: 24). Niekoľkí ďalší teoretici upozornili na skutočnosť, že neskorší rozvoj často neviedol k pozitívnej modernite a simultánne aj k demokracii, ale k forme autoritárskeho kapitalizmu (Grugel 2002: 49)[15].

3.3.2. Historická sociológia – štrukturalizmus

Hlavným zámerom historickej sociológie je odhaľovanie skrytých štruktúr skrz históriu, a preto býva pojem často zamieňaný za štrukturalizmus (Grugel 2002: 51). Ako teória navrhuje, pri tvarovaní politických systémov zohrávajú ďaleko dôležitejšiu rolu kolektívni aktéri, než činy jednotlivcov či skupín (Grugel 2002: 52). Podľa štrukturálnych prístupov sú identity a záujmy aktérov definované pozíciami v rámci

---

[14] Przeworského výsledky prehodnotil Epstein, ktorý tvrdil, že trichotomný pohľad na mieru demokracie ponúka odlišné výsledky, pričom medzi autokraciu a plnú demokraciu pridal kategóriu čiastočnej demokracie. V tomto prípade má rozvoj silný prediktívny charakter pre tranzíciu z, alebo do tejto kategórie. Zároveň však súhlasí, že na tranzíciu z úplnej autokracie k úplnej demokracii má rozvoj ďaleko menší dopad (Geddes 2007: 320).

[15] Podobný názor zdieľali napr. Frank (1971), Cardoso a Faletto (1979) a O'Donnell (1973) (Grugel 2002: 49).

sociálnych štruktúr a ich rozhodnutia a činy sú len výsledkom týchto pozícií. Zmienené generatívne štruktúry existujú ešte pred aktérmi a predstavujú tie vlastnosti, ktoré definujú aktérov a motivujú ich správanie (Mahoney and Snyder 1999: 5-6).

V prácach predstaviteľov štrukturalizmu možno nachádzať niekoľko spoločných prvkov. Štrukturalisti sa o vysvetlenie zmeny režimu snažia z perspektívy dlhšieho časového horizontu a vyhýbajú sa krátkodobej explanácii a zjednodušujúcim kauzálnym vysvetleniam. Ďalšou častou tendenciou je zámerné zanedbávanie medzinárodných faktorov, zatiaľ čo vplyv premenných pochádzajúcich z domáceho prostredia je vyzdvihovaný. Za najzreteľnejší prvok historickej sociológie možno považovať všeobecný dôraz na *triedy* ako základné determinanty zmeny politického režimu (Capoccia and Ziblatt 2010: 933-934)[16].

Prístup sa zároveň strání prevažne spoločenského vysvetlenia politickej zmeny a do centrálnej pozornosti sa dostáva štát. Vysvetľovanie demokratizácie tak vychádza zo vzťahu medzi štátom a triedami (Grugel 2002: 52). Na rozdiel od zmienenej modernizačnej teórie, ktorá lipne predovšetkým na ekonomických aspektoch, historicko-sociologický prístup si všíma odlišné cesty vedúce k modernite (Grugel 2002: 51). K transformácii štátneho režimu spravidla dochádza skrz konflikt medzi triedami, a to za súčasného vstupu ďalších systémových jednotiek, predovšetkým politickej ekonómie[17]. Tieto jednotky však samy o sebe nepodnecujú politické výstupy, ale prispievajú k spomínanému konfliktu[18] (Grugel 2002: 52).

Rueschmeyer, Stephens a Stephens pozmenili poznanie Moorea, priekopníka tohto prístupu, a na demokratizáciu sa pozerajú z o čosi súčasnejšej perspektívy sveta s ďaleko väčším počtom stabilných a novovznikajúcich demokracií, než o akom uvažoval. Autori zaviedli pojem trojmocenská štruktúra, ktorá pozostáva z relatívnej moci tried, štátu a nadnárodných mocenských aktérov, ktorých vzájomné strety poháňajú proces tranzície, v našom prípade demokratickej. Sociálnu a triednu zmenu

---

[16] Capoccia medzi klasických predstaviteľov historicko-sociologického prístupu zaraďuje Barringtona Moorea, Luebberta a Rueschemeyer, Stephens, a Stephens (Capoccia and Ziblatt 2010: 933).

[17] Grugel ako príklad uviedla rozšírenie výroby pre trh (Grugel 2002: 52).

[18] Hoci jednotlivé štrukturalistické teórie zaoberajúce sa zmenou režimu nesú tento spoločný základ, v predstave o jeho prevedení sa už autori líšili. Pre Barringtona Moorea šlo o socioekonomický konflikt medzi roľníkmi a vlastníkmi pôdy, zatiaľ čo Rueschemeyer, Stephens a Stephens sa zameriavali na silu pracujúcej triedy a hnutí, ktoré ju reprezentovali (Rueschmeyer, Stephens and Stephens 1992: 270). Pre Luebberta bola zasa kľúčovým momentom schopnosť liberálnych strán kooptovať strany pracujúcej triedy (Capoccia and Ziblatt 2010: 934).

naďalej považujú za prvotnú iskru politickej tranzície[19] (Grugel 2002: 54; Rueschmeyer, Stephens and Stephens 1992: 270). Ak by sme napríklad uvažovali o kapitalistických výrobných vzťahov, ich samotná prítomnosť nebude automatickou príčinou demokratizácie. K tomu, aby k demokratizácii došlo, je nutná reforma kapitalistického štátu skrz presvedčivé stratégie podriadených tried. Kapitalistický štát by bez tohto procesu fungoval v rámci autoritárskeho režimu (Grugel 2002: 54).

Konflikt tak ostáva ústredným pojmom v súčasnejšom štrukturalistickom nazeraní na demokratizačný proces. Niektorí teoretici ho vnímajú ako *distribučný konflikt* o obmedzené zdroje medzi „bohatými" a „chudobnými" (Boix 2003: 22), alebo medzi občanmi a elitami, o ktorých sa predpokladá, že sú rozdelení pozdĺž príjmovej línie (Acemoglu and Robinson 2006: 22).

Štrukturalistickým chápaním je ovplyvnených mnoho ďalších novodobých štúdií demokratizácie, ktoré sú si ďaleko viac vedomé dôležitosti sociálnych štruktúr, históriou a kultúrou, než tomu bývalo v minulosti. Zástancovia tohto prístupu taktiež kritizujú nedostatočnú pozornosť venovanú autoritárskym vzťahom založeným na etnickej, rasovej, či genderovej odlišnosti (Grugel 2002b: 11). Do úvahy by mali byť brané spoločenské vzťahy na mikroúrovni, a nielen na inštitucionálnej makroúrovni. Hlboko zakorenené spoločenské zmeny často súvisia s kvalitou života obyčajných ľudí (Grugel 2002b: 12). Tento prístup nevníma štát v izolácii od spoločnosti, ale všíma si vzťahy medzi spoločnosťou a štátom. Často sa pracuje s konceptom občianstva, pričom jeho vzťah k moci je vnímaný konfliktne ako súboj o to, kto je oprávnený rozhodovať o spoločných problémoch a o spôsobe, akým sa im bude čeliť (Grugel 2002b: 11).

3.3.3. Tranzičná teória

Potom, čo sa demokratizácia na konci 80. rokov 20. storočia začala hromadne usádzať vo všetkých kútoch sveta, jej výskum vstúpil do novej fázy. Akademici strácali záujem o pochybné odhaľovanie štruktúr a predpokladov vedúcich k demokratizácii (Schmitz and Sell 1999: 30)[20]. Ako omnoho dôležitejšie sa javilo objasnenie, ako tranzícia, podmienená pádom autoritárskeho režimu, vytvára kontext, v ktorom prebiehajú strategické interakcie, ktoré ďalej určujú, či politická demokracia bude skutočne zavedená a dokáže pretrvať (Karl 1990: 19).

---

[19] Ako očakávajú mnohí autori ovplyvnení Marxom, spolu s rozvojom ekonomiky dochádza k rastu strednej triedy, ktorá je nositeľom demokratických požiadaviek. Ako Barrington Moore výstižne zhrnul: *„žiadna buržoázia, žiadna demokracia"* (Geddes 2007: 321; Moore 1966: 416).

[20] S vplyvnou prácou *Transitions from Authoritarian Rule*, ktorá sa stala základom pre tranzičné štúdiá, prišli v roku 1986 Schmitter, O'Donnell a Whitehead (Grugel 2002: 57).

Tranzičný prístup k demokratizácii, niektorými označovaný aj ako *„agency approach“,* vníma vznik demokracie ako výsledok prítomnosti aktérov, ktorí sú uvedomelí, angažovaní a ochotní pristúpiť k potrebným kompromisom[21] (Grugel 2002: 56). Zástancovia tohto prístupu odmietajú tvrdenia, že ľudské chovanie je determinované spoločenskými štruktúrami a identity a záujmy aktérov v procese transformácie politického režimu nemožno vysvetliť sociálnymi a ekonomickými rolami (Mahoney and Snyder 1999: 5). Na margo predchádzajúcich prístupov O'Donnell a Schmitter podotkli, že pri vyhodnocovaní stratégií a postojov aktérov zmeny nemožno lipnúť na relatívne stabilných sociálnych, ekonomických či kultúrnych kategóriách. Podľa autorov je nemožné pred začiatkom samotného procesu určiť, akú rolu a postoj počas neho zaujmú, či komu venujú svoju podporu jednotliví aktéri (O'Donnell and Schmitter 1986: 4).

Ústredná pozornosť tranzičných teoretikov je venovaná skúmaniu vzájomných interakcií a vyjednávaní medzi vedúcimi predstaviteľmi autoritárskej vlády a demokratickou opozíciou, teda obhájcami statusu quo a reformátormi (Grugel 2002: 57; O'Donnell a Schmitter 1986: 4). Výsledky týchto procesov a dosiahnuté dohody vedú k tranzícii, teda prechodnému štádiu medzi autoritárskym režimom a konsolidovanou demokraciou, počas ktorého dochádza k tvorbe inštitucionálnych opatrení pre budúci výkon demokracie. Úspešný proces tranzície je tak z veľkej časti závislý na dohode medzi elitami, vrátane tých odchádzajúcich (Grugel 2002: 57-58).

Osobitný dôraz kladený na elity vychádza z presvedčenia, že politická liberalizácia a demokratizácia je dôsledkom štiepenia v rámci samotného autoritárskeho režimu na tzv. *soft-liners* a *hard-liners* (O'Donnell and Schmitter 1986: 19), teda zástancov umiernenej línie a tvrdej línie – tzv. dogmatikov.

Ako tvrdí Przeworski, medzi elitami existuje skôr súťaž, než vzájomné porozumenie a zhoda. V tomto bode tak v politických vedách opäť nachádza využitie teória racionálnej voľby. Podľa nej pre stabilitu daného režimu nie je dôležitá legitimita konkrétneho politického systému, ale prítomnosť preferovaných alternatív (Przeworski 1986: 52). Vnímanie, stratégie a konkrétne činy aktérov v čase krízy režimu určujú ďalší proces a výsledok demokratizácie. Tieto stratégie vychádzajú z kalkulácie nákladov a výnosov kolektívnych aktérov – opozície a súčasných mocenských elít (Schmitz and Sell 1999: 31).

Schmitz a Sell objasňujú, že *„ak sú očakávané zisky pre opozíciu (väčšia sloboda, materiálne zabezpečenie a politická participácia) vyššie než riziká (ohrozenie života, uväznenie ai.), tá bude v tlaku na zmenu pokračovať“* (Schmitz and

[21] Mahoney a Snyder ho označujú ako voluntaristický prístup, ktorý kladie dôraz na voľby a stratégie kľúčových aktérov zahrnutých v procese tranzície (Mahoney and Snyder 1999: 3).

Sell 1999: 31). V prípade tohto scenára existuje veľká pravdepodobnosť, že dôjde k spomínanému deleniu elít. Možno uvažovať o dvoch základných alternatívach, ktoré budú tieto skupiny využívať. Môže dôjsť k pristúpeniu k liberalizácii ako snahe o znovuzískanie legitimity, alebo k útlaku vzrastajúcej opozície. Najúspešnejší výsledok tranzície je očakávaný vtedy, keď dôjde k spojenectvu zástancov umiernenej línie s opozíciou (Schmitz and Sell 1999: 31-32).

K zavedeniu demokratických procedúr dochádza najmä z dôvodu neistoty, ktorá môže zvierať práve sa transformujúci režim. V prípade, ak nastane situácia, že moc je rozptýlená a nikto ju nemôže jednostranne kontrolovať, čelní predstavitelia pristupujú k demokratickým ústupkom a demokratickým inštitúciám udelia čo najviac pôsobnosti v nádeji, že nadchádzajúce voľby im dokážu zabezpečiť podiel na moci (Przeworski 1991: 19).

Demokratizácia vedená elitami a dohodami, ktoré sú schopné medzi sebou uzavrieť, môže byť na jednej strane vnímaná ako základ pre potranzičnú stabilitu, a teda pozitívne, no zároveň môže so sebou prinášať aj určité negatíva. Kompromisne uzavreté pakty môžu udeľovať ekonomickým elitám pokračujúce právo na vykorisťovanie značnej časti obyvateľstva, alebo spôsobovať politickú výlučnosť. V týchto prípadoch tak k skutočnému zakoreneniu demokracie nedochádza a z dlhodobého hľadiska nie je úspešná (Grugel 2002: 59).

Za čo si teória vyslúžila najväčšiu kritiku, je jej elitársky charakter a opomínanie roly podstatnej zložky – občianskej spoločnosti. Takýto pohľad z masy ľudí činí len nezúčastneného pozorovateľa zmeny režimu, ktorá tak vychádza predovšetkým z novoustanovených vládnych inštitúcií. Dochádza tým nielen k spochybneniu roly ľudového boja za tranzíciu (Grugel 2002: 59-61), o ktorom mnohí uvažujú práve ako o rozhodujúcom mobilizačnom prvku, ale aj fundamentálneho významu demokracie ako vlády ľudu.

3.4. Ďalšie faktory

Oponenti prekondicionalistického vnímania tvrdia, že za pádom autoritárskych režimov môže stáť celý rad rozličných podmienok. Kým niektoré režimy zanikajú uprostred hospodárskych kríz, iné v období prosperity či ako dôsledok vojenskej porážky, smrti vodcovskej osobnosti alebo pod medzinárodným tlakom (Przeworski 2004: 303). Z tohto dôvodu bude pozornosť venovaná ďalším nezávislým premenným a ich role, ktorú môžu väčším či menším podielom zohrávať v demokratizačnom procese. Jednou z výhod týchto prístupov je, že takýto moderný výskum demokratizácie sa na rozdiel od starších teórií zameriava skôr na trvácnosť a kvalitu demokracií než na počet tranzícií, ktoré sa odohrali.

3.4.1. Medzinárodný kontext

Väčšina štúdií doposiaľ nazerá na demokratizáciu ako na výhradne domáci problém, nakoľko je chápaná ako zmena vnútorného – domáceho politického režimu (Schmitz and Sell 1999: 34). Systematické skúmanie medzinárodných faktorov ostáva naďalej natoľko vzácne, že niektorými autormi býva označované ako *„zabudnutá dimenzia štúdia demokratickej tranzície“* (Yilmaz 2009: 93), hoci sa vyskytuje stále viac prác, v ktorých je medzinárodný kontext prinajmenšom zmieňovaný (Schmitz and Sell 1999: 34).

Avšak aj v prípadoch, keď si medzinárodné faktory vyslúžili pozornosť niektorých teoretikov, až do 90. rokov bolo o nich bolo uvažované takmer výhradne ako o nezávislom a oddelenom politickom univerze so špecifickými pravidlami a odlišnými aktérmi, než tými, ktorí existujú v domácom prostredí. Výber študovaných tém bol navyše pomerne obmedzený. Odborníci sa orientovali predovšetkým na štúdium zahraničnej pomoci, závislosti, intervencií, násilnej zmeny režimu a neskôr na propagáciu demokracie zo strany vybraných veľmocí, najmä USA a Európskej únie (EÚ) (Yilmaz 2009: 93). Po tom, čo na začiatku 90. rokov už nebolo naďalej možné popierať rolu medzinárodného kontextu pri demokratickej tranzícii štátov, ako bolo možné pozorovať na prípade krajín strednej a východnej Európy, začali sa objavovať nové prístupy, ktoré sa snažili o preklenutie problému väzieb medzi internou a externou sférou (Schmitz and Sell 1999: 35; Yilmaz 2009: 93).

Pomerne rozsiahla pozornosť pri štúdiu demokratizačných procesov býva venovaná fenoménu globalizácie. Globalizácia je na základe všeobecného konsenzu o jej základnom ponímaní chápaná ako rastúca závislosť medzi rôznymi časťami sveta a ako jav, ktorý vplýva na zmenšujúci sa význam národných hraníc a autonómie štátu v domácich rozhodnutiach. Tieto faktory spoločne vedú k odlúčeniu spoločenských interakcií od lokálneho kontextu (Schmitz and Sell 1999: 34-35). Ako tvrdia propagátori tohto vnímania, jej celospoločenský vplyv je natoľko rozsiahly, že aj v pri štúdiu demokratickej tranzície sa nezriedka stretávame s pojmami ako *globalizácia demokracie* (Diamond 1993: 53).

Ako navrhuje konštruktivistická teória, ku globalizácii demokracie dochádza skrz *socializáciu* (Schmitz and Sell 1999: 37). Demokratizačný proces tak môže byť ovplyvňovaný prostredníctvom šírenia západných hodnôt ako osobná sloboda, pluralizmus, právo na politické vyjadrenie a cez trhovú ekonomiku, alebo dokonca jeho konkrétnymi stratégiami a taktikami (Diamond 1993: 53). Množstvo kanálov, ktoré toto šírenie umožňuje neustále narastá, no vo všeobecnosti za najfrekventovanejšie možno považovať vzájomnú obchodnú či kultúrnu spoluprácu a, vďaka ich rapídnemu rozvoju v posledných rokoch, komunikačné technológie a internet (Schmitz and Sell

1999: 35). Výsledkom tohto procesu býva socializácia domácich aktérov a skrz komplexnú interakciu medzi domácimi a medzinárodnými faktormi môže vzniknúť silná skupina prodemokratických nadšencov (Schmitz and Sell 1999: 32).

Iné teoretické prístupy medzinárodných vzťahov, predovšetkým neorealisti, vnímajú globalizáciu demokratizácie ako *nátlak* plynúci z medzinárodných ekonomických a geopolitických podmienok. Globalizácia je vnímaná ako proces zväčšujúci mocenskú nerovnováhu a v procese adaptácie nejde o dobrovoľné preberanie hodnôt a noriem, ale odráža mocenskú realitu vo svete[22] , pričom tento nátlak je najciteľnejší v ekonomickej sfére[23] (Schmitz and Sell 1999: 37).

V súlade s termínom *dobrovoľná adaptácia*, s ktorým pracujú neoinštitucionalisti, môžeme rozlišovať mnohé kroky, ktoré sú domáci aktéri ochotní učiniť s vidinou určitých ziskov alebo redukciou nákladov. Napríklad k reforme inštitucionálnej štruktúry dochádza, aby bola priaznivá pre prílev finančnej pomoci a investícií zo západu, alebo zvýšila šance na budúce členstvo v určitej medzinárodnej organizácii. Ďalším dôvodom adaptácie na medzinárodné štandardy môže byť snaha o redukciu transakčných nákladov pri medzinárodnej interakcii (Schmitz and Sell 1999: 36-37).

Globalizácia môže pozitívne vplývať na rozvoj demokracie aj ďalšími spôsobmi. Pokrok informačných technológií zvýšil viditeľnosť a prehľadnosť činov štátnych aktérov, ktoré sú tak vystavované dohľadu globálnej občianskej spoločnosti. Porušovanie ľudských práv či iné negatívne vnímané akty sa stávajú verejne známymi aj vďaka širokej sieti ľudsko-právnych organizácií (Yilmaz 2009: 101). Pre štát to môže predstavovať špeciálnu hrozbu najmä v dobe, keď sa snaží o zvýšenie globálnej prestíže a kredibility, čo môže prispieť k ústupu od autoritárskeho chovania (Yilmaz 2009: 102).

V spojitosti s globalizáciou však možno zaznamenávať aj reverzné tendencie, či dokonca obnovu autoritárstva. Štáty sa z dôvodu vzrastajúcej nespokojnosti na domácej scéne uchyľujú až k často extrémnym opatreniam. Nezriedka tak možno pozorovať antiglobalistickú masovú mobilizáciu opierajúcu sa o populistické, nacionalistické či nábožensko-fundamentalistické ideológie (Yilmaz 2009: 101).

---

[22] Schmitz a Sell pracovali najmä s realitou v strednej a východnej Európe po skončení studenej vojny (Schmitz and Sell 1999: 37).

[23] Tento nátlak pramení z efektov medzinárodného obchodu, nárastu celkových importov a exportov a vzájomnej závislosti plynúcej z dlhov a kreditových štruktúr na medzinárodných finančných trhoch. Najmä v rozvojových krajinách si dlhová kríza vyžiadala zavedenie striktných politík požadovaných MMF a Svetovou banku a došlo tak k neoliberálnym úpravám a reformám ekonomických inštitúcií, napr. k vytvoreniu centrálnych bánk (Schmitz and Sell 1999: 37).

Za popud k demokratizačným krokom býva niektorými autormi považovaná aj účasť v medzinárodných organizáciách alebo snaha o prijatie do týchto štruktúr. V čase tranzície totiž častokrát dochádza k oddialeniu plánovaných reforiem, keďže vládne elity sa zameriavajú na upevnenie moci, ktorá býva v tomto období častokrát veľmi krehká. Práve začlenenie do medzinárodnej organizácie môže viesť štáty v prechodnom období k skutočným záväzkom k reformám, nakoľko vstup si často vyžaduje nevyhnutné splnenie mnohých podmienok. Samotné členstvo v medzinárodnej organizácii so sebou zvyčajne prináša zvýšenie nákladov za porušenie takýchto záväzkov či prípadné spomalenie ich implementácie. Medzinárodné organizácie majú túto moc vďaka mechanizmom zdieľania a zverejňovania informácií o činnosti štátu, čo môže prinášať negatívny dopad na reputáciu daného štátu (Mansfield and Pevehouse 2006: 141).

Ďalším prepracovaným konceptom, ktorý môže byť užitočný pre prípady skúmané v tejto práci, je *model difúzie*. Ten možno chápať ako rôzne formy interakcií a vzájomných vzťahov medzi dvoma štruktúrami, z ktorých jedna tvorí medzinárodný kontext a ďalšia je krajinou, ktorá sa v danom kontexte nachádza (Yilmaz 2009: 94). Kontext v tomto ponímaní predstavuje sieť vzťahov, ktoré si daná krajina utvára so susediacimi štátmi v danom regióne (Yilmaz 2009: 95). Ako niektoré štúdie dokazujú, štáty mávajú tendenciu dosahovať podobný stupeň úrovne demokracie alebo nedemokracie ako krajiny v ich susedstve (Brinks and Coppedge 2006: 463). Ďalší autori dodávajú, že krajiny majú tendenciu k zmene podobným spôsobom, ako sa deje v ich regionálnom kontexte v priebehu času a tranzícia v jednej krajine sa dokonca často prelieva do okolitých štátov (Gleditsch and Ward 2006: 928-929).

Určitú paralelu s vyššie zmienenými myšlienkami môžeme nachádzať v koncepte demokratizácie cez *konvergenciu*, ktorý navrhol Laurence Whitehead. Konvergenciou je myslený proces, v ktorom sa nedemokratická krajina pripojí k už existujúcej demokratickej komunite, ako to bolo v prípade Španielska, Portugalska či Grécka, keď boli integrované do štruktúr Európskeho spoločenstva. Hoci v podobných prípadoch môžu byť kľúčové faktory, ktoré podnietili demokratizáciu interné, ich stratégie a kalkulácie boli ovplyvnené nátlakom vychádzajúcim z vonkajších štruktúr (Whitehead 1991: 45-46).

Ako posledný zaujímavý model, ktorý pracuje s medzinárodnými faktormi uvediem koncept *internacionalizovanej domácej politiky*, ktorý predpokladá, že existujú prípady, keď je určitý medzinárodný aktér dlhodobo zapojený do domácej politiky krajiny, jej inštitúcií a je možné identifikovať jeho spojitosť s medzinárodným zdrojom moci (Chalmers 1993: 1). O tejto *internacionalizovanej domácej politike*

možno hovoriť, ak má jeho prítomnosť markantný dopad na politiku a smerovanie danej krajiny (Chalmers 1993: 35).

3.4.2. Médiá

Médiá, ďalší faktor často opomínaný klasickými teóriami demokracie, sú jedným z dominantných aktérov v politickom a spoločenskom živote na celom svete, ktorý dokáže ovplyvniť stále väčšie masy ľudí. Ako už bolo pri vymedzovaní *demokracie* vyššie spomenuté, pre Roberta Dahla sú médiá jedným z predpokladov, ktorý zaručí správne fungovanie demokratických inštitúcií, nakoľko fungujú ako dôležitý zdroj informácií o možných politických alternatívach pre svojich obyvateľov (Dahl 1989: 11).

Za jednu z najdôležitejších funkcií médií je považovaná úloha strážneho psa – dohľadu nad politickým životom v krajine. Médiá by ideálne mali vo vzťahu s vládnymi predstaviteľmi a inými politickými aktérmi zaujímať pozíciu odporcu, ktorý vďaka svojmu monitoringu dokáže upozorniť na akékoľvek zneužívanie moci alebo iné pochybenie a podriadiť ho prieskumu zo strany verejnosti. Médiá sa tak stávajú súčasťou systému brzd a protiváh, čím chránia občanov pred štátom ako potenciálnou hrozbou pre ich slobodu, pričom zároveň nabádajú vládu k zodpovednosti a transparentnosti (Voltmer and Rawnsley 2009: 235).

Realita skutočného využívania médií však býva často vzdialená ideálnej role, ktorú by mali zohrávať. V rukách autoritárskeho režimu, aj v časoch tranzície, sa často stávajú nástrojom vládnucich elít a propagandy, pričom kritika vlády a režimu je neprijateľná a nezriedka býva potrestaná drastickým spôsobom. Transformácia médií v prechode k demokracii je jednou z najdiskutovanejších častí celého procesu. Dotýka sa nielen zmien vo vonkajšej regulácii médií, ale aj v organizačnej štruktúre či v práci samotných novinárov, ktorí začínajú produkovať informácie pre občanov (Voltmer and Rawnsley 2009: 235). Jedným z najčastejších problémov, ktorým čelia médiá v nových demokraciách, je korupcia, ktorá býva odrazom pretrvávajúcej prepojenosti s vládnymi štruktúrami, nedostatku financií alebo chýbajúcich zručností[24] (Voltmer and Rawnsley 2009: 235).

Pomerne veľká pozornosť býva venovaná takisto medzinárodnému rozmeru médií a ich možnému dopadu na demokratické zmeny. Ich sila bola viditeľne demonštrovaná v nedávnom období, keď došlo k stretu dvoch hybných procesov –

[24] Voltmer ďalej dodala, že transformácia médií sa odohráva na dvoch úrovniach. Na ústavnej úrovni sú komunikačné slobody ako sloboda prejavu a sloboda tlače pomerne málo sporné a dochádza k ich implementácii bez väčších problémov vo všetkých nových či revidovaných ústavách. Praktické uplatnenie týchto práv je ovplyvňované až na nižšom leveli legislatívnej úpravy mediálnej sféry, pod ktorú spadá napríklad cnostný zákon alebo zákon o prístupe k informáciám (Voltmer and Rawnsley 2009: 238).

rozvoja komunikačných a informačných technológií a globalizácie. Ako už bolo opísané v predchádzajúcej kapitole, pre autoritárske vlády sa stáva ďaleko obtiažnejšie kontrolovať, často veľmi znepokojujúci, obsah informácií a správ smerujúcich k ich obyvateľom, a to dosiaľ nevídanou rýchlosťou a efektivitou (Voltmer and Rawnsley 2009: 236). Ďalší efekt, ktorý môžu spôsobovať medzinárodné médiá, vychádza zo schopnosti jednej spoločnosti ovplyvňovať zmeny v ďalšej. Obyvatelia v danej krajine sú povzbudzovaní progresom, ktorý nastal inde a začnú tlačiť na vlastné zmeny, a to predovšetkým ak je daná spoločnosť geograficky alebo kultúrne blízka (O'Neill 1998: 12).

V súvislosti s médiami býva často zmieňovaný tzv. *CNN efekt,* vďaka ktorému je priťahovaná pozornosť verejnosti aj vlád celého sveta a utvára ich názor na dané dianie. Jeho zápornou stránkou je však príliš reaktívna zahraničná politika, ktorú môže vyvolať v snahe uspokojenia verejnosti. Žiadané dosiahnutie rýchlych výsledkov nie je vždy vhodné, nakoľko ignoruje komplexný a citlivý proces demokratickej zmeny a narúša tak možnosť pomalej, postupnej a dokonca mierumilovnej politickej tranzície bez dramatických zvratov. Týmto spôsobom tak môže dôjsť k narušeniu celého demokratizačného procesu (Voltmer and Rawnsley 2009: 238). Dnes podobne dochádza k skúmaniu a prehodnocovaniu entuziazmu, ktorý v kontexte udalostí posledných rokov zavládol ohľadom nových médií a ich roly, ktorá býva považovaná za revolučnú. Toto tvrdenie však dosiaľ nachádza len veľmi malú empirickú podporu.

Tieto nové médiá, reprezentované najmä internetom a nadväzujúcimi rozšíreniami akými sú sociálne médiá a mobilné technológie, podnecovali optimizmus o oživení politickej angažovanosti a participácie. Ich schopnosť okamžitej výmeny informácií by mala podľa niektorých podnecovať väčší záujem jednotlivcov o politické dianie, nakoľko užívatelia sú skrz sociálne siete konfrontovaní informáciami, ktorým by sa za iných okolností vyhli (Jebril, Štětka and Loveless 2013: 22).

Schopnosti sociálnych médií začali byť obzvlášť zdôrazňované vo vzťahu s Arabskou jarou, kde boli predovšetkým v prvotných štádiách vnímané prevažne pozitívne[25]. Sociálne médiá sa stali užitočným nástrojom pre zdieľanie informácií a vizuálneho obsahu v reálnom čase, čím dokázali vyvinúť určitý tlak na medzinárodné spoločenstvo alebo zahraničnú občiansku spoločnosť. V neposlednom rade boli ich prostredníctvom organizované aj masové protesty (Jebril, Štětka and Loveless 2013: 31).

Za zápornú stránku sociálnych médií však môže byť považovaný ich horizontálny, nehierarchizovaný a neorganizovaný charakter. Hnutia, ktoré tak pod ich

[25] O tejto spojitosti vypovedá aj časté alternatívne označenie ako *„facebooková“* alebo *„twitterová“* revolúcia (Jebril, Štětka and Loveless 2013: 31).

vplyvom vznikli, v porevolučnom období nezaznamenali žiaden markantný úspech v porovnaní s inými organizovanými hnutiami (Jebril, Štětka and Loveless 2013: 32). Ďalší autori dodávajú, že revolučné udalosti, ktoré sa odohrali prostredníctvom sociálnych médií, vyvierali z omnoho širšieho kontextu, ktorý bol utváraný tradičnejšími médiami ako Al-Jazeera, rapídne sa zhoršujúcou ekonomickou situáciou či zmanipulovanými voľbami (Lynch 2011: 303). Sociálne médiá podľa týchto autorov nemajú dostatočnú silu, aby samy o sebe podnietili revolúcie a zmeny režimu, hoci ich príspevok k novým formám vlády a verejnému životu nemožno popierať (Jebril, Štětka and Loveless 2013: 3).

3.4.3. Občianska spoločnosť

Zvyčajne dávno predtým, než začne dochádzať k viditeľným zmenám na politickej úrovni, existujú určité spoločenské predpoklady, ktoré budúcu liberalizáciu a demokratizáciu nielen uľahčujú, ale častokrát aj umožňujú (Whitehead 2002: 66). Spoločenská a kultúrna orientácia populácie a občianske základy demokracie by mali byť chápané ako nevyhnutné súčasti celého demokratizačného procesu. Bez týchto základov by bolo sotva možné dospieť k žiadúcim výsledkom. Aj v prípade prítomnosti politických aktérov, ktorí by nasledovali vhodný koncept demokratickej tranzície, by bez odpovedajúcej reakcie zo strany spoločnosti došlo len k povrchným a dočasným zmenám (Whitehead 2002: 67). Kritici niektorých demokratizačných teórií tvrdia, že výhradné zameranie na strategické interakcie elít nedokáže dostatočne zachytiť dlhodobé premeny jednotlivých režimov a už vôbec nie je vypovedajúce o kvalite demokratických výstupov tam, kde k nim došlo (Whitehead 2002: 66).

Široko uznávanú definíciu občianskej spoločnosti ponúkol Schmitter[26]. Bola definovaná ako systém samoorganizovaných sprostredkovateľských skupín, ktoré: 1) sú relatívne nezávislé na verejných autoritách a súkromných jednotkách ako sú firmy či rodiny; 2) sú schopné rokovať o ich záujmoch a aktívne ich kolektívne presadzovať; 3) nesnažia sa o náhradu autorít alebo o správu nad spoločnosťou; 4) súhlasia s činnosťou v rámci vopred stanovených pravidiel občianskej alebo právnej povahy (Schmitter 1993: 4).

Silná občianska spoločnosť znamená prítomnosť dobre fungujúcich sprostredkovateľských inštitúcií, vrátane rôzne zameraných občianskych združení, sietí a médií, ktoré dokážu oponovať štátu a vyrovnávať jeho moc (Lipset 1994: 12). Takéto organizácie bývajú konzultované politickými inštitúciami ohľadom

[26] Napr. podľa Whiteheada jej výhoda spočíva v tom, že čerpá zo širokej škály súdobých spoločenských realít a nie je vystavaná na etnocentrickom základe (Whitehead 2002: 73).

konkrétnych problémov a vďaka tomu, že informácie sú ich prostredníctvom ďalej predávané občanom, zamedzujú izolácii politickej sféry od zvyšku spoločnosti a potenciálne názorové rozdiely dokážu byť zavčasu rozpoznané (Lipset 1994: 13).

V demokratických spoločnostiach sa tieto diverzifikované skupiny stávajú základom politických strán. Pre Lipseta je práve táto funkcia občianskej spoločnosti kľúčová, keďže predpokladá, že atomizované občianske jednotky nie sú schopné samé ovplyvniť štátne politiky. K tomuto dochádza až vtedy, keď sú súčasťou relevantných politických skupín a zdrojom podpory inštitucionalizovaných politických strán (Lipset 1994: 12).

Sila občianskej spoločnosti spočíva aj v jej schopnosti mobilizovať sa, čo má svoju podstatu najmä v etape tranzície. Liberálne elity v tejto fáze pristupujú k demokratickým reformám z dôvodu vlastných kalkulácií a strategických dôvodov skôr, než kvôli skutočnému záujmu o rozširovanie práv a slobôd (Diamond 2008: 102-103). Przeworski zaujal diametrálne odlišný postoj. Ľudovú mobilizáciu vníma ako negatívnu, nakoľko v mnohých prípadoch ohrozovala záujmy mocenských elít, ktoré mali samy o sebe záujem pristúpiť k podstatnému uvoľneniu a liberalizácii režimu, pričom od tejto pohnútky boli nakoniec nútené ustúpiť v snahe udržania kontroly nad štátom. Aktivita slabej občianskej spoločnosti tak môže podľa autora spôsobovať v nových demokraciách len ďalšie prekážky (Grugel 2002: 59-61).

4. Libanon

4.1. Historický a politický kontext

Libanon, často nazývaný ako „jediná demokracia na BV“, je dlhodobo považovaný za vratkú oblasť, ktorej história je prepletená politickými zvratmi, zahraničnými intervenciami a nespočetnými vnútornými konfliktmi. Pre lepšie pochopenie posledného diania sa pozrieme aj do histórie, no vzhľadom na limitový rozsah sa táto časť bude sústrediť len na tie najkľúčovejšie udalosti, a tak ju v žiadnom prípade nemožno považovať za mienkotvornú.

Keď došlo v apríli roku 1975 k útoku na autobus plný palestínskych utečencov v hlavnom meste Bejrút a následnému reťazeniu násilia a teroru, ktoré zatemnilo celú krajinu a vyústilo v deštruktívnu občiansku vojnu, nešlo o niečo, čo by nemohlo byť aspoň čiastočne očakávané. Pôvod podobných násilných stretov nemožno hľadať len v posledných udalostiach, ale pramenia z hlbokého rozdelenia spoločnosti v Libanone, ktoré utváralo jeho históriu (Malaspina 2009: 7).

Znalosť demografickej skladby Libanonu je odrazovým mostíkom pre lepšie pochopenie zložitého politického a spoločenského vývoja. Ešte v 30. rokoch 20. storočia bolo kresťanstvo väčšinovým náboženstvom, ku ktorému sa hlásilo 51% obyvateľov, z čoho maroniti predstavovali 29%. Moslimovia tvorili 42% obyvateľov a drúzi 7% (Malaspina 2009: 92). V súčasnosti je náboženská skladba o čosi odlišnejšia. Najpočetnejšou skupinou dnešného Libanonu sú moslimovia, ktorí sa na populácií podieľajú 54%, z čoho sunniti, rovnako ako aj šiiti, predstavujú 27%. Podiel kresťanov na celkovej populácii sa rovná 40,5%, pričom maronitom patrí 21%[27]. Treťou najpočetnejšou skupinou sú drúzi s 5,6% a minimálne sú zastúpení aj židia, bahaaisti, buddhisti, hinduisti a mormóni (CIA 2016b).

Korene súčasného Libanonu siahajú do 16. storočia, keď bol ustanovený emirát *Pohorie Libanon* ako autonómna oblasť Osmanskej ríše. Jeho dôležité charakteristiky ako početná kresťanská populácia, skorá konverzia ekonomiky k trhovej výrobe a medzinárodnému obchodu, tradičný kontakt s Európou a zásahy cudzích mocností do domácich záležitostí bolo možné nachádzať už v tomto období (Traboulsi 2007: 3).

Pre modernú libanonskú politiku bolo významné 19. storočie, počas ktorého došlo k zavedeniu kľúčových politických vzorcov. Tie vznikli ako výsledok stále intenzívnejších sporov medzi predtým dominantnými drúzmi a kresťanskými maronitmi, ktorí začali územiu politicky a ekonomicky dominovať. Prevratným bol rok

[27] Podiel ďalších kresťanských skupín je nasledovný: 8% gréckych pravoslávnych, 5% grécky katolíkov a 6,5% iných (CIA 2016b).

1861[28], keď došlo k zjednoteniu *Pohoria Libanon* ako osmanskej provincie, na čele ktorej mal stáť osmanský kresťan dosadený so súhlasom európskych mocností. Jeho vláda prebiehala za súčasnej konzultácie s volenou správnou radou, v ktorej boli miesta prerozdelené medzi predstaviteľov hlavných náboženských komunít v provincii – v tom čase najmä maronitov a drúzov, ale aj gréckych pravoslávnych kresťanov, katolíkov, sunnitov a šiitov. Politické identity tak vo veľkej miere vychádzali z náboženskej príslušnosti, konfliktov medzi týmito skupinami a zahraničných intervencií. Pomer náboženského zastúpenia taktiež ovplyvňoval rozdelenie moci a bežné boli medzikomunitné vyjednávania a spolupráca v rámci volenej rady (Salem 2014: 610).

Problémové obdobie nastalo s vytvorením *Veľkého Libanonu* Francúzmi, a to spojením *Pohoria Libanon* so sýrskymi osmanskými provinciami Bejrút a Damask. Výraznejší hlas v sporoch o politický vplyv tak začal patriť aj moslimským komunitám. Určité urovnanie malo nastať v roku 1943 prijatím *Národného paktu*, ktorý potvrdil arabskú orientáciu krajiny a garantoval, že prezidentský úrad bude zastávať predstaviteľ maronitov, zatiaľ čo post premiéra bude patriť zástupcovi moslimskej komunity. Pakt upravoval aj rozdelenie vysokých úradov pre kresťanov a moslimov v pomere 6:5, čo odpovedalo vtedajšiemu cenzu[29] (Salem 2014: 611).

Libanonská ústava bola vyhlásená Francúzmi v roku 1926 a je platná do dnešného dňa, hoci jej pôvodné znenie bolo niekoľkokrát výraznejšie pozmenené. Posledná podstatnejšia úprava siaha do roku 1990, keď boli inkorporované reformy navrhované Taífskou dohodou, ktoré mali ukončiť vojnu. Ako ústava konštatuje, Libanon má byť považovaný za parlamentnú demokraciu, kde legislatívna autorita prináleží poslaneckej snemovni priamo volenej ľuďmi[30]. (Salem 2014: 611). V praxi bola výkonná moc uskutočňovaná v rámci aliancie, ktorá znamenala zdieľanie moci medzi prezidentom a premiérom a symbolizovala národnú koalíciu. V skutočnosti však bolo toto partnerstvo vnímané ako nerovné, nakoľko sa maronitskí prezidenti opakovane snažili o zvýšenie svojej autority na úkor sunnitských predsedov vlády (Salem 2014: 612).

Veľmi zjednodušujúcim spôsobom tak možno opísať vyhrocujúce sa vzťahy ako spor, v ktorom proti sebe stáli proarabské moslimské skupiny, zahŕňujúce niekoľko desiatok tisíc Palestíncov žijúcich v chudobných utečeneckých táboroch proti maronitom a ďalším libanonským národom, ktoré si želali slobodnú krajinu bez väzieb na arabský Blízky východ. Jedným zo základných problémov bolo vnímanie, že

[28] Tieto zmeny upravoval dokument nazývaný *„Règlement Organique“* (Salem 2014: 610).

[29] Už od 50. rokov však cenzus hovoril v prospech moslimov (Salem 2014: 611).

[30] Právo voliť majú muži a od roku 1956 aj ženy, pričom je nutné dovŕšiť 21 rokov (Salem 2014: 611).

Palestínci žili na pokraji spoločnosti, kým maroniti mali možnosť zastávať vysoké vládne posty (Malaspina 2009: 7).

V tomto období sa krajina začala zmietať v ďalších problémoch. Jej suverenita bola oslabená odovzdaním časti teritória palestínskym ozbrojeným skupinám za účelom umožnenia cezhraničných operácií proti Izraelu, dochádzalo k navyšovaniu požiadaviek na vnútornú politickú a socioekonomickú reformu a medzinárodné spoločenstvo nedokázalo dostatočne skoro reagovať na nastalú situáciu. Špirálenie napätia medzi jednotlivými komunitami za prispenia spomenutých faktorov vyústilo v roku 1975 do kolapsu štátu a dlhotrvajúceho konfliktu (Salem 2014: 613). Až do roku 1990 bola krajina otrasená vše prestupujúcou občianskou vojnou, zahraničnými intervenciami, vrátane dvojitej okupácie – zo strany Izraela a Sýrie (Salem 2014: 613-615).

Neustále predlžovanie siahodlhého konfliktu všetkými stranami už ďalej nebolo v záujme medzinárodného spoločenstva ani iných arabských krajín. Tie sa naopak snažili dospieť k riešeniu a za týmto účelom bolo zvolané stretnutie libanonského parlamentu v saudskoarabskom Taífe[31] (Malaspina 2009: 91). Prijatie Taífskej dohody v roku 1989 možno považovať za predzvesť ukončenia občianskej vojny. Nasledujúce obdobie však bolo do veľkej miery poznačené sýrskou dominanciou (Salem 2014: 616).

Dohoda znamenala podstatnú inštitucionálnu reformu a sľubovala eliminovanie náboženského faktoru v politike (Salem 2014: 616), k čomu malo dôjsť postupným procesom prechodu z aktuálnej tzv. Druhej republiky k Tretej republike, oslobodenej od náboženského sektarizmu[32] (Traboulsi 2007: 244). Taktiež došlo značnej zmene v rovnováhe síl medzi náboženskými skupinami, keďže článok 24 stanovil rovné zastúpenie moslimov a kresťanov[33] (Salem 2014: 617) a počet parlamentných kresiel sa zvýšil na 128. Sektárske kvóty boli zrušené vo väčšine štátnych úradov vrátane polície, armády, súdnictva a v civilných postoch (Traboulsi 2007: 244).

Napriek tomu, že rada ministrov a jej kolegiálne rozhodnutia sú podľa Taífskej dohody formálne považované za najvyššiu výkonnú autoritu, fungovanie tohto systému má reálne ďaleko bližšie k tomu, čo je v Libanone označované ako *„troika“*. Traja vysokí

---

[31] Prezident Michel Aoun odmietol podpísať dokument, nakoľko nestanovoval presnú časovú hranicu pre stiahnutie sa Sýrie z krajiny, no parlament znenie dokumentu odsúhlasil (Malaspina 2009: 91).

[32] Počas Druhej republiky mal volený parlament vytvoriť špeciálnu radu, ktorá by mala prispieť k riešeniu tohto problému. Náboženské skupiny by však svoje zastúpenie mohli naďalej nachádzať v senáte, ktorý by si udržal rozhodujúce slovo pri otázkach národného charakteru (Traboulsi 2007: 244).

[33] Šlo pritom o dočasné opatrenie, ktoré malo byť neskôr nahradené voľbou parlamentu na nenáboženskej báze (Salem 2014: 617).

štátni predstavitelia[34] – maronitský prezident, sunnitský predseda vlády a šiitsky predseda parlamentu – majú moc zostavovať vládu a prijímať najdôležitejšie rozhodnutia, či tvoriť politiku ako takú, pričom ich klientski ministri nasledujú vedenie[35] (Salamey 2013: 86; Salem 2014: 616; Traboulsi 2007: 245). Kým v systéme pred Taífskou dohodou v mnohých smeroch dominoval prezident, nové usporiadanie poskytuje širšiu distribúciu moci (Salem 2014: 617). Bez ohľadu na dané zmeny však disharmóniu nebolo možné pokladať za prekonanú. Tento systém je naopak typický vysoko nestabilnými mocenskými vzťahmi a konflikty medzi držiteľmi najvyšších postov sa stali samozrejmosťou (Traboulsi 2007: 245).

Pokiaľ ide o otázku bezpečnosti, zmluva z Taífu nebola k sprostredkovaniu suverenity v Libanone veľmi priaznivá. Napriek tomu, že obsahovala podmienku o odzbrojení všetkých nevládnych milícií a rozšírení štátnej autority na celé územie, realita bola diametrálne odlišná. Kým teritórium malo byť oslobodené od izraelskej okupácie a libanonská armáda mala byť rozmiestnená do medzinárodne uznávaných hraničných oblastí, Hizballáh bol z tejto podmienky vyňatý. Pod sýrskym vplyvom bola jeho prítomnosť považovaná za antiokupačnú odbojovú silu, ktorá mala dopomôcť naplneniu požiadavky o „prijatí všetkých nevyhnutných opatrení k oslobodeniu celého libanonského teritória“. Podobne boli naďalej vyzbrojené aj niektoré palestínske skupiny v utečeneckých táboroch (Salem 2014: 617).

Keď po konci studenej vojny oslabenie vplyvu v krajine nepredstavovalo výraznú stratu pre Západ, a predovšetkým pre Spojené štáty, získanie kontroly nad fungovaním krajiny bolo pre Sýriu ďaleko jednoduchšie (Salem 2014: 618). Postupné sýrsko-americké zblíženie, ktoré malo podporiť vyjednávanie o mierovom Blízkom východe a účasť sýrskych vojsk na strane koalície vedenej USA proti Iraku v operácii Púštny štít, umožnilo Damasku vypudenie Michela Aouna z prezidentského paláca (Traboulsi 2007: 240). Bezpečnosť tak nebola jedinou oblasťou zverenou do rúk

[34] V arabčine označovaní ako prezidenti, teda prezident republiky, prezident rady ministrov a prezident parlamentu (Salem 2014: 616).

[35] Moc bola posunutá v prospech rady ministrov ako kolegiálneho telesa a tá sa stala vrcholným orgánom výkonnej moci. Prezident si aj v tomto systéme udržal určité podstatné právomoci. Je partnerom pri zostavovaní vlády, môže predsedať rade ministrov, môže navrhnúť akýkoľvek bod do agendy vyjednávania, má právo vrátiť rozhodnutie rady ministrov alebo zákon parlamentu avšak s tým, že v týchto orgánoch môže byť toto rozhodnutie prevážené dvoma tretinami hlasov. V skutočnosti by však sformovanie vlády nebolo možné bez súhlasu a pričinenia troch kľúčových postáv. Predseda vlády je navrhovaný prezidentom až po záväzných konzultáciách s medzi prezidentom a všetkými členmi parlamentu, ktoré sú vedené jeho predsedom. Navrhnutý predseda vlády po tomto procese zostaví vládu, ktorá musí byť následne odsúhlasená prezidentom a musí obstáť v hlasovaní o dôvere pred parlamentom (Salem 2014: 616).

sýrskych predstaviteľov a jednotiek, ale neskôr bolo možné hovoriť o celospoločenskej kontrole (Traboulsi 2007: 246).

V čele novej vlády národného uzmierenia stál ako predseda Omar Karameh, ktorý bol naklonený sýrskemu vplyvu (Malaspina 2009: 93). Za účelom obnovy vládnej autority nad celým územím mali byť rozpustené ozbrojené skupiny a boli prijaté mnohé dohody a pakty[36] (Malaspina 2009: 93), ktoré umožnili diktát nad najdôležitejšími politickými rozhodnutiami. Kontrola bola navyše upevnená prítomnosťou desiatok tisíc sýrskych vojakov a tajnej služby (Salem 2014: 618).

Sýrska prítomnosť však v rozvoji tamojšej spoločnosti zanechala aj ďalšie stopy. Státisíce Libanončanov, predovšetkým kresťanov, opustilo krajinu. Spoločne s odhadovaným počtom 600 až 900 tisíc obyvateľov, ktorí z Libanonu utiekli ešte počas vojny, táto masová migrácia zanechala vákuum na mieste predtým pulzujúcej strednej triedy (Malaspina 2009: 95).

Do konca roku 1990 občianska vojna skončila a Libanon vstúpil do pomalého procesu obnovy (Malaspina 2009: 93).

V septembri 1991 parlament hlasoval o novom znení ústavy, ktorej preambula mala predstavovať kompromis o identite krajiny. Tá definovala Libanon ako „arabský vo svojej príslušnosti“ a ako „definitívnu vlasť pre Libanončanov“. Táto definitívnosť mala zabezpečiť, že krajina nebude nikdy združená s iným štátom, predovšetkým Sýriou (Traboulsi 2007: 244).

Preambula taktiež definovala všeobecnú orientáciu hospodárskej politiky. Tá referovala o prijatí systému slobodného podnikania, ktorý bol spájaný s očakávaným rozvojom všetkých libanonských regiónov a sociálnou spravodlivosťou (Traboulsi 2007: 244).

Katastrofálna ekonomická situácia vo vojnou zničenej krajine však primäla Sýriu k akceptovaniu Rafika Haririho, multimiliardára s dobrými stykmi v ďalších arabských krajinách, najmä Saudskej Arábii, ako predsedu vlády, a to aj napriek jeho sunnitskej orientácii. Hariri počas svoj vlády musel akceptovať sýrsky primát vo veciach obrany, zatiaľ čo sám mal na starosti rekonštrukciu a financie, pričom zaujal kapitalistický prístup a orientáciu na slobodný trh. Vďaka prilákaniu zahraničnej pomoci a pôžičiek dokázal stabilizovať menu, znížiť infláciu a zabezpečiť pomerne vysoký hospodársky rast. Skutočnú obnovu však zažil predovšetkým bankový sektor a podnikanie s nehnuteľnosťami, zatiaľ čo sa nepodarilo výrazne znížiť mieru chudoby, či zabezpečiť uplatnenie pre mladých ľudí s odbornými znalosťami. Nepopierateľný komerčný boom a rozvoj infraštruktúry však mal aj ďalšiu odvrátenú stránku –

[36] Jednou z najdôležitejších bola Zmluva o bratstve, spolupráci a koordinácii (Salem 2014: 618).

masívny verejný dlh, ktorý od roku 1998 predstavoval viac ako 100% HDP a stále rástol (Harris 2013: 2-3).

Libanon tak na cestu do nového milénia vstupoval ako stále značne ekonomicky oslabená krajina, formálne slobodná, no prakticky okupovaná nestabilným susedom a so stále pretrvávajúcou nebezpečnou sektárskou antipatiou.

4.2. Demokratizačné faktory v kontexte diania v Libanone

4.2.1. Modernizačná teória

Ako sa nazdávajú niektorí, najmä skorší, priaznivci modernizačného prístupu, k demokratizácii sú „náchylnejšie" bohatšie krajiny. Ako ukazovateľ bohatstva krajín býva volený hrubý domáci produkt (HDP) v prepočte na obyvateľa[37]. Podľa nami zvolenej štatistiky sa v roku 2000 Libanon nachádzal na 65. priečke vo svetovom rebríčku s hodnotou 10 267 (medzinárodných) dolárov. Napriek tomu, že táto hodnota počas celého pozorovaného obdobia rástla, pozícia medzi krajinami často naberala opačné smerovanie. V roku 2005 sa Libanon nachádzal na 82. priečke (s hodnotou 11 033 dolárov) a v roku 2011 sa jeho pozícia o čosi vylepšila, keď figuroval na 76. mieste (16 429 dolárov). Podobnú pozíciu si udržuje do súčasnosti, pričom v roku 2015 sa ocitol na 73. mieste (18 239 dolárov) (Knoema 2016).

V rámci teórie sú však modernita a rozvoj chápané aj odlišným spôsobom. Ako vhodný ukazovateľ možno použiť index ľudského rozvoja (HDI), ktorý súhrnne zhodnocuje hneď niekoľko premenných. Podľa tohto indexu ľudia a ich schopnosti či možnosti tvoria vhodnejšie kritérium pre posúdenie rozvoja krajiny než ekonomický rast sám o sebe. Všíma si tak dlhodobý pokrok v troch základných dimenziách ľudského rozvoja, medzi ktoré patrí dlhý a zdravý život, prístup k vedomostiam a primeraná životnú úroveň. Jeho hodnota je uvádzaná na škále od 0 po 1, kde 1 značí najvyššiu úroveň rozvoja (UNDP 2015a).

Rozvojový program Spojených národov (UNDP) poskytuje dáta HDI pre Libanon od roku 2005, kedy sa jeho hodnota rovnala 0,73. UNDP doposiaľ vyhodnotilo dáta po rok 2014, kedy HDI Libanonu činilo 0,769. Počas tohto obdobia tak možno hovoriť o celkovom náraste o 5,3% a priemernom ročnom raste o 0,58%. Aktuálne možno Libanon nájsť na 67. mieste vo svete, čo ho radí do kategórie vysokého ľudského rozvoja. Medzi arabskými krajinami sa pohybuje na predných priečkach a s výnimkou krajín Perzského zálivu bohatých na ropu dokonca najvyššie (UNDP 2015c). Hoci

[37] Použité budú hodnoty HDP na obyvateľa založené na parite kúpnej sily vyjadrené v súčasnej hodnote medzinárodného doláru, nakoľko slúži ako vhodný ukazovateľ pre porovnanie v čase a medzi krajinami. Štatistiky vychádzajú z dát MMF World Economic Outlook (Knoema 2016).

súhrnné dáta pre možnosť určenia HDI pred rokom 2005 nie sú dostupné, na základe hodnôt jednotlivých dimenzií a jeho dlhodobého charakteru možno predpokladať, že jeho hodnota sa blížila k tej z roku 2005 (UNDP 2015c).

Jedna z dimenzií HDI – životná úroveň – je meraná na základe hrubého národného dôchodku (HND) v prepočte na obyvateľa, ktorý má odzrkadľovať priemerný príjem obyvateľov krajiny (The World Bank 2016b). Ako však niektorí modernizační teoretici predpokladajú, tak aj UNDP vo svoj reporte tvrdí, že ďaleko výstižnejším ukazovateľom je rovnosť distribúcie príjmov alebo rozvoja ako takého medzi populáciou. Ak tak do ukazovateľa HDI zahrnieme aj tento fakt, nerovnosť v distribúcii by spôsobila v roku 2014 stratu hodnoty indexu o 20,8% a takto ošetrené HDI by kleslo až na 0,6 boda (UNDP 2015c: 4-5).

Rovnomerosť rozdeľovania príjmov je možné zachytiť prostredníctvom indexu Gini[38] (UNDP 2013). Štandardizované dáta pre tento index[39] však pre Libanon dostupné nie sú. Za týmto účelom tak budeme vychádzať z niekoľkých existujúcich správ, ktoré nám tieto chýbajúce hodnoty umožnia nahradiť a priblížiť tak daný stav v krajine.

Výskyt chudoby v Libanone je pomerne vysoký. V rokoch 2004-2005 mohlo byť považovaných až 20% obyvateľov krajiny za chudobných a 8% ako extrémne chudobných[40], pričom chudoba je koncentrovaná predovšetkým v periférnych regiónoch – najmä v severných a južných častiach krajiny a v regióne Bekáa. V týchto oblastiach chudoba postihuje až 40-50% obyvateľov (UNDP 2008: 5-6; Kukrety et al. 2016: 38).

V tomto období sa Gini index Libanonu rovnal 37 bodom. Detailnejší pohľad na tieto štatistiky ďalej odhaľuje, že kým na najnižšiu pätinu obyvateľov pripadá len 7% príjmov, na najvyššiu pätinu je to až 43% (UNDP 2008: 5-6). Chudoba v rokoch 2010 až 2013 odhadom zasiahla až 30-32% obyvateľov a aj v dôsledku sýrskej krízy sa tieto hodnoty naďalej do dnešného dňa zvyšujú, pričom už existujúca chudoba sa ďalej prehlbuje (Kukrety et al. 2016: 38).

---

[38] Tento koeficient meria odchýlky v rozdelení príjmov medzi jednotlivcami alebo domácnosťami v danej krajine od dokonale rovnomerného rozloženia. Hodnota 0 predstavuje úplnú rovnosť a hodnota 100 úplnú nerovnosť (UNDP 2013).

[39] V prípade väčšiny štátov poskytované zväčša Svetovou bankou, CIA – The World Factbook alebo OSN (pozn. autorka).

[40] Hranicu chudoby v prepočte na USD predstavujú 4 USD na osobu na deň, pre hranicu extrémnej chudoby sú to 2,4 USD na osobu a deň (International Monetary Fund 2012: 37).

Známou realitou v Libanone sú extrémne rozdiely medzi veľkým množstvom chudobných a malým množstvom bohatých, často politicky vplyvných rodín (Bertelsmann Stiftung 2016: 17).

Libanonská ekonomika je charakteristická navonok orientovaným kapitalizmom, pričom politiky a inštitúcie reprezentujú jej obchodný a finančný záujem. Libanon bol od dávna známy svojou tradičnou slobodou podnikania a deregulácioU trhu (Gates 1998: 96).

Jedným z kľúčových ekonomických a politických problémov krajiny ostáva korupcia, ktorá podľa hodnotenia Transparency International zaraďuje krajinu na chvost svetového rebríčka, kde sa dlhodobo pohybuje okolo 120. miesta zo 168 pozorovaných krajín (Transparency International 2016).

Úroveň vzdelania, ktorá takisto prispieva k pomerne vysokému HDI, stavia Libanon k svetovému priemeru a medzi arabskými krajinami je na najvyšších priečkach. Vzdelávací systém produkuje nadpriemerný počet kvalifikovaných pracovníkov, no veľkým problémom je ich neschopnosť uplatnenia na domácom trhu, čo vedie k vysokej emigrácii, ako už bolo spomenuté v predchádzajúcej kapitole. Nedostatkom vzdelávacieho systému je aj regionálna disparita a enormné rozdiely medzi úrovňou vzdelania detí z bohatších a chudobnejších rodín (Kawar and Tzannatos 2013).

4.2.2. Historická sociológia - štrukturalizmus

Historický štrukturalizmus pracuje s pojmom konflikt ako základom zmeny politického režimu. Tento konflikt medzi triedami, alebo jednoducho *občanmi*[41] a štátom, by sme mohli v Libanone teoreticky nachádzať na pozadí dvoch konfliktných línií.

Tá prvá a zložitejšia má kultúrny pôvod, ktorý súvisí s historickým štiepením spoločnosti. Toto rozdelenie vychádza zo sektárskej príslušnosti k trom hlavným náboženským skupinám – šiitom, sunnitom a kresťanom. Štiepenie bolo ešte viac umocnené drastickým priebehom nedávnej občianskej vojny, ktorá v spoločnosti zanechala hlboké stopy. Vo vzťahu k štátu sa tak problémovými stávajú autoritárske vzťahy založené na odlišnej náboženskej či etnickej príslušnosti. V tomto prípade však problém nastáva v tom, že autoritu nemožno stotožňovať výhradne s určitou náboženskou skupinou, ale systém je o čosi prepletenejší, nakoľko počas celého vývoja dochádzalo k miešaniu koalícií medzi rôznymi skupinami.

Najzreteľnejšie však možno vnímať konflikt medzi väčšinou občanov oponujúcich politickým elitám zastupujúcim sýrsky vplyv v krajine. Týchto politických

[41] Ako zjednodušene uvádzajú najmä modernejší teoretici (pozn. autorka).

predstaviteľov lojálnych Sýrii je možné najväčšmi stotožňovať so šiitskou vetvou spoločnosti, hoci zďaleka nie všetci k tejto skupine patrili, zatiaľ čo striedavo dochádzalo aj k spojenectvám s niektorými kresťanskými, sunnitskými aj drúzkymi predstaviteľmi. Tu však nastáva ďalší problém, a teda, že v snahe o zvrhnutie či nahradenie týchto elít nemožno hovoriť o skutočnej národnej jednote, ktorá zvykne byť v prípade podobných revolt prítomná, a to bez ohľadu na to, ako veľmi bola mobilizácia masová (Kurtulus 2009: 196-197).

Za ďalší zdroj konfliktu, ktorý sa v sledovanom čase môže objavovať, možno pokladať nespokojnosť s kvalitou života, distribúciou bohatstva alebo všeobecným počínaním politických elít. Tento konflikt by mal byť oslobodený od sektárskeho delenia, ba dokonca by sa mal sám stavať proti systému, ktorý sa na ňom zakladá. V tomto prípade by bolo možné hovoriť o jeho ďaleko viac celospoločenskom charaktere. Kým predovšetkým v prvej polovici skúmaného obdobia bol evidentný prvý druh konfliktu, neskôr, za súčasného sťahovania sýrskeho vplyvu z krajiny, sa do popredia stále častejšie dostávali celospoločenské hlasy, hoci prvá zmienená línia konflitku nie je úplne prekonaná ani dnes.

4.2.3. Tranzičná teória

Ak uvažujeme v medziach tranzičnej teórie, o nástupe demokratickej opozície, ktorá by vyzývala autoritársky režim celkom hovoriť nemožno. V prípade Libanonu by tak bolo vhodnejšie uvažovať o delení na tvrdšiu a umiernenejšiu líniu v rámci existujúceho politického establishmentu, hoci ani v tomto prípade neexistujú pevné medze medzi existujúcimi tábormi. Takéto rozdelenie je zjavné najmä po roku 2005, keď sa politické elity rozdelili na blok 14. marca a blok 8. marca a v takomto nastavení fungujú v podstate dodnes. Pred udalosťami z roku 2005 bola skutočná opozícia stotožňovaná hlavne s činnosťou niektorých kresťanských skupín (Choucair 2005: 2).

Počas celého vývoja však niekoľkokrát došlo k prechodu niektorých predstaviteľov medzi týmito dvomi frakciami. Aj toto rozdelenie sa však úzko spája s postojom k úlohe, ktorú má v krajine zohrávať Sýria. Kým koalícia 14. marca pôsobeniu Sýrie oponuje a na základe niektorých vyjadrení môžeme predpokladať, že je ochotnejšia pristupovať k politickým zmenám, koalícia 8. marca je pôsobeniu Sýrie naklonená a je vnímaná skôr ako obhajca statusu quo. Rozdelenie elít na opozíciu a zástancov existujúceho režimu tak primárne nesúvisí s otázkou liberalizácie režimu, ale pôsobením Sýrie. Určité demokratizačné tendencie však možno poväčšine bádať na strane bloku 14. marca, hoci ani to nebolo vždy samozrejmosťou. Na základe tohto je možné tvrdiť, že Sýria predstavuje jednu z hlavných prekážok na ceste k demokratizácii.

Proces vyjednávania a dosahovania kompromisov či dohôd medzi politickými blokmi je viditeľný najmä v súvislosti s voľbami. Tým spravidla predchádza debata o volebnom zákone, ktorý by mal byť prispôsobený tak, aby volebné výsledky spravodlivo odzrkadľovali vôľu ľudu. Interakcia a dohadovanie sa medzi elitami je takisto závislé na schopnosti zostavenia a fungovania životaschopnej vlády. Práve to sa v skúmanom období preukázalo ako mimoriadne problematické a krajina býva svedkom neustáleho pádu vlády, rezignácii jej činiteľov či neústavného držania postov.

4.2.4. Medzinárodný kontext

Od svojho vzniku ako samostatného štátu sa Libanon potýka so zahraničnými intervenciami, cudzou okupáciou, či prelievaním konfliktov z okolitých krajín. Je preto viac než odvážne uvažovať o jeho vývoji ako o vývoji suverénnej a plne nezávislej krajiny. Medzinárodným aktérom je naopak potrebné venovať obzvlášť veľkú pozornosť.

Libanon možno v určitom zmysle slova považovať za ohnisko regionálnej mocenskej politiky, kde medzi sebou súperí o vplyv hneď niekoľko štátov. Saudská Arábia, Irán a Sýria si udržiavajú nadštátne vzťahy s libanonskými sektárskymi politickými organizáciami (Osoegawa 2013: 152) a tvoria len zlomok aktérov, ktorí sa výrazne podpísali pod vývoj v krajine.

Zjednodušene tak možno o týchto vzájomných vzťahoch uvažovať nasledovne. Saudská Arábia je, alebo bola podporovateľom sunnitských štátnych predstaviteľov ako premiéra Fuáda Sinioru, Rafika Haririho, či jeho syna Saada a hnutí, v rámci ktorých pôsobia, ako napr. *Future Movement*. Irán a Sýria naopak tradične podporujú šiitske organizácie ako hnutie Amal alebo Hizballáh v snahe o potlačenie saudskej moci v regióne. Obe hnutia najmä po roku 2005 predstavujú pre Sýriu spôsob, ako môže skrz nich naďalej uplatňovať svoju politiku (Osoegawa 2013: 152; 157-158).

Sýrsky vplyv možno dlhodobo považovať za jeden z najmarkantnejších. Od roku 1991 došlo ku konsolidácii sýrskej hegemónie, ktorá vo väčšom či menšom rozsahu trvala až do roku 2005 (Salem 2014: 618). Poprednú rolu v libanonskom dianí zohráva takisto izraelský faktor, pričom významný zlom nastal práve v roku 2000. Hizballáh sa stal v tom čase dominantnou silou v krajine a svoje postavenie si po úplnom vytlačení Izraela z krajiny ešte viac upevnil, nakoľko sa zapríčinil o ukončenie dvadsaťdvaročnej izraelskej okupácie[42] (Salem 2014: 619). Izraelská armáda sa začala sťahovať z bezpečnostnej zóny v južnom Libanone a tento proces bol oficiálne dokončený v máji

[42] Tento triumf Hizballáhu bol umocnený skutočnosťou, že šlo o jediný krát, kedy arabská krajina dokázala silou ukončiť izraelskú okupáciu (Salem 2014: 619).

2000, hoci jeho prítomnosť na spornom území Farmy Šibá'a[43] naďalej pretrvávala (Osoegawa 2013: 101), čo dávalo Sýrii dôvod na ospravedlnenie prítomnosti Hizballáhu, ktorý trval na nutnosti odstrašovania izraelskej agresie (Salem 2014: 620). Po nástupe sýrskeho prezidenta Baššara al-Asáda do úradu v roku 2000 boli ozbrojené operácie minimálne v prvom roku len veľmi obmedzené (Osoegawa 2013: 101).

Šance na stiahnutie Sýrie sa začali zvyšovať až po nezhodách s USA v čase vojny v Iraku. Po počiatočnej spolupráci Sýria vystúpila proti rozmiestneniu amerických vojsk na jej hraniciach a na oplátku už nebola naďalej akceptovaná sýrska kontrola nad Libanonom. Tento spor vyústil do rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN č. 1559 v roku 2004, ktoré volalo po stiahnutí všetkých sýrskych síl z krajiny a odzbrojení všetkých libanonských (predovšetkým Hizballáhu) a nelibanonských (najmä palestínskych) ozbrojených skupín (Salem 2014: 620).

Sýria pripisovala istú zodpovednosť za dianie Haririmu a snažila sa mobilizovať svojich spojencov v Libanone, kým Hariri úspešne budoval protisýrsku koalíciu (Salem 2014: 620). Za následný atentát, ktorý v roku 2005 usmrtil Rafika Haririho bola vyvodená sýrska zodpovednosť. Sýria ďalej neodolala medzinárodnému tlaku a masívnym demonštráciám a po dvadsiatich deviatich rokoch došlo k minimálne formálnemu ukončeniu jej prítomnosti v krajine (Osoegawa 2013: 150).

Hizballáh sa však odmietal vzdať svojej pozície a komplikovaná situácia bola vyhrotená udalosťami z júla 2006. Hraničný nájazd Hizballáhu na izraelskú hliadku vyprovokoval odpoveď Izraela a vyústil do ničivej vojny. Počas tridsiatich troch dní jej trvania došlo k spustošeniu väčšiny južného Libanonu a južných predmestí Bejrútu (Salem 2014: 621). Kým sa Libanon snažil od začiatku pred medzinárodným spoločenstvom pretlačiť vyvolanie prímeria, niektoré krajiny, najmä USA, tento proces zámerne predlžovali. Eskalácia a predlžovanie izraelského útoku by mohla viesť k ochromeniu Hizballáhu, ktorú USA považovali za teroristickú hrozbu (Salem 2014: 621). Nakoľko Izrael nebol schopný dosahovať žiadúce ciele, Bezpečnostná rada OSN (BR OSN) nakoniec úspešne prijala ďalšiu rezolúciu, ktorá okrem ukončenia násilia a odzbrojenia skupín hlásala rozmiestnenie libanonských vojenských zložiek na juhu krajiny a rozšírenie mandátu misie UNIFIL. Táto novovzniknutá nárazníková zóna dodnes pomáha udržiavať v oblasti pokoj (Levinson 2012: 310).

Za ďalšiu udalosť, ktorá mala určitý dopad na krajinu, možno považovať Arabskú jar, ktorá naplno vypukla v roku 2011. Podobný ohlas ako v susednej Sýrii však v Libanone nezískala (Salem 2014: 622). Ďaleko väčší efekt priniesli až jej nepriame následky. Vypuknutie rebélie v Sýrii malo ďaleko väčší dopad na strany a politických

[43] Územie má význam najmä kvôli možnosti prístupu k rieke Litani, ktorá je pre Izrael žiadúcim zdrojom vody, pre jeho budúci rozvoj (Sultan 2008: 78-79).

lídrov, nakoľko hrozil otras štyridsať rokov trvajúceho režimu Asádovcov, ktorý by znamenal zmenu celej strategickej a politickej mapy Libanonu (Salem 2014: 623). Ako medzi politickými predstaviteľmi, tak medzi libanonskou spoločnosťou vo všeobecnosti dochádza k ďalšiemu rozchodu na tých, ktorí podporujú sýrsky režim a na tých, ktorí sympatizujú s opozíciou (Cherri, González and Delgado 2016: 169).

Známy je aj fakt, že Libanon sa zaraďuje medzi krajiny, ktoré tradične hostia vysoké počty utečencov. V utečeneckých táboroch žije okolo 450 tisíc Palestíncov a 40 tisíc Iračanov (UNRWA 2016; WHO 2010). Skutočné pohltenie však krajina pocítila až vypuknutím sýrskej krízy. Od roku 2012 sa k už aj tak enormným číslam pridalo ďalších 1,2 milióna utečencov registrovaných s UNHCR (Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov) a mnohí ďalší, ktorým registrácia chýba (UNHCR 2016).

Ďalším sprievodným javom určitého prelievania sýrskeho konfliktu je infiltrácia príslušníkov radikálnych ozbrojených skupín, ktorí sú hrozbou pre národnú bezpečnosť. Dosiaľ došlo k niekoľkým útokom na libanonskú armádu. Krajina bola taktiež v tomto období zasiahnutá desiatkami samovražedných útokov a atentátov (Cherri, González and Delgado 2016: 169).

Napriek tomu, že libanonská vláda nebola schopná v otázke utečencov primerane reagovať, ich prijímanie sa neodohrávala v úplnom inštitucionálnom vákuu. Významnú rolu zohrali medzinárodné organizácie, ktoré za daných politických okolností v krajine majú dokonca možnosť pôsobiť pomerne autonómne. Za hlavného nositeľa humanitárnych programov možno považovať Organizáciu spojených národov (OSN), ktorá operuje skrz jej agentúru UNHCR. Zvládanie jej rozsiahlych programov je možné aj vďaka intenzívnej spolupráci s miestnymi autoritami a občianskymi organizáciami (Dionigi 2016: 27). Na margo týchto skutočností je však nutné dodať, že hoci sa krajina pravidelne potýka s narušením bezpečnosti menšieho rozsahu, pohraničnými stretmi či enormným prívalom utečencov, dosiaľ sa jej podarilo vyhnúť väčšiemu zlyhaniu (Salem 2014: 623).

Ako priblíži ďalšia kapitola, medzinárodné politické dianie, a predovšetkým jeho bezpečnostná dimenzia, výrazne ovplyvňuje nielen nálady domácich aktérov zmeny, ale aj prístup zahraničných aktérov. O tomto svedčí napríklad prístup západných hráčov k presadzovaniu občianskych slobôd, ktoré po všeobecnej vlne entuziazmu v 90. rokoch začiatkom nového milénia ustúpilo po útokoch na Spojené štáty do úzadia výmenou za spoluprácu Libanonu aj Sýrie vo vojne proti Al-Káide a ďalším domnelým hrozbám (Freedom House 2003). Na základe bezpečnostného vývoja do diania takisto opätovne vstupovali aj rôzne medzinárodné organizácie. Za tie najvplyvnejšie možno považovať OSN, EÚ a Ligu arabských štátov.

4.2.5. Médiá

Libanon má rozvinutú živú mediálnu scénu, ktorá odráža jeho pluralizmus a rôznorodosť (BBC World News 2016). V tomto prípade však táto rozmanitosť môže byť chápaná negatívne, nakoľko sa zhoduje s existujúcimi rozpormi a náboženským štiepením v spoločnosti (Dajani 2006).

Predovšetkým televízia dopomáha k udržiavaniu týchto rozdielov a prispieva ešte k ďalšiemu odcudzovaniu jednotlivcov a aj v súčasnosti ostáva najvplyvnejším médiom v krajine. Už štatistiky z roku 2003 dokumentovali, že prístup k televíznemu vysielaniu má až 99% domácností a až 79% malo káblové televízne pripojenie (Dajani 2006). Takmer všetky televízne stanice sú v súkromnom vlastníctve a mnohé sú ovládané politickými skupinami. Za zmienku by stála napr. *Future TV* – vlastnená rodinou Hariri alebo televízia *Al Manar*, ktorá slúži ako orgán Hizballáhu (BBC World News 2016). Za najsledovanejší žáner možno považovať politické správy orientujúce sa najmä na domácu sféru. V dôsledku vysokej politizácie spoločnosti bývajú aktuálne udalosti vykresľované spôsobom, ktorý podporuje presvedčenie danej stanice, pričom novinárska profesionalita a etika býva často ignorovaná (Dajani 2006).

Sloboda médií je ústavne ukotvená, pričom existuje výnimka, ktorá zakazuje hanobenie hláv štátu a podnecovanie náboženského násilia (BBC World News 2016). Nabil Dajani, profesor spoločenských vied na Americkej univerzite v Bejrúte, toto tvrdenie ešte ďalej rozvíja. Podľa jeho názoru si médiá síce užívajú rozsiahlu slobodu od vlády, no nemožno ich považovať za skutočne slobodné, nakoľko náboženské autority dominujú ich fungovaniu (Dajani 2006).

Hlavným problémom libanonských médií nie je cenzúra alebo nedostatočne slobodné mediálne prostredie. Autor ako problém vidí zneužívanie pojmu *sloboda*. Sloboda prejavu a informácií je často zneužívaná a médiám poskytuje špeciálny status, ktorý ich umiestňuje nad spoločenské regulácie a inštitúcie. Situácia v krajine tak nezodpovedá predpokladom rôznych medzinárodných dohovorov, ktoré vyžadujú, aby médiá slúžili verejnosti a nie naopak. Hlavným účelom tamojších tradičných médií býva získavanie politickej či sektárskej vernosti občanov miesto toho, aby slúžili ich záujmom a právam (Dajani 2013: 8). V Libanone navyše už historicky existuje tendencia novinárov hovoriť za náboženské skupiny, ktoré reprezentujú a propagujú ich záujmy. Médiá sa tak už tradične sústreďujú skôr na podávanie komentárov a názorov než na prezentovanie skutočných faktov a správ (Dajani 2013: 2).

Pokiaľ ide o ďalšie médiá, v krajine existuje okolo 110 politických publikácií. Pri tak malej populácii to však znamená, že náklad väčšiny z nich je len veľmi nízky a publikácie nedokážu byť finančne sebestačné. Z tohto dôvodu býva bežnou praxou

získavanie podpory z vonkajších, často aj zahraničných zdrojov, ktoré si týmto uplatňujú nárok na ich editáciu (Dajani 2013: 2-3).

Pozitívny vývoj v mediálnej sfére sa najmä od roku 2005 spájal s možnosťami, ktoré ponúka aktivistom, občianskym skupinám a spravodajstvu internet (Melki et al. 2012: 94). Počet jeho užívateľov sa za posledných 16 rokov rapídne zvýšil. Kým v roku 2000 internet používalo 8% obyvateľov Libanonu a v roku 2005 to bolo ešte len niečo málo cez 10%, v roku 2010 ho užívalo už 43,7% a od roku 2011 bol medziročný nárast ešte výraznejší. V súčasnosti sa tento pomer blíži k 76%, čím dosahuje hodnôt niektorých rozvinutých krajín, alebo ich dokonca prekračuje (Internet Live Stats 2016b).

Krajina zaznamenala nárast rozmanitosti online obsahu, v ktorom svoje pôsobisko nachádzajú rôzni aktivisti, ktorí predtým, až s výnimkou tradičných médií ovládaných rôznymi skupinami, nemali priestor pre vyjadrenie vlastného názoru. Je však nutné podotknúť, že väčšina mainstreamových spravodajských portálov je stále len odrazom a rozšírením tradičných offline médií (Melki et al. 2012: 94-95), ktoré si zachovávajú svoj jednosmerný charakter. Keďže nedochádza k interakcii s divákmi, netvoria ani priestor, ktorý by podporoval ich kritické zmýšľanie (Elsaeßer, Madanat and Pies 2011: 10).

Prechod z analógovej do digitálnej éry bol problematický, nakoľko bol poznačený politickým chaosom a legislatívnym viaznutím, ktoré v Libanone nastalo po udalostiach v roku 2005 a 2006. Táto situácia tak minimálne v prvých rokoch poslúžila k zachovaniu statusu quo v otázke mediálneho vlastníctva a reprezentácie, a tak rovnaké dominantné politické sily, ktoré kontrolovali médiá v období po občianskej vojne, získali kontrolu aj nad novo sa rozvíjajúcimi médiami (Melki et al. 2012: 94-95).

Aj napriek tomu možno identifikovať pozitívny vývoj, ku ktorému prispieva neustále sa zvyšujúci počet blogerov či aktivistov pôsobiacich skrz sociálne médiá (Melki et al. 2012: 94). Najrozšírenejšími sociálnymi médiami sú Whatsapp a Facebook, cez ktorý je spoločenský aktivizmus uplatňovaný najbežnejšie (BBC World News 2016). Potenciál týchto nových médií však stále nie je dostatočne využívaný z dôvodu nedostatku zdrojov a nízkej digitálnej a mediálnej gramotnosti, alebo dokonca odrádzaniu od slobodného verejného vyjadrenia názoru skrz zastrašovanie (Melki et al. 2012: 94). Rozsiahle obvinenia hneď niekoľkých desiatok novinárov či online aktivistov sa udialo v roku 2014, čím došlo k spochybneniu slobody tlače a odsúdeniu verejnosťou aj mnohými nevládnymi organizáciami (NGOs) (Rainey 2014).

Paradoxne možno tvrdiť, že hoci sú blogerská sféra, občiansky aktivizmus prostredníctvom internetu alebo rôzne online publikácie pomerne živé, v dôsledku tradične veľkej slobody tlače tieto zdroje neboli vyhľadávané ako alternatívne

spravodajské kanály, ako tomu býva v ostatných krajinách regiónu. Minimálne v prvom desaťročí tak internet nedokázal konkurovať tradičným offline médiám (Elsaeßer, Madanat and Pies 2011: 18).

4.2.6. Občianska spoločnosť

Právny rámec pre založenie občianskych združení v Libanone je pomerne jednoduchý a väčšinou ľahko aplikovateľný (Civil Society Facility South 2015: 67). Podobne ako médiá, aj občianska spoločnosť je zaraďovaná medzi jednu z najaktívnejších a najrozmanitejších v regióne. Roky trvajúca vojna a občiansky konflikt viedli k oslabeniu centrálnej autority, čo v občanoch vyvolalo pocit nutnosti „svojpomoci". Režim zároveň stratil schopnosť plne kontrolovať občiansku spoločnosť (Hawthorne 2004: 9). Zamietanie registrácie niektorých združení, najmä tých, ktorých činnosť bola považovaná za otvorene politickú[44], nie je ani napriek tomu nezvyklým javom, hoci ani v takomto prípade nie je činnosť organizácie úplne znemožnená (Civil Society Facility South 2015: 67-68).

Občianske organizácie boli v krajine stále mimoriadne početné. V roku 1999 ich v Libanone údajne pôsobilo až 1100 (Cavatorta and Durac 2010: 122), kým súčasnejšie odhady hovoria o ôsmych stovkách organizácií. Organizácie sú zväčša menších rozmerov, pričom viac ako 80% z nich má menej ako desať zamestnancov. Tieto čísla sú však nestále a ich formovanie odráža bezpečnostnú situáciu v krajine (Civil Society Facility South 2015: 73).

Minimálne v povojnovom období a prvých rokoch nového milénia naďalej platilo, že podobne ako rôzne iné inštitúcie, aj občianska spoločnosť je v Libanone organizovaná takmer výhradne pozdĺž sektárskych línií a slúži ako jeden zo spôsobov ochrany záujmov danej komunity (Hawthorne 2004: 13). Podľa charakteru by tak bolo možné občianske organizácie deliť na tie, ktoré poskytujú sociálne služby a tie, ktoré sledujú politické záujmy (Cavatorta and Durac 2010: 122). Činnosť združení poskytujúcich sociálnu pomoc je vysoká najmä v najchudobnejších oblastiach a utečeneckých táboroch, kde centrálna vláda nie je schopná zabezpečiť ani tie najnevyhnutnejšie služby (Cavatorta and Durac 2010: 122).

Pôsobenie politicky zameraných združení je takisto vo všeobecnosti otvorenejšie než v iných častiach arabského sveta. V krajine existuje množstvo veľkých a funkčných organizácií zameriavajúcich sa na propagáciu demokracie a ľudských práv. Aj v rámci tohto sektoru však možno bádať prítomnosť dvoch rôznych trendov. Časť

[44] K tomuto došlo napr. v prípade organizácie LADE, ktorá svoju činnosť naplno rozvinula až po roku 2005 (Civil Society Facility South 2015: 68).

týchto organizácií odráža všadeprítomné sektárske štiepenie, a tak aj agenda týchto organizácií sa zhoduje s pôsobením danej náboženskej skupiny, hoci sa tak nedeje formálne (Cavatorta and Durac 2010: 123).

Druhým typom politicky orientovaných občianskych skupín sú tie spájané s národnostným aktivizmom, ktorý má vychádzať z predchádzajúcich vnútorných konfliktov aj zahraničných intervencií, nakoľko tieto skupiny nachádzajú v Libanone len slabý pocit spolupatričnosti medzi občanmi a snažia sa tak prekonať bariéry budované sektárstvom. Zameriavajú sa na redukciu náboženského delenia ukotveného v samotnej legislatíve či propagovanie skutočnej demokratickej zodpovednosti a nahradenie súčasného politického systému takým, ktorý by si zakladal na individuálnej reprezentácii (Cavatorta and Durac 2010: 123). V novom tisícročí sa začal zmáhať aj politický aktivizmus, ktorý reflektoval medzinárodné dianie. V roku 2001 tak bolo možné pozorovať výraznú aktivitu antiglobalizačného hnutia alebo hnutia oponujúceho invázii do Iraku, ktoré pôsobilo najmä v období rokov 2002 a 2003 (AbiYaghi 2012: 21).

Medzi najvýznamnejšie organizácie tohto charakteru možno radiť napríklad LADE, ktorá sa zameriava na zlepšenie volebného systému a od svojho založenia v roku 1996 sa významne pričinila o zmeny, ktoré nastali[45] (LADE 2016). Ďalším výrazným združením je LAHR (Lebanese Association for Human Rights), ktorá už roky vytrvalo bojuje za implementáciu občianskej legislatívy založenej na ľudských právach a demokracii. Okrem iného sa činí v dôležitom šírení povedomia o týchto záležitostiach medzi libanonskou spoločnosťou (Cavatorta and Durac 2010: 124).

Jedným z najzvučnejších mien medzi občianskymi organizáciami je AMEL, ktorá sa prioritne zameriava na poskytovanie služieb v najchudobnejších regiónoch Libanonu. Poskytuje zdravotnícku a psychologickú pomoc, asistuje pri rozvoji vidieka, pomáha zlepšovať podmienky utečencov a propaguje rešpektovanie ľudskej dôstojnosti, ľudské práva a kultúru občianstva (AMEL 2016a). V neposlednom rade je významná jej aktívna spolupráca s významnými medzinárodnými inštitúciami a účasť v nich, vrátane rôznych agentúr OSN či EÚ (Cavatorta and Durac 2010: 127)[46].

[45] LADE však po tom, čo sa po udalostiach v roku 2005 priklonila ku koalícii 14. marca, ktorá sa dostala do vlády, bola ochotná pristúpiť k ústupkom, a napríklad už viac netrvala na nesektárskej reprezentácii. K týmto novým postojom sa priklonila v snahe o zabránenie stretov s aktuálnou vládou (AbiYaghi 2012: 21).

[46] O prínose združenia AMEL svedčí aj jeho nominácia na Nobelovu cenu za mier v roku 2016, ktorú podporili aj mnohí členovia parlamentu (AMEL 2016b).

Skutočné ovplyvňovanie tvorby politík občianskymi organizáciami na centrálnej úrovni zatiaľ preukázané nebolo, a to najmä z dôvodu nedostatočných zdrojov vládnych inštitúcií aj ich odhodlania (Civil Society Facility South 2015: 99).

V neposlednom rade odrazom aktívnej občianskej spoločnosti boli aj udalosti Arabskej jari, ktorá sa svojim sekulárnejším charakterom výrazne líšila od predchádzajúcich náboženských mobilizácií. Organizácia občianskych demonštrácií bola financovaná výhradne z individuálnych príspevkov a vyhla sa tak nutnosti financovania politickými skupinami (AbiYaghi 2012: 22). Hoci mobilizácia ani zďaleka nedosahovala rozmery mobilizácie v okolitých krajinách, došlo k zrodu množstva nezávislých aktivistov, ktorí sa podujali k prekonaniu tradičnej polarizácie a náboženského násilia, pričom rôzne občianske fóra a združenia pôsobia skrz celú krajinu (AbiYaghi 2012: 22).

4.3. Demokratizačný vývoj v Libanone

Libanon si podľa hodnotení rôznych medzinárodných nevládnych organizácií zaoberajúcich sa slobodou a demokraciou, akou je napríklad Freedom House, prešiel vývojom od neslobodnej k čiastočne slobodnej krajine. Dlhodobo sú pomerne pozitívne hodnotené občianske slobody, zatiaľ čo tie politické získavajú o čosi nižšie skóre.

Z oblastí, ktoré boli dosiaľ v tejto práci dotknuté len okrajovo, je často vyzdvihovaný živý vzdelávací systém a dlhodobá tradícia akademickej slobody. V hodnoteniach je priestor venovaný aj právam žien, ktoré si síce užívajú mnohé práva spoločné mužom, no naďalej bývajú vystavované určitej právnej aj spoločenskej diskriminácii, rovnako ako sú nedostatočne zastúpené v politických inštitúciách. V tejto oblasti však bolo možné pozorovať čiastočné zlepšenie. Pomerne pozitívne je hodnotená sloboda vyznania, ktorá je garantovaná ústavou a je ochraňovaná v praktickom živote. Za veľmi obmedzené, zo strany spoločnosti a najmä štátu, sú považované práva komunity LGBT, ktorá je často vystavovaná aj oficiálnej diskriminácii (Freedom House 2001; 2007; 2016).

Časy, keď bol Libanon francúzskym mandátnym územím, dokázali priniesť aj určité pozitíva. Došlo napríklad k vytvoreniu usporiadaného a relatívne dobre fungujúceho systému civilných a trestných súdov na základe francúzskeho modelu. Dianie od roku 1975, spájajúce sa s korupciou a terorizovaním, však spôsobili stratu ich kredibility. Určitú nádej na obnovenie súdnej autority tak priniesla možnosť medzinárodnej spravodlivosti, ktorú od roku 2009 stvárňovalo sformovanie Zvláštneho tribunálu pre Libanon (ZTL) (Harris 2012). Veľkú kritiku si pravidelne vysluhuje volebná prax a okliešťené možnosti občanov reálne zasahovať do politického diania v krajine.

4.3.1. 2000-2005: v tieni Sýrie

Po ukončení izraelskej okupácie sa krajina pripravovala na ďalšiu dlho očakávanú udalosť – parlamentné voľby. Ako stanovovala Taífska dohoda, voľby by mali byť založené na systéme *muhafazat*, teda veľkých administratívnych obvodoch, ktorých bolo v Libanone celkom šesť. Hlavnou myšlienkou tohto rozdelenia bolo zachovanie národnej jednoty na úkor sektárskeho delenia. Aby mohli kandidáti voľby vyhrať, v každom volebnom obvode by museli byť schopní zaujať a prilákať širšie multináboženské zloženie voličov (Gambill and Aoun 2000).

Pred konaním volieb v roku 2000 však bola realita diametrálne odlišná. Nový volebný zákon bol vysoko kritizovaný a verejnosť spoločne s drvivou väčšinou politických predstaviteľov ho pokladala za neústavný. Aj napriek tejto skutočnosti si nový zákon našiel cestu k implementácii potom, čo prešiel schválením v parlamente (RCPL 2002: 22).

Podľa nového zákona boli volebné obvody reorganizované a *muhafazat* rozdelené na štrnásť obvodov tak, aby zabezpečili výhru kanditátom priateľských pre Sýriu, nakoľko panovala obava, že vo veľkých obvodoch by museli byť schopní získať podporu mimo svoje kmeňové a náboženské komunity[47]. Napríklad drúzsky predstaviteľ Walíd Džumblat týmto dokázal získať, kým podpora Rafika Haririho mala byť v dôsledku rozdelenia bejrútskeho obvodu negatívne afektovaná (Gambill and Aoun 2000).

Okrem manipulácie s veľkosťou volebných okrskov Sýria zmenila a navýšila rozdelenie miest v parlamente v prospech oblastí, v ktorých boli sýrske jednotky najkoncentrovanejšie a najdlhšie rozmiestnené[48] (Gambill and Aoun 2000). Už tradične bolo zistené kupovanie hlasov, znevýhodňovanie mediálneho pokrytia niektorých kandidátov na úkor iných, či presviedčanie voličov na lokálnej úrovni prostredníctvom sľubov alebo vydierania, často pod nátlakom sýrskych bezpečnostných zložiek (RCPL 2002: 22). Asociácia LADE kategorizovala voľby ako neslobodné a nespravodlivé a upozornila aj na nelegálnu prítomnosť ozbrojených zložiek vo volebných priestoroch (Freedom House 2001). Nový volebný systém tak obmedzoval jeden z hlavných predpokladov demokratického systému – možnosť občanov ovplyvňovať zmenu vlády.

---

[47] Za týmto účelom boli dokonca do väčších obvodov spájané lokálne okrsky, ktoré spolu nesusedili a neboli ani geograficky blízke (Gambill and Aoun 2000).

[48] Z pôvodných 108 miest sa ich počet zvýšil na 128, pričom pre oblasti Bekáa a Severný Libanon sa ich počet zvýšil o 50%, zatiaľ čo Bejrút a Pohorie Libanon získali len o 20% vyšší počet mandátov (Gambill and Aoun 2000).

V čase nádejného ekonomického oživenia sa ďalší sunnitskí kandidáti mimo Rafika Haririho nepreukázali pred voličmi ako dostatočne kredibilní a v hlavnom meste bol nakoniec aj napriek spomínanej manipulácii s volebným zákonom uprednostnený asertívnejší Hariri (Harris 2013: 5-6). K tomuto výsledku, ktorý prekvapil samotných Libanončanov, dopomohla nielen všeobecná stagnácia krajiny a ekonomický chaos, ktorý panoval počas predchádzajúcej vlády, ale aj podriadenosť voči Sýrii, ktorá prestupovala tamojšiu spoločnosť stále viac. Negatívne vyhliadky sa však nepotvrdili, a potom, čo Hariri získal v Bejrúte všetky kreslá, boli sýrske plány na dosadenie lojálneho Najiba Mikatiho zmarené. Ďalšie narušenie sýrskych plánov priniesli neočakávané, hoci malé, zisky opozičných kandidátov na ďalších miestach, aj keď vo všeobecnosti volebné výsledky odpovedali naaranžovanému plánu. Hizballáh bol nakoniec nútený vstúpiť do koalície so svojim šiitskym rivalom, hnutím Amal, a to aj napriek role, ktorú zohral pri oslobodení juhu krajiny (Norton 2000: 45).

Napriek tomu, že verejné protesty sú v krajine vo všeobecnosti tolerované, v prípade kritiky Sýrie sa spravidla uplatňovala výnimka. Ešte pár mesiacov pred konaním augustových volieb sa odohralo niekoľko mierových protisýrskych demonštrácií, ktoré boli potlačené vládou. Aj napriek určitým opozičným ziskom v následných voľbách bolo možné vnímať rastúcu antipatiu voči sýrskej prítomnosti, ktorá sa postupne zakoreňovala v spoločnosti. Stále viac verejných prejavov nespokojnosti súviselo s pôsobením Sýrie, ktorá bola mnohými považovaná za hlavnú prekážku pre politickú zmenu v krajine (Freedom House 2001).

Neskôr, v roku 2002, bola negatívne zasiahnutá aj mediálna sféra. Hoci už aj v minulosti dochádzalo k obmedzovaniu najmä zahraničných médií, tieto udalosti boli pre dovtedajšie občianske práva v krajine šokom. Libanonské súkromné médiá sú známe intenzívnymi politickými debatami a kritikou vlády, no v niektorých prípadoch, keď došlo k prekročeniu pomyselnej hranice, autority neváhali pristúpiť k rapídnejším obmedzeniam. Televízna stanica *MTV – Murr Television* bola v septembri uzatvorená potom, čo bezpečnostné zložky vpadli do jej priestorov vyžadujúc ukončenie jej prevádzky (CPJ 2003). Oficiálnym dôvodom tohto kroku malo byť porušenie článku 68 volebného zákona, ktorý zakazuje volebné reklamy v čase volieb. K tomuto činu malo dôjsť počas doplňujúcich parlamentných volieb v oblasti Metn, no ako sa viacero zdrojov vyjadrilo, toto právo bolo v predchádzajúcich volebných kolách ignorované (Khatib 2002).

Za týmto nepopulárnym krokom možno hľadať aj fakt, že televízia patrila k popredným opozičným médiám a pozornosť venovala kritike vlády a sýrskej prítomnosti, čo sa stalo tŕňom v oku štátnych autorít a televíziu dokonca obvinili zo

snahy o narušenie vzťahov so Sýriou[49] a občianskeho mieru (CPJ 2003). Vlastníkom televíznej stanice bol navyše opozičný kresťanský politik Gabriel Murr, ktorý hoci dané voľby vyhral s výrazným náskokom, svoje miesto stratil v dôsledku spomenutých obvinení (Khatib 2002). Tieto udalosti, ktoré boli len akýmsi vyvrcholením skoršieho úpadku v danom roku, tak boli vnímané nielen ako útok na slobodu tlače a prejavu, ale aj ako útlak opozície.

Zároveň s *TV Murr* bolo z obdobných dôvodov pozastavené aj vysielanie rádia *Mont Liban*. Problémy v mediálnom sektore začali počiatkom roka, keď bol ministrom informácií vyhlásený zámer zákazu nelicencovaných rádiostaníc[50] a v januári došlo takisto k niekoľkodňovému pozastaveniu distribúcie panarabských novín *Asharq al-Awsat* potom, čo upozornili na pokus o zavraždenie prezidenta Lahouda. Táto správa bola autoritami považovaná za prezentáciu nepravého obrazu o nestabilite v krajine. *Medzinárodná libanonská spravodajská korporácia* bola takisto obvinená z narušania občianskeho mieru a podnecovania sektárskeho konfliktu potom, čo kritizovala ekonomické politiky, tentokrát členmi Haririho parlamentného bloku (Khatib 2002).

Nielen tieto udalosti vyvolali vlnu odsúdenia opozičných skupín, zatiaľ čo kľúčoví politickí predstavitelia ako Rafik Hariri alebo Nabih Berri si od danej situácie udržiavali odstup. Kontroverzné uzavretie *TV Murr* však rozsiahle ľudové protesty, ktoré by viedli k prehodnoteniu rozhodnutia, nakoniec prekvapivo nevyvolalo (Khatib 2002). Veľkú pozornosť však dokázal pritiahnuť štrajk advokátskej komory, ktorého sa v septembri zúčastnilo okolo šesťtisíc jej členov. Advokátska komora tento krok vlády odsúdila ako ohrozenie občianskych slobôd a ako *„útok proti existencii Libanonu, ktorý ohrozuje demokratický systém“* (Karam 2002). O hĺbke nesúhlasu jednoznačne napovedá fakt, že k danej kauze sa kriticky postavili dokonca aj niektoré prosýrske médiá (Freedom House 2003).

Potom, čo v máji 2004 úspešne prebehli komunálne voľby v plánovanom termíne, o prezidentských voľbách, ktoré sa mali konať v tom istom roku, to už nebolo možné tvrdiť a spoločnosť tak bola svedkom ďalšieho politického otrasu (Raad 2005). V septembri, niekoľko mesiacov predtým, než sa mali voľby konať, 96 zo 128 členov parlamentu odsúhlasilo pozmenenie článku 49 ústavy, ktorý umožňuje držbu prezidentského úradu len po dobu šiestich rokov (Sakr 2005: 90). Funkčné obdobie prezidenta Emila Lahouda bolo týmto rozšírené o ďalšie tri roky. Na margo tejto zmeny niekoľkí pozorovatelia podotkli, že podobné úpravy pravidelne predchádzali voľbám už

[49] Okrem iného došlo napr. k odvysielaniu ukážok protisýrskych protestov z augusta 2001, počas ktorých došlo k zatknutiu približne dvoch stoviek aktivistov (Khatib 2002).

[50] Údajne sa tak malo diať s vidinou vysokých finančných ziskov za predaj licencií (Khatib 2002).

od roku 1992. Tento krok bol chápaný aj ako náznak, že *„vláda nemá v úmysle korektné a skutočné voľby a vládnuca trieda nie je ochotná predať svoju moc“* (Raad 2005).

Takéto prosté predĺženie funkčného obdobia sa ďaleko líši od jeho obnovy. V prípade, ak by dané pozmenenie referovalo o obnove mandátu, v parlamente by museli prebehnúť voľby, v ktorých by dostali možnosť uchádzať sa o úrad aj ďalší kandidáti. V tomto prípade tak došlo k zlyhaniu predpokladu o „súťaživých voľbách“ a možno takto konštatovať, že libanonský systém nedokázal zabezpečiť demokratický volebných proces (Raad 2005).

Ostrý nesúhlas so schválením pozmeňovacieho návrhu vyjadrilo hneď niekoľko opozičných ministrov[51], ktorí sa na protest rozhodli rezignovať zo svojej funkcie potom, čo hlasovanie bojkotovali alebo sa vyjadrili proti (Middle East Online 2004). Rafik Hariri, v tom čase predseda vlády, spočiatku rozšíreniu mandátu oponoval, no neskôr ho taktiež podporil s odôvodnením, že „situácia v regióne si vyžaduje špeciálne opatrenia a kontinuitu vedenia“ (Choucair 2005: 2). O pár týždňov neskôr sa však taktiež pridal k vlne nevôle a v októbri rezignoval. Následne došlo k sformovaniu prosýrskej vlády (Choucair 2005: 2).

Väčšina libanonských médií sa k neoprávnenému rozšíreniu prezidentského mandátu stavala kriticky a poháňala už aj pulzujúci hnev v spoločnosti. Mediálne pokrytie, ktoré si donedávna snažili prispôsobiť prosýrsky orientované autority, tak bolo v tomto momente značne narušené (Skovgaard-Petersen 2006: 91).

Odpor voči nepopulárnemu kroku bol viditeľný vo všetkých sférach spoločnosti. Okolo dvesto novinárov z rôznych bejrútskych novín podpísalo petíciu proti úprave. Záujem vyvolalo aj spoločné komuniké vydané moslimskými náboženskými lídrami z obce sunnitov aj šiitov, ktoré upozorňovalo na dôležitosť rešpektovania ústavy a slobodných volieb, ktoré majú vyjadriť vôľu libanonského ľudu[52] (Sakr 2005: 89-90).

V decembri 2004 sa v hoteli Bristol v Bejrúte konalo stretnutie politických aktivistov a strán naprieč celého politického spektra. K tejto novej opozícii sa hlásili kresťania, sunniti a drúzi rozličnej ideologickej orientácie, zatiaľ čo zástupcovia šiitskej komunity, predovšetkým hnutia Amal a Hizballáhu, evidentne chýbali. Výsledná Bristolská deklarácia odsúdila úpravu ústavy a predĺženie mandátu pod sýrskym nátlakom a požadovala „spravodlivý volebný zákon a nestrannú vládu, ktorá by dohliadala na nadchádzajúce voľby v máji 2005“ (Choucair 2005: 2). Len deň pred

[51] Daní ministri patrili do sekulárnej frakcie drúzkeho lídra Walida Džumblata (Middle East Online 2004).

[52] Pod sýrskym nátlakom však došlo k prehodnoteniu ich vyhlásenia, ktoré neskôr hovorilo o tom, že voľby sa však netýkajú náboženského vedenia (Sakr 2005: 90).

hlasovaním bola navyše schválená vyššie spomínaná rezolúcia BR OSN, ktorá volala po suverenite krajiny a stiahnutí cudzích zložiek, predovšetkým Sýrie (UNSC 2004).

Spoločne s blížiacimi sa parlamentnými voľbami v krajine narastal spoločenský nepokoj. Klincom do rakvy tohto vývoja bol rozsiahly výbuch, ktorý otriasol centrom Bejrútu 14. februára 2005 a usmrtil Rafika Haririho a ďalších dvadsať ľudí nachádzajúcich sa v jeho bezprostrednej blízkosti. Vzhľadom na zhoršujúce sa vzťahy so Sýriou boli z vraždy upodozrievaní sýrski agenti. Haririho pohreb sa zmenil na masový protest (Sakr 2005: 98) a na svojom ďalšom stretnutí v hoteli Bristol opozícia vydala požiadavku na úplné stiahnutie sýrskych jednotiek z Libanonu (Choucair 2005: 2).

Čas, keď hnev a smútok zjednotili veľkú časť libanonského ľudu, ktorý vyšiel do ulíc demonštrovať proti sýrskej prítomnosti, podrobne pokrývali libanonské národné televízne stanice, arabské satelitné kanály[53] aj medzinárodné médiá. Z predtým pluralistických médií sa stali opozičné a pred prosýrskou vládou a prezidentom tak stála skutočná výzva (Skovgaard-Petersen 2006: 91). Nedávno menovaný predseda vlády Karami pod nátlakom týchto udalostí na konci februára odstúpil z funkcie (Harris 2013: 9).

Na búrlivé udalosti následne reagoval šiitsky dav, ktorý tvorilo zhruba pol milióna podporovateľov vyjadrujúcich svoju solidaritu sýrskemu režimu. Dátum konania demonštrácie – 8. marec – dal neskôr pomenovanie koalícii vedenej Hizballáhom (Harris 2013: 9). Hizballáh na mediálne pokrytie opozičného diania reagoval vlastnými prostriedkami a „svoje“ demonštrácie rozsiahlo monitoroval prostredníctvom vlastnej televízie *Al-Manar*, novín a rádia. Dokázal tak, že nie je len politickým a náboženským hnutím, ale aj mediálnym konglomerátom (Skovgaard-Petersen 2006: 91).

Opozícia na prosýrsku demonštráciu odpovedala už 14. marca[54] dosiaľ najväčším protestom, ktorého sa odhadom zúčastnil jeden milión ľudí – kresťanov, drúzov, sunnitov a dokonca aj šiitov, ktorí sa odhodlali ukázať svoj odpor nielen voči moci uplatňovanej Hizballáhom (Harris 2013: 9). Táto *„Cédrová revolúcia“*, ako bola pomenovaná po dave zaplavenom libanonskými štátnymi znakmi a vlajúcimi vlajkami, opäť volala po úplnom odchode sýrskych síl a odstúpení vlády a mala ďalekosiahle dôsledky (USAID 2005: 16). Opozičné skupiny v Libanone inšpirujúc sa dianím v okupovaných palestínskych teritóriách preferovali pomenovanie *„Intifáda nezávislosti“*, čo možno chápať ako *revolúciu* za nezávislosť. Niektorí teoretici však

[53] Arabské satelitné televízie zväčša stáli na opozičnej protisýrkej strane, čím vyvíjali ešte väčší nátlak na sýrsku prítomnosť (Skovgaard-Petersen 2006: 91).

[54] Tento dátum takisto neskôr slúžil pre označenie parlamentnej koalície (Harris 2013: 9).

spochybňujú, že niesla základný znak revolúcie, ktorým je kolektívnosť, akt uskutočnený ľuďmi ako jednotnou komunitou, a to aj napriek tomu, že priamo na mieste sa protestu zúčastnila takmer štvrtina celkovej populácie krajiny (Kurtulus 2009: 196).

Mobilizácii takéhoto masového rozsahu výrazne napomáhali nové technológie. Organizácia jednoducho prebiehala aj vďaka rozmachu mobilných telefónov a s tým spojeným používaním krátkych textových správ, internetu a e-mailovej komunikácie, prostredníctvom ktorých prebiehala okamžitá výmena kľúčových taktických informácií či fotografií, ktoré mohli byť okamžite prenášané mimo oblasť hlavného diania (Diamond 2008: 340; Kraidy and Khalil 2008: 347).

Okrem týchto technológií zohrali podstatnú rolu aj médiá. Tzv. hypermédiá, ako ich označuje Kraidy a Khalil, miešajú populárnu kultúru s politickým dianím a najmä mládeži prinášali nové možnosti na sebavyjadrenie a participáciu na verejnom dianí. Ich rozmach spolu s typickým „reálnym" televíznym vyjadrením sa odrazili aj počas *Cédrovej revolúcie*, ktorej účastníci využívali mnoho obľúbených sloganov a odkazov na populárne programy. Prevratné bolo aj použitie nápaditých vizuálnych prvkov, ako napríklad farebná koordinácia, ktorá dokázala pritiahnuť pozornosť ešte väčšieho davu či médií. Mladí ľudia v tejto demonštrácii zohrali ústrednú rolu, pričom hlavnou organizačnou silou boli študentské organizácie. Okrem toho išlo pravdepodobne o prvú relevantnú politickú udalosť, v ktorej vzmáhajúce sa hypermédiá zohrali viditeľnú rolu (Kraidy and Khalil 2008: 347).

Spojené štáty za podpory Francúzska a Veľkej Británie vyvíjali na Sýriu stále väčší nátlak na kompletné stiahnutie z krajiny. Svoj hlas pridala aj OSN, keď generálny tajomník Kofi Anan na margo zriadenia medzinárodného vyšetrovania smrtiaceho atentátu taktiež požadoval ukončenie sýrskeho pôsobenia (Sakr 2005: 98). Postupné sťahovanie sýrskych síl, ku ktorému zaväzovala už Taífska dohoda, bolo nakoniec zakončené v apríli 2005 (Shields 2008: 477).

4.3.2. 2005-2010: formujúca sa opozícia a súperenie

Očakávané parlamentné voľby, ktoré sa konali v lete 2005, boli od roku 1972 prvými bez priameho zasahovania Sýrie (Mühlbacher 2009: 294). Do konca júna úspešne prebehli štyri kolá volieb, ktoré boli, aj vďaka medzinárodnému[55] a domácemu monitoringu, vo všeobecnosti považované za slobodné a spravodlivé a optimisticky naznačovali začínajúcu liberalizáciu systému (Mühlbacher 2009: 294; USAID 2005:

[55] Medzinárodná pozorovateľská komisia bola organizovaná pod záštitou EÚ (Safa 2006: 35). Stočlenná delegácia EÚ odobrila voľby ako slobodné, spravodlivé a bez zahraničného tlaku, hoci neskôr doplnila, že sa vyskytli mnohé prípady kupovania hlasov a volala po reforme celého volebného systému (Pan 2005).

16). Libanonská občianska spoločnosť pomohla mobilizovať stovky miestnych pozorovateľov, ktorí mali dohliadať na možnosť spravodlivého vyjadrenia vôle ľudu, pričom koordinácia tohto projektu dosiahla nebývalej úrovne (Safa 2006: 35).

Nakoľko sa opozícia snažila o včasné konanie volieb bez zbytočného predlžovania, ktoré by mohlo celú situáciu zvrátiť, poslanci mali možnosť vybrať si medzi právom založeným na malých obvodoch alebo tým z roku 2000. Keďže v parlamente neexistovala zhoda ohľadom prvej možnosti[56], opozícia sa musela uspokojiť so starším zákonom z roku 2000, aby predišla odloženiu volieb. Na túto voľbu vplýval nielen nedostatok času na reformu volebného práva a zhody medzi opozíciou, ale aj spor medzi lojalistami a reformnejšou opozíciou (Mühlbacher 2009: 295).

Aj keď *Cédrová revolúcia* nádejne vyobrazovala opozíciu ako jednotného hráča bojujúceho za spoločný cieľ, už počas predvolebnej kampane sa potvrdilo, že proces národného zmierenia, ktorý by prekonal rany nadobudnuté počas občianskej vojny, stále nebol zavŕšený. Miesto toho bola koalícia 14. marca ohrozovaná silnejúcou sektárskou rétorikou. K tomuto rozchodu čiastočne prispel aj návrat maronitského predstaviteľa Michela Aouna z francúzskeho exilu, ktorý sa snažil zvýšiť svoje šance na získanie prezidentského kresla odpútaním sa od ostatných kresťanských lídrov a postupovať nezávisle (Safa 2006: 35). Najväčšou nevýhodou jeho prístupu bola nemožnosť získania dvojtretinovej parlamentnej väčšiny, ktorá bola potrebná na nevyhnutnú reformu ústavy (Safa 2006: 35).

Napriek počiatočnému perspektívnemu vývoju demokratické reformy ustúpili a politický vývoj sa ocitol zasa raz na mŕtvom bode. Táto patová situácia vyvierala z existencie dvoch odporujúcich si blokov, ktorých spor mal naďalej podtón náklonnosti alebo odporu voči Sýrii. K protisýrskemu hnutiu 14. marca sa radili reprezentanti ako Saad Hariri – syn Rafika Haririho, Samir Geagea – líder libanonských ozbrojených síl, či Walíd Džumblat. Na druhej strane stálo hnutie 8. marca zahrňujúce Hizballáh, Amal a neskôr aj prekvapivo blok Slobodné vlastenecké hnutie pod taktovkou Aouna, ktorý v sa v minulosti staval k Sýrii kriticky[57] (Shields 2008: 477).

Voľby nakoniec podľa očakávaní dokázalo vyhrať hnutie 14. marca a táto „nová väčšina“ sformovala vládu, ktorá bola vedená novým predsedom Fuadom Siniorom, bývalým spolupracovníkom Rafika Haririho (Harris 2013: 9). Zvolenie Nabiha Berriho

[56] Opozícia sa neúspešne pokúšala presadiť volebný zákon založený na malých volebných obvodoch, ktorý by zabránil znevýhodneniu menšín (Mühlbacher 2009: 295).

[57] K bloku 8. marca sa pridali vo februári 2006 (Harris 2013: 10).

ako predsedu parlamentu po štvrtýkrát v rade napovedalo o pretrvávajúcom klientelizme a problematickej možnosti systémovej reformy (Knudsen 2005: 12).

Počas celého roka Libanon, a predovšetkým Bejrút, sužovala vlna násilia a teroru. Útoky, často smrteľného dopadu, boli mierené na politických predstaviteľov a najmä novinárov, ktorí sa kriticky stavali k pôsobeniu Sýrie. Zo zodpovednosti za tieto činy bola vinená Sýria, ktorá tak mala konať prostredníctvom svojich proxy[58], ktoré ju dokázali „reprezentovať" aj po jej oficiálnom stiahnutí z krajiny (Sakr 2005: 99).

Napriek tomu, že v Libanone naďalej existovalo niekoľko nejasne formulovaných zákonov, ktoré kriminalizujú kritické vykresľovanie Sýrie, armády, bezpečnostných síl, súdnictva a úradu prezidenta, k závažnejšiemu zatýkaniu novinárov už nedochádzalo, rovnako ako ani k cenzúre zahraničných časopisov a iných médií. Za týmto však možno hľadať fakt, že prostredie strachu medzi novinármi viedlo k samocenzúre (Freedom House 2006b).

Ďaleko optimistickejším krokom nového parlamentu bolo už v auguste prijatie zákona, ktorý umožňoval televízii Murr obnoviť vysielanie. Minister informácii Ghazi Aridi na margo tohto kroku poznamenal, že „politická realita a rovnováha síl sa zmenili k lepšiemu". Majiteľ televízie Gabriel Murr dúfal, že vysielanie bude obnovené už v priebehu niekoľkých týždňov[59] a dodal, že toto rozhodnutie „je súčasťou návratu Libanonu späť k slobode" (ITP.net 2005). Akokoľvek pozitívne bol posledný vývoj vnímaný, udalosti z leta 2006 znamenali jeho bezprecedentný obrat. Vojna medzi Hizballáhom a Izraelom zapríčinila ďalšiu devastáciu a prispela k už aj tak chabej hospodárskej situácii v krajine (Harris 2013: 10).

Ešte väčšiu obavu však prinieslo ďalšie posilnenie postavenia Hizballáhu vďaka jeho počínaniu vo vojne, ktoré mu zabezpečilo pretrvanie lojality veľkej časti šiitskych občanov a jeho ďalšie masové vyzbrojovanie zo strany Sýrie a Iránu (Harris 2013: 10). Na uplynulé udalosti zareagovala BR OSN, ktorá svojou rezolúciou č. 1701 požadovala ukončenie činnosti súkromných ozbrojených síl (UNSC 2006). Na protest proti rezolúcii niekoľko členov parlamentu patriacich do tábora Amalu a Hizballáhu rezignovalo, čím zablokovali riadne fungovanie štátnych inštitúcií (Salamey 2013: 69).

Vláda s dominujúcou koalíciou 14. marca tak okúsila chvenie, keď musela čeliť konfliktu s druhým táborom, hoci hrozbu nakoniec bola schopná ustáť a svoju pozíciu si udržala (Harris 2013: 10). Tomuto záveru však predchádzalo dlhé obdobie viaznutia

---

[58] Medzi ne možno rátať napr. Sýrsku socialistickú národnú stranu alebo bezpečnostné agentúry kontrolované stranou Baas (Sakr 2005: 99).

[59] K obnove vysielania nakoniec došlo až v marci 2009. Ako dôvod narušenia pôvodných plánov bola uvádzaná vojna v roku 2006. Opätovné spustenie televízie mala povzbudiť optimistická atmosféra po dosiahnutí dohody v Dohe (Al-Akhbar 2009).

na mŕtvom bode, ktoré po uplynutí prezidentského mandátu Lahouda v novembri 2007 viedlo k neschopnosti voľby jednej z troch hláv štátu. Zlyhanie v dosiahnutí konsenzu o nominácii nového prezidenta tak viedlo k ďalšiemu vákuu vládnej moci a v máji 2008 krajinu uviedlo do politickej krízy sprevádzanej pouličným násilím medzi dvomi tábormi, ktoré sa z Bejrútu presunulo aj do ďalších častí Libanonu. Po tom, čo situácia vyústila do zapojenia armády a hrozilo jej rozdelenie pozdĺž konfliktnej línie, Liga arabských štátov a katarská vláda volali po zastavení násilia, čím sa im podarilo dosiahnuť prvý úspešný krok (Salamey 2013: 69-70).

S cieľom dosiahnutia politického urovnania katarská vláda skoordinovala stretnutie lídrov a po intenzívnych jednaniach s hlavami regionálnych mocností ako Irán, Sýria a Turecko bola v Dohe dosiahnutá dohoda (Salamey 2013: 70). Základnými bodmi dosiahnutej dohody bolo ukončenie bojov, sformovanie novej vlády národnej jednoty, voľba nového prezidenta na základe konsenzu a konanie parlamentných volieb plánovaných na rok 2009 na základe nového volebného zákona, založené na systéme *caza*, teda menších volebných jednotkách, ako ukladalo právo z roku 1960[60] (NOW 2008b).

Týždeň po prijatí dohody parlament dokázal po osemnástich mesiacoch zvoliť nového prezidenta. Ako sa predpokladalo, stal sa ním vedúci ozbrojených síl Michel Suleiman. Dohoda však bolo pre USA a ich západných spojencov chápaná ako neúspech, nakoľko ich prioritou bolo odzbrojenie Hizballáhu. Nový prezident, ktorý sa zdal byť vo svojich cieľoch nanajvýš skromný, sa však pohrával s myšlienkou zahrnutia ozbrojených zložiek Hizballáhu do libanonskej armády (Perry 2008). Navyše, ako mnohí kritici argumentovali, dohoda zavedením procesu voľby prezidenta konsenzom namiesto voľby v parlamente ohrozovala demokratický inštitucionalizmus, keďže parlamentná väčšina nemohla odzrkadliť svoju vôľu do nominácie vlastného zástupcu. V praxi to teda znamenalo, že ak by sa väčšinová koalícia 14. marca snažila o zvolenie reprezentanta zo svojich radov, nedosiahla by konsenzus s ďalším táborom, a tak bola nútená pristúpiť na voľbu najviac prijateľnej osobnosti navrhnutej druhou stranou (Salamey 2013: 74).

Parlamentné voľby v súlade s novým zákonom sa konali v júni 2009 (Al-Jazeera 2009). Napriek silnejúcemu antagonizmu medzi dvoma politickými tábormi bolo možné konštatovať, že obe strany rešpektovali demokratický volebný proces za minimálneho použitia násilia. Výsledky volieb taktiež napovedali, že kvázi dvojstranícky systém sa zdá byť viac-menej konsolidovaný (Kota 2012: 112). Predvolebné odhady občanov aj analytikov o víťazstve koalície 8. marca sa nenaplnili

[60] Týmto sa malo zabrániť systému používanému v predchádzajúcich voľbách, ktorý hral v prospech prosýrskych predstaviteľov (NOW 2008a).

a výsledky tak priniesli mimoriadne prekvapenie, ktoré v konečnom dôsledku znamenalo len minimálnu zmenu (Khoury 2009).

Blok 14. marca si zabezpečil víťazstvo, keď získal 71 kresiel, zatiaľ čo oponentovi ich pripadlo 57. Kým za predsedu parlamentu bol opätovne menovaný Nabih Berri, úrad predsedu vlády zastupovalo nové meno – Saad Hariri. Formula udávajúca následné delenie moci medzi tábory znamenala, že opozícii chýbalo jedno ministerské kreslo k tomu, aby mohla disponovať vetom[61]. Hoci o tomto rozdelení panovala zhoda, Hariri nebol schopný sformovať vládu až do novembra. 135 dní vyjednávania o rozdelení vládnych portfólií tak zatienilo výrazný pozitívny posun vo volebnom procese spolu s jeho výsledkami. V súvislosti s voľbami bola vysoko pozitívne vnímaná rola občianskych organizácií, ich trvalá angažovanosť a profesionalita (NDI 2009: 1-2).

Svojvoľné zatýkanie a zadržiavanie bolo pred zavraždením Rafika Haririho pomerne bežné, no spoločne s umiestením personálu OSN, vyšetrujúceho jeho zavraždenie, značne poľavilo (Freedom House 2007). Podobný vzorec platí aj v prípade politických atentátov a vrážd, ktorých obeťami sa v minulosti stali aj niekoľkí členovia parlamentu patriaci do bloku 14. marca (Harris 2013: 11). Tieto činy však po zriadení ZTL v roku 2009 minimálne v prvých rokoch ustúpili (Al-Jazeera 2013b; STL 2009).

Po zavraždení Haririho bola politická a súdna zodpovednosť, nezávislosť a sloboda vášnivo diskutovaná v spoločnosti aj medzi politickými činiteľmi. O okliešteneej slobode prejavu, ktorá existovala najmä v predchádzajúcom období, vypovedajú aj mnohé prípady stíhania pred súdmi za kritiku vlády. Tieto praktiky dobre ilustruje prípad popredného právnika v oblasti ľudských práv – Muhameda Mugrabyho, ktorý bol obžalovaný hneď niekoľkokrát (Human Rights Watch 2008).

Od roku 2000 viackrát spochybnil súdny systém a upozorňoval na alarmujúcu úroveň korupcie, pričom priamo poukázal na konkrétnych sudcov, za čo mu bolo prokurátorom udelené trestné oznámenie za ohováranie. Nasledujúci rok bol paradoxným spôsobom podobne obvinený advokátskou komorou, keď ju kritizoval za umožnenie stíhania právničky, ktorá nahlásila, že jej klientovi bolo umožnené prepustenie potom, čo podplatil sudcu (Human Rights Watch 2008). Okrem toho boli na jeho osobu vznesené ďalšie obvinenia podobného charakteru a jeho meno bolo následne odstránené zo zoznamu právnikov. Neskôr došlo dokonca k jeho zadržaniu bezpečnostnými silami. Vďaka medzinárodným protestom mu bolo nakoniec udelené prepustenie, hoci súdne procesy naďalej pokračovali (Amnesty International 2003; Human Rights Watch 2008).

[61] Aj keď oficiálne údaje hovoria o rozdelení ministerských kresiel v pomere 15:10:5, kde 5 kresiel má patriť nezávislým predstaviteľom navrhovaných prezidentom, neskoršia prax ukázala, že blok 8. marca mal reálne o jedno kreslo viac na úkor tohto „nezávislého“ bloku (Salamey 2013: 78).

Až v roku 2008 boli niektoré obvinenia zamietnuté súdom, k čomu vyzvalo niekoľko libanonských aj medzinárodných skupín. Okrem toho svoju rolu zohrala aj Mugrabyho reč pred Európskym parlamentom, v ktorej ešte v roku 2003 kritizoval vládu za využívanie súdov, a predovšetkým vojenského súdu, na potlačovanie disentu. Sudkyňa sa vyjadrila, že sloboda prejavu *„je chránená článkom 13 ústavy,“* a na základe toho nemožno považovať slová Mograbyho za trestný čin (Human Rights Watch 2008). Toto rozhodnutie bolo občianskymi skupinami považované za veľké víťazstvo pre ochrancov ľudských práv a demokratických slobôd, najmä slobody prejavu (Amnesty International 2003; Human Rights Watch 2008).

4.3.3. 2011-2016: medzinárodná nestabilita a nový aktivizmus

Kontinuita vlády bola opäť narušená potom, čo ZTL vzniesol obvinenia proti niekoľkým členom Hizballáhu. Hassan Nasralláh[62] označil Tribunál za izraelsko-americké spiknutie a spoločne so sýrskym režimom od vlády požadoval, aby jeho verdikt neuznala[63]. Po Haririho odrieknutí tejto požiadavky blok 8. marca 13. januára 2011 protestne opustil vládu a tlačil na Haririho, aby rezignoval na svoj mandát (Harris 2012).

Nakoľko bola krajina opäť pohltená vnútornou krízou a vlastnými mocenskými súbojmi, spočiatku sa zdala odolná voči dianiu, ktoré od začiatku roka ovládlo ďalšie krajiny regiónu a najmä susednú Sýriu (Di Peri and Meier 2016: 2). Turbulentné dianie v krajine však nakoniec v mnohých mestách vyprovokovalo niekoľko protestov[64]. Ich účastníci sa inšpirovali ideou povstaní v ďalších krajinách[65], ktoré si osvojili slogan *„ľud chce zvrhnúť režim“*, ktorý v Libanone prešiel menšou úpravou ako: *„ľud chce zvrhnúť sektársky režim“* (Di Peri and Meier 2016: 2). Hlavným motívom týchto protestov bol nesúhlas s nomináciou Najiba Mikatiho na predsedu vlády. Hariri na margo tohto vývoja poznamenal, že sa odmieta pripojiť k vláde vedenej koalíciou 8. marca (NOW 2011).

Protesty na podporu Haririho mali miestami násilný náboj, hoci v konečnom dôsledku nezanechali žiadne obete. Život občanov bol však opäť poznamenaný neistotou a obavou z budúceho vývoja, do ktorého by mohla existujúca politická kríza vyústiť a násilné prejavy boli pozorovateľmi chápané ako dôsledok dlhodobej frustrácie

---

[62] Od roku 1992 zastáva post generálneho tajomníka Hizballáhu (Kaplan 2010).

[63] Ďalšie obžalovanie štyroch príslušníkov ozbrojeného krídla Hizballáhu si vyžadovalo schválenie štátu (Di Peri and Meier 2016: 2).

[64] Vášnivé protesty sa rozprúdili v Tripolise a odtiaľ sa preniesli na mnohé ďalšie miesta vrátane diaľnice vedúcej od Bejrútu do mesta Saida v južnej časti krajiny (Al-Jazeera 2011).

[65] Najmä v Tunisku a Egypte (Di Peri and Meier 2016: 2).

a hnevu (Al-Jazeera 2011). Aj v dôsledku zlej koordinácie demonštrácií účasť na nich bola pomerne nízka a nedokázala si pritiahnuť pozornosť medzinárodných médií, ani vyvolať väčší dopad na interné dianie (Di Peri and Meier 2016: 2). Za obmedzeným rozsahom týchto prejavov nesúhlasu stáli aj slová Saada Haririho, ktorý prostredníctvom médií vyzval svojich podporovateľov, aby ustúpili od násilia. Podčiarkol dôležitosť národnej jednoty so slovami, že *„neprešiel deň, kedy by kráčal po ceste sektárstva“* a hnev by mal byť chápaný ako posledná možnosť, kým demokracia má slúžiť ako záchrana (Al-Jazeera 2011).

Napriek viditeľnej nespokojnosti došlo v júni k prevratu, keď Najib Mikati po 145 dňoch dokázal sformovať nový kabinet. Tento, predtým nezávislý, sunnitský kandidát Hizballáhu, Aoun a Džumblat sformovali vládu podriadenú Hizballáhu (Harris 2012). Všetkých tridsať kresiel nového kabinetu bolo pridelených „novej väčšine“ potom, čo sa koalícia 14. marca odmietla podieľať na budúcej vláde. Týmto krokom tak došlo k narušeniu princípu vlády národnej jednoty (Karam 2012: 184).

V očiach nielen západných aktérov vláda 8. marca predstavovala taktiež hrozbu pre medzinárodné záväzky, predovšetkým pokiaľ ide o ZTL, rezolúciu č. 1701 alebo misiu UNIFIL (Karam 2012: 184).

Intenzívny nátlak a rivalita vo vláde v čase rastúceho sektárskeho napätia presvedčili v marci 2013 Najiba Mikatiho k rezignácii len tri mesiace pred plánovanými parlamentnými voľbami, čím zanechal krajinu, už aj tak sužovanú dôsledkami sýrskeho konfliktu, v neistote. Jedným z hlavných dôvodov jeho odstupu bolo aj blokovanie rozhodnutia o vytvorení orgánu dohliadajúceho na parlamentné voľby zo strany Hizballáhu a jeho spojencov (Al-Jazeera 2013a).

V novembri 2014 sa pred libanonským parlamentom združili občianski aktivisti protestujúci proti čerstvému rozhodnutiu parlamentu, ktorý úspešne odhlasoval vlastné predĺženie mandátu. Pobúrená občianska spoločnosť tak reagovala na situáciu, ktorá je aj na libanonskú prax pomerne nadštandardná, nakoľko k podobnému predĺženiu o sedemnásť mesiacov došlo už v roku 2013. Najnovší predpokladaný dátum konania parlamentných volieb sa tak presunul až na november 2017 (NOW 2014). Toto sklamanie nasledovalo len pár mesiacov potom, čo žiaden prezidentský kandidát nebol schopný dosiahnuť v parlamentom hlasovaní dvojtretinovú väčšinu hlasov potrebných k zvoleniu (Kauri 2014). Mandát Michela Suleimana vypršal 24. mája 2014 (Aziz 2015) a ako už v súčasnosti vieme, toto zablokovanie trvalo viac než dva roky, a tak bolo možné hovoriť o určitom déjà vu situácie spred siedmych rokov.

Medzi spoločnosťou na sociálnych sieťach aj odborníkmi sa v dôsledku tohto vývoja rozpútala debata o fungovaní demokratického života v krajine. Mnohí taktiež poukazujú na paradox tejto paralýzy demokratického života, keď aj ďalšie krajiny

v regióne, ktoré sprevádza alarmujúca bezpečnostná situácia, si dokážu udržiavať volebný proces[66]. Navyše, aj v samotnom Libanone prebiehali v nedávnej minulosti voľby v ďaleko nestabilnejšom prostredí. V minulosti mal na tom nemalú zásluhu medzinárodný nátlak a trvanie na nutnosti ich konania mohlo byť zaznamenané najmä v prejavoch západných predstaviteľov, ktorý v tomto období už chýbal (Aziz 2014).

Frakcie, ktoré podporili predĺženie mandátu aktuálneho parlamentu, uvádzali ako dôvod bezpečnostné problémy súvisiace s rapídne sa zhoršujúcou situáciou v Libanone a regióne ako celku, ktoré by mohli znemožniť priebeh volieb v niektorých oblastiach[67], pričom šlo najmä o sunnitských a čiastočne kresťanských reprezentantov. Navyše existovala domnienka, že neúspešný priebeh volieb by mohol dláždiť cestu k úplnému kolapsu krehkého systému, ktorý fungoval na pozadí prezidentského vákua a ako kvázi úradnícka vláda, ktorej chýba skutočná legislatívna autorita. Demokracia bola navyše vnímaná ako luxus, ktorý bol príliš riskantný za vtedajších bezpečnostných podmienok, keď bolo nutné udržať kontinuitu činnosti bezpečnostných zložiek, dokonca v čase, keď sa stále zotavovali z operácie v Arsale (Kossayfi 2014).

Odloženie volieb odsúdila aj organizácia LADE. Vo svojom vyhlásení tvrdila, že opätovné predĺženie mandátu umožní parlamentu ukončiť celé ďalšie štvorročné funkčné obdobie, pričom už tak nemožno hovoriť o predĺžení, ale o úplnom zanedbaní celého volebného obdobia. Okrem toho vyjadrila presvedčenie, že je nevyhnutné propagovať princípy presadzovania práva, ktoré sú najvhodnejšou cestou, ako obnoviť stabilitu a bezpečnosť. V Libanone boli voľby navyše vždy bránou k možnosti politického urovnania medzi súperiacimi frakciami a umožnili tak priebeh demokratického procesu (LADE 2014).

Počiatočné obavy o prílišnej náklonnosti Mikatiho vlády k Sýrii sa úplne nenaplnili. V roku 2011 v reakcii na udalosti v Sýrii vláda vyhlásila, že sa bude držať ďalej od politiky arabskej osi, čo bolo možné chápať ako narážku na ústup od úzkeho vzťahu medzi Libanonom a Sýriou. Neskôr bolo taktiež vydané oficiálne prehlásenie, že krajina sa plánuje „dištancovať“ od konfliktu v Sýrii (Satik and Mahmoud 2013: 3). Avšak tak, ako tomu bolo v minulosti, Sýria naďalej dokázala rozdeľovať spoločnosť Libanonu.

Deklarácia z Baabda prijatá v júni 2012 bola krátkodobým pokusom o zjednotenie prístupu oboch táborov v otázke sýrskeho konfliktu a o preventívne zabránenie intervencie libanonských strán do sýrskych záležitostí. Deklarácia tak zaväzovala k stráneniu sa medzinárodných konfliktov a predchádzaniu možným

[66] Ide o krajiny ako Sýria, Irak alebo Líbya, bez ohľadu na to, nakoľko sú ich výsledky v skutočnosti akceptované (Aziz 2014).

[67] Najmä v regióne Bekáa a na severe krajiny (Kossayfi 2014).

dopadom medzinárodných kríz. Okrem toho deklarácia volala po zvýšenej kontrole hraníc so Sýriou a prevencii tvorby nárazníkovej zóny alebo základne pre pašovanie zbraní a ozbrojencov. V neposlednom rade zaväzuje k snahe o tlmenie napätia v bezpečnostnej, politickej a mediálnej sfére, za súčasného zdôraznenia slobody prejavu v médiách a politike v medziach libanonského práva. Občanom tak dávala možnosť zodpovedne a pokojne vyjadriť svoj názor na dianie v Sýrii skrz politické alebo mediálne fóra (Satik and Mahmoud 2013: 3).

Trvalo však len pomerne krátko, než sa oba tábory začali strániť daných záväzkov. Najväčší odklon učinila koalícia 14. marca, ktorej líder Saad Hariri prehlásil, že etické a demokratické záväzky ich nútia stáť na strane sýrskej opozície. Z realistického hľadiska však v týchto prehláseniach bolo možné bádať nádej na skorý pád Asádovho režimu a takýto pragmatický postoj by mohol zabezpečiť dobré vzťahy s budúcim riadením Sýrie (Satik and Mahmoud 2013: 6). Podľa rôznych neoficiálnych tvrdení však boli sily oboch skupín zapojené od začiatku konfliktu. *Future Movement* malo už od roku 2011 pašovať zbrane do Sýrie podporujúc tak opozíciu, zatiaľ čo Hizballáh priznal podporu sýrskeho režimu (Satik and Mahmoud 2013: 7).

O skutočnom prelievaní občianskej vojny v Sýrii možno hovoriť od roku 2013, keď krajinu zasiahla séria bombových útokov, únosov a stretov medzi sunnitmi a šiitmi, ktoré zintenzívneli najmä po enormnom príleve utečencov do krajiny (Strategic Comments 2013: 1). Konfliktná línia susednej krajiny medzi opozíciou, tradične zastupovanou najmä sunnitskými moslimami, a šiitskymi podporovateľmi vládnej strany tak prehlbuje aj sektárske rozdiely v Libanone (Lust 2015: 10). Podpora Asádovho režimu Hizballáhom tak najmä v severných častiach krajiny spôsobuje, že šiitski obyvatelia predstavujú terč pre priaznivcov sýrskej opozície, častokrát aj z rad utečencov. Nakoľko veľká časť šiitov, ktorá býva nejakým spôsobom atakovaná, sama Hizballáhu oponuje, ten sa potyká so stále väčšou kritikou (Lust 2015: 10).

Jedným z miest, kde je preliatie sýrskeho konfliktu do libanonských ulíc najznatelnejšie, je Tripolis, kde takmer od začiatku konfliktu pomerne pravidelne dochádza k nepokojom a atentátom ako odpoveďou na súperenie medzi prevažne sunnitskou štvrťou Bab al-Tebbaneh a alávitskou Jabal Mohsen (Karam 2012: 187). Cyklus násilia bol ukončený potom, čo bola v roku 2014 nová provizórna vláda schopná implementovať bezpečnostný plán určený na urovnanie pomerov v nestabilných oblastiach. Plán odobrilo aj zväčša sunnitské *Future Movement*, ktoré plne podporilo libanonskú armádu v jej boji proti radikálnemu sunnitskému extrémizmu. Za spolupráce s ozbrojenými jednotkami Hizballáhu armáda podnikla úspešnú operácia, ktorá zabezpečila lepšiu ochranu hraníc so Sýriou (Gade 2016: 2).

Ako oba politické tábory, vrátane Hizballáhu, tak aj medzinárodní aktéri majú silný záujem predchádzať destabilizácii v krajine. OSN, Liga arabských štátov, EÚ a stáli členovia BR OSN zohrali od začiatku konfliktu v Sýrii nevyhnutnú rolu pri udržaní štátnych inštitúcií. Armáda získala rozsiahlu podporu od Francúzska, USA a Veľkej Británie. Ekonomická pomoc do roku 2015 predstavovala takmer jednu miliardu amerických dolárov, čo krajine dopomohlo aspoň čiastočne zvládať utečenecku krízu (Gade 2016: 2).

V dôsledku zhoršujúcej sa ekonomickej situácie, nedostačujúcich kapacít a bezpečnostných hrozieb Libanon od roku 2014 sledoval už skorší trend okolitých krajín a zvýšil obmedzenia vzťahujúce sa na sýrskych utečencov[68], čo si však vyslúžilo kritiku od rôznych humanitárnych organizácií. Mnohým nie je priznávaný oficiálny status utečencov, ale bývajú označovaní ako „hostia". Týmto opatrením im môže byť poskytovaná len dočasná ochrana a pre Libanon z toho vyplývajú nižšie ekonomické výdavky. Na druhej strane týmto osobám neprináležia medzinárodné práva ako utečencom (Lust 2015: 11-12). Obmedzenia sú ukladané takisto v snahe o ochranu pracovného a podnikateľského trhu. Sýrski utečenci tak len s ťažkosťou môžu získať pracovné povolenie alebo založiť si vlastný biznis. Niekoľko obcí taktiež pristúpilo k zákazu vychádzok v rozličných časoch (Amnesty International 2015: 18; Lust 2015: 13-14). Rozsiahle obmedzenia pre vstup boli uvalené aj na Palestíncov snažiacich sa o príchod zo Sýrie a ich ďalšie sprísnenie v roku 2014 znamenalo, že hranica bola uzavretá prakticky pre všetkých (Amnesty International 2015: 8). Rozsiahla kritika týchto krokov, napriek mimoriadnej vyťaženosti krajiny, tak zatienila určitú úľavu v právach palestínskych utečencov z roku 2010.

Ako už bolo spomenuté vyššie, internetový aktivizmus je pomerne rozšírený a už v roku 2012 štatistiky vypovedali o tom, že až sedem z desiatich užívateľov sociálnych sietí zdieľala príspevky týkajúce sa politických a komunálnych záležitostí (Wihbey 2013). V decembri 2012 vyvolalo značnú kontroverziu odhalenie požiadavku Vnútorných bezpečnostných zložiek smerovaného na ministerstvo telekomunikácií. Zložky požadovali výpis obsahu všetkých SMS správ poslaných v rozmedzí 13. septembra a 10. novembra, rovnako ako aj prístupové údaje k rôznym aplikáciám a sociálnym sieťam vrátane Facebooku. Minister telekomunikácií Nicolas Sehnaoui[69] následne vo svojom príspevku na Twitteri vyzval svojich sledovateľov, aby sa odmietli vzdať svojho súkromia na internete a šírili túto správu ďalej skrz akékoľvek prostriedky

[68] Vstup do krajiny je zakázaný Sýrčanom, ktorí žili v „bezpečných" častiach Sýrie, ktorí utiekli do Libanonu, ale medzitým sa vrátili do Sýrie, alebo tým, ktorí žijú vo vzdialenejších častiach Sýrie (Lust 2015: 11).

[69] Sehnaoui bol členom politickej strany Slobodné vlastenecké hnutie Michela Aouna (Naharnet 2016).

(EFF 2012). Bezpečnostné zložky túto požiadavku odôvodnili snahou o získanie stopy k odhaleniu zavraždenia hlavy spravodajskej služby Wissama al-Hassana. Ministerstvo túto požiadavku rázne zamietlo (Chakrani 2012).

Avšak, napriek stále väčšej aktivite, libanonské autority neprestávajú mapovať online dianie. Od roku 2014 dokonca možno pozorovať rastúci trend v počte vyšetrovaní podniknutých v súvislosti s nielen politickou kritikou umiestnenou na sociálnych sieťach (Luca 2014). Známy bol napríklad prípad bloggera Imada Bazziho, ktorý bol za kritický post voči libanonskému politikovi na svojom blogu trella.org[70] vyšetrovaný. Tento nepopulárny krok vyvolal kritiku medzi libanonskými novinármi a následne bola prostredníctvom Twitteru alebo iných sociálnych sietí spytovaná sloboda prejavu a upozorňované bolo na politický nátlak (Luca 2014).

Bazzizi bol len jedným z mnohých, ktorí boli predvolaní v danom období na výsluch za online aktivitu, ktorá vyzdvihovala rôzne spoločenské a politické problémy či útlak[71]. Obavy autorít tak podľa niektorých súvisia s vyvíjajúcou sa investigatívnou žurnalistikou a zakoreňujúcim sa pocitom zodpovednosti v spoločnosti, ktorá začína klásť otázky (Luca 2014). V Libanone navyše neexistovala právna úprava pre vyjadrovanie sa v nových priestoroch, a tak je prispôsobenie existujúceho zákona o hanobení nielen medzi aktivistami viac ako žiadané. Zatýkanie či zadržiavanie za podobné „priestupky“ je vnímané ako neoprávnené (SMEX 2014). Odpoveďou na podobné praktiky bolo a je aktívne pôsobenie mnohých organizácii, ako je napríklad SMEX, ktoré sa zameriavajú na advokáciu v oblasti nových médií (SMEX 2016).

Sociálne médiá dokážu v poslednom období plniť úlohu hnacieho motora, ktorý dokáže pritiahnuť pozornosť lokálnych aj medzinárodných mainstreamových médií a niekedy tak priniesť aj reálnu zmenu. Markantný progres zaznamenala v roku 2011 oblasť práv žien, keď sa konalo niekoľko pochodov, ktorých cieľom bolo zvýšenie pozornosti venovanej daným problémom (Human Rights Watch 2011). Ich organizácia prebiehala výhradne cez Facebook, online fóra či príbuzné webové stránky. Aj keď účasť na nich nebola nijako ohromujúca, tieto udalosti si vyslúžili pozornosť miestneho aj medzinárodného spravodajstva. Nové médiá boli taktiež využívané na podporu spoločenského dialógu. Kumulatívny efekt nakoniec úspešne viedol k implementácii tvrdších trestov za zločiny zo cti v roku 2011 a k prijatiu zákona o domácom násilí v roku 2014 (Melki and Mallat 2014: 6).

---

[70] Dostupný na: http://trella.org/

[71] Riešením podobných činov sa zaoberá Úrad pre kybernetické zločiny pôsobiaci v rámci Vnútorných bezpečnostných zložiek. Táto jednotka, aj napriek tomu, že už mala na svedomí zadržanie niekoľkých novinárov alebo blogerov, nebola založená v súlade s právnymi protokolmi a chýba celková jasnosť o rozsahu jej pôsobnosti (Zayadin 2014).

Ani v tieni bezpečnostných hrozieb, ktoré v poslednej dobe sužujú krajinu, sa občianska spoločnosť nevyhýbala adresovaniu rôznych komunitných problémov. V lete 2015 sa v centre Bejrútu zišli demonštranti reagujúci na celoštátnu krízu likvidácie odpadov. Potom, čo bola najväčšia skládka v krajine preplnená a uzavretá, politické autority, ktoré niesli spoločnú zodpovednosť, neboli schopné dospieť k dohode o nových zmluvách s príslušnými spoločnosťami. Avšak to, čo spočiatku vyzeralo ako odpoveď na ulice zapĺňajúce sa vrecami s odpadom, získalo ďaleko väčší rozmer potom, čo bezpečnostné zložky násilne reagovali na demonštrantov (Armstrong 2015; Nader 2015). Vlna protestov sa sformovala do populárneho hnutia najčastejšie nazývaného ako *„You Stink"*[72]. Hnutie stelesňovalo hnev ľudu nad ohromnou korupciou panujúcou v politickej triede, neefektivitou vlády a neschopnosťou štátu poskytnúť svojím obyvateľom základné verejné služby ako čisté prostredie či dokonca prístup k vode a elektrine a mnohí upozorňovali aj na problém vysokej nezamestnanosti (Nader 2015).

Davy si neželali spojitosť so žiadnou politickou stranou, nakoľko hnutie adresovalo politickú triedu ako celok, bez akýchkoľvek výnimiek. Protestujúci pochádzali z rozličného socioekonomického zázemia a toto občianske hnutie sa v mnohom odlišovalo od predchádzajúcich populárnych zoskupení. Demonštrácie z predchádzajúcich rokov bojovali za konkrétne ciele a pod určitou politickou príslušnosťou a aj keď nad hlavami ľudí viali libanonské vlajky, odohrávali sa na sektárskom pozadí. V tomto prípade však bolo možné hovoriť o požiadavkách týkajúcich sa rôznych ekonomických a sociálnych problémov a v neposlednom rade aj odstúpenia vlády ako celku. Hoci participácia na hnutí nebola zanedbateľná, nedosiahla ani závratné rozmery, a tak napriek jeho celospoločenskému charakteru nebolo možné hovoriť o skutočnom povstaní (Armstrong 2015; Nader 2015).

Jednou z najväčších udalostí v roku 2016 bolo ukončenie dvojročného vákua na prezidentskom poste. 31. októbra bol drvivou väčšinou poslancov zvolený Michel Aoun, ktorý post prezidenta zastával už v minulosti. Pre úspech Aouna bola kľúčovým prvkom prekvapivá podpora zo strany *Future Movement* na čele s Haririm. Toto rozhodnutie bolo prisudzované klesajúcej role Saudskej Arábie v krajine, vrátane dovtedajších rozsiahlych finančných príspevkov. Hariri sa mal tak týmto krokom pokúsiť o udržanie popularity pred blížiacimi sa parlamentnými voľbami v roku 2017 (Al-Jazeera 2016). Saad Hariri bol niekoľko dní na to menovaný predsedom vlády potom, čo si získal najväčšiu podporu medzi členmi parlamentu a za svoj prvotný cieľ prehlásil čo možno najskoršie zostavenie národnej vlády (Mouzahem 2016).

[72] Z angl. ako „Smrdíte" (pozn. autorka).

Na rozdiel od v mnohých ohľadoch vzdorovitej politiky, ktorú Aoun presadzoval v minulosti, je od jeho súčasného mandátu očakávaná určitá zmena. Túto nádej podporili aj jeho slová počas inauguračného príhovoru, v ktorom vyjadril budúcu snahu o dosiahnutie politickej stability, ktorá môže byť naplnená jedine prostredníctvom rešpektovania ústavy a práva skrz národné partnerstvo. Okrem toho vyjadril potrebu plnej implementácie Národného paktu a Taífskej dohody (Hussien 2016). Toto de facto uznanie dohody, ktorá bola v minulosti zamietnutá, tak poukazuje na zmenu jeho orientácie smerom k realistickejšej politike a kompromisu, k čomu došlo za súčasného odmietnutia možnosti akéhokoľvek pozmenenia Taífskej dohody najvplyvnejšou stranou *Future Movement*. Pred obomi novozvolenými štátnikmi však stoja nepopierateľné výzvy prichádzajúce z domáceho prostredia v podobe zhoršujúcej sa ekonomickej situácie a rastúcej nezamestnanosti, rovnako ako medzinárodné bezpečnostné výzvy a kalkulácie medzi vplyvom Hizballáhu a Saudskej Arábie (Mouzahem 2016).

5. Jordánsko

5.1. Historický a politický kontext

Predtým nenápadné územie dnešného Jordánska sa po Prvej svetovej vojne stalo jablkom sváru medzi regionálnymi aktérmi. Rod Hášimovcov, ktorý sa významným spôsobom zaslúžil o vyhnanie Osmanov z Palestíny a Zajordánska[73] po boku Britov, si onedlho postupne dokázal v oblasti zabezpečiť postavenie a svoje pôsobnosti ešte ďalej rozširoval. Mnohé z tohto bolo umožnené vďaka britským imperiálnym ambíciám, pre ktoré Zajordánsko predstavovalo vhodné premostenie východného Stredomoria a Perzského zálivu k ďalším územiam. S touto vidinou Británia neváhala rozptýliť nároky ďalších relevantných aktérov, ako vzmáhajúceho sa rodu Saúdov na východe či sionistov snažiacich sa zabezpečiť princíp židovskej domoviny na oboch stranách rieky Jordán (Brandt 2014: 564).

Britská správa nad územím znamenala, že dotácie prúdiace do emirátu predstavovali enormný podiel jeho rozpočtu. Ich prevažnú časť Británia používala na budovanie armády aj občianskej administratívy, zatiaľ čo Abdalláh, ktorému bola zverená formálna správa, vládol ľudu priamo, na kmeňovom princípe (Brandt 2014: 564; George 2005: 18). Počiatočný britský skepticizmus ohľadom role Abdalláha sa časom vyvinul do dôvery, ktorá vychádzala z jeho dlhodobej spoľahlivosti. A tak, hoci si Veľká Británia udržiavala kontrolu nad armádou a jej predstavitelia figurovali na kľúčových poradných pozíciách, Zajordánsku bola udelená formálna nezávislosť 22. mája 1946. Krajina získala oficiálny názov Zajordánske kráľovstvo, ktorého kráľom sa stal Abdalláh a spoločne s týmito zmenami bola vydaná aj nová ústava (Lucas 2012: 14).

Ďaleko väčší dopad na ďalší vývoj mala vojna v Palestíne, ktorej spúšťačom bol rastúci sionizmus podporovaný britskou politikou propagujúcou vznik židovskej domoviny, čo vyvrcholilo vyhlásením štátu Izrael v roku 1948. Arabská légia – pravidelná armáda Zajordánska – vstúpila do bojov ako súčasť Abdalláhovej stratégie, ktorej vidinou bolo získanie časti Palestíny, ktorá mala byť podľa plánu OSN Arabským štátom. Zajordánsku sa podarilo získať kontrolu nad podstatnými palestínskymi územiami, vrátane Východného Jeruzalema a neskôr pristúpilo aj k anexii Západného brehu a bolo premenované na Jordánske hašimovské kráľovstvo. Anexia sprevádzaná reštrikciami však vyvolala negatívny ohlas. Nepopulárne politiky voči pripojeným palestínskym územiam, vrátane nedostatočného zastúpenia v poslaneckej komore a senáte, viedli k zavraždeniu kráľa Abdalláha v roku 1951 (Brandt 2014: 565; Robins

[73] Často je používaný aj pojem Transjordánsko (pozn. autorka).

2004: 74). Tento problém však v krajine pretrváva do dnešného dňa a je jedným z hlavných hýbateľov tamojšieho diania.

V úrade bol vystriedaný synom Talalom, no po krátkej vláde došlo k náhrade[74] a funkciu kráľa zastával od roku 1953 jeho syn Hussajn, ktorý vládol do svojej smrti v roku 1999. Počas tohto obdobia pred panovníkom stáli mnohé výzvy súvisiace so zapojením do arabsko-izraelského konfliktu, špeciálnymi vzťahmi s Palestínou, hospodárskou nestabilitou a nedostatkom prírodných zdrojov. Mnohé z nich za podarilo ustáť vďaka podpore Západu alebo arabských štátov (Brandt 2014: 565-566).

Množstvo utečencov hľadajúcich v Jordánsku útočisko tvorí, podobne ako v Libanone, už charakteristickú črtu krajiny. V čase emirátu bol ich prílev vítaný, nakoľko mnohí Palestínci, Sýrčania alebo Iračania našli uplatnenie v rastúcej byrokratickej správe, ktorá vyžadovala množstvo vzdelaných pracovníkov. Najmarkantnejší bol prílev utečencov, ktorý vygeneroval vznik Izraela a spôsobil výrazný nárast obyvateľstva na oboch brehoch Jordánu. Týmto Palestíncom navyše bolo následne udelené občianstvo, čo spôsobilo, že palestínska populácia tvorila v krajine až 75% (Brandt 2014: 567). Palestínsky faktor stál za dualizmom vo väčšine sfér jordánskej spoločnosti a zapríčinil rozšírenie členstva ako v koalícii podporujúcej režim, tak v opozícii (Lucas 2012: 16).

Mnohí Palestínci dokázali ekonomicky prosperovať, zatiaľ čo iní boli odkázaní na pomoc v utečeneckých táboroch pod záštitou UNRWA. Spoločne s rozvojom a nárastom populácie sa rozvíjalo aj hlavné mesto Ammán, ktoré sa stalo politickým a ekonomickým centrom (Robins 2004: 84). Prosperita lákala ďalší prílev obyvateľov na Východný breh, čomu ešte viac dopomohla neskoršia okupácia Západného brehu či ďalšie regionálne konflikty. Už aj tak nedostatkové zdroje v oblasti boli ešte viac vyčerpávané a kráľovstvo zápasilo s ťarchou, ktorú znamenali noví utečenci aj navrácajúci emigranti v dôsledku konfliktov v Kuvajte a Iraku v 90. rokoch. Medzinárodná pomoc bola takisto obmedzená, z veľkej časti kvôli odmietnutiu kráľa Husajna participovať na medzinárodnej koalícii proti režimu Saddáma Husajna v Iraku (Brandt 2014: 567; George 2005: 24).

Predtým viac-menej bezproblémové medzikomunitné vzťahy medzi Palestíncami a obyvateľmi pochádzajúcimi z Východného brehu boli od 60. rokov významne narušené. Tomuto napomáhal vzrastajúci arabský nacionalizmus, ktorý vyvieral z traumy prameniacej v roku 1948 a odpoveďou na to bol takisto silnejúci zajordánsky nacionalizmus (Brandt 2014: 569). Podpora režimu bola udržiavaná aj

[74] K náhrade došlo v dôsledku mentálnej choroby, na ktorú Talal trpel. Počas tohto krátkeho obdobia sa však podujal k reforme ústavy, ktorá bola prispôsobená anexii a udeľovala rozsiahlejšie práva (George 2005: 19-20).

vďaka finančnej podpore venovanej kráľovstvu zo Západu, ktorá umožňovala živiť rozsiahly vládny sektor. Potenciálni podporovatelia režimu a Zajordánci mali prioritnú šancu dostať sa k lukratívnym pozíciám. Aj napriek tomuto snaha kráľa Husajna o obnovenie vlády nad Západným brehom nebola úspešná. Po vojenskej porážke v roku 1967 bol Husajnov režim oslabený a v kombinácii s domácimi aj regionálnymi faktormi sa v júli 1988 rozhodol formálne aj administratívne vzdať Západného brehu, ktorý mal byť budúcou základňou pre palestínsky štát (Ryan 2002: 72).

Súčasný spôsob vlády má korene v reforme, ktorú uskutočnil kráľ Husajn pri svojom nástupe na trón v roku 1953 a odvtedy sa zmenil len minimálne (Brandt 2014: 571). Exekutíva od tohto momentu pozostávala z kráľa, rady ministrov a kráľovského súdu, kým legislatívu tvorí dolná snemovňa a senát. Všetci členovia týchto telies boli menovaní kráľom. Okrem toho je rozvinutá aj sústava súdov, pričom ústava formálne zaručuje oddelenie a nezávislosť týchto zložiek moci, hoci v praxi ostáva konečné slovo monarchovi (Lucas 2012: 22-23).

Predseda vlády je navrhovaný kráľom a je zodpovedný za výber ministrov. Každá rada ministrov zároveň musí zahŕňať reprezentáciu severu aj juhu krajiny, rovnako, ako niekoľkých kresťanov, Čečencov alebo Čerkésov. Hoci drvivá väčšina postov bola držaná Jordáncami z Východného brehu, existovala vôľa ich prideľovania aj tým, ktorí majú palestínsky pôvod, pričom jej intenzita sa v čase menila (Brandt 2014: 572).

Zvláštne postavenie v spoločnosti si od čias Abdalláha I. užívajú beduínske kmene, ktorých živobytie a začlenenie do štátnych štruktúr bolo výrazne podporované a je aj v záujme dnešného panovníka. Aj vďaka týmto krokom sa stali dôležitou skupinou podporujúcou vládny režim, hoci ich záväzky boli počas povstaní v rokoch 2011 a 2012 značne otrasené (Helfont and Helfont 2012: 88).

Občianska aktivita v Jordánsku bola najmä v čase emirátu paralyzovaná mnohými konfliktmi a krízami. Východný breh v tomto smere ožil až po pripojení Západného brehu, v ktorom počas obdobia mandátneho územia a boja proti sionizmu vzniklo množstvo spolkov a organizácií zameriavajúcich sa na sociálne, charitatívne a profesionálne problémy (Brandt 2014: 574). Spolu s nárastom arabského nacionalizmu rástla aj dôležitosť politických strán a voľby v roku 1956 boli považované za ukazovateľa politickej slobody v krajine. Už zakrátko však stanné právo vydané v dôsledku politickej nestability znamenalo, že politické strany a publikácie boli zakázané, kým mnohí bývalí členovia parlamentu boli nútení odísť do exilu. Slobodný politický život bol výrazne ochromený až do roku 1989 (Lucas 2012: 18). Ešte väčšie zmrazenie priniesla vojna v roku 1967 a okupácia Západného brehu, čo znamenalo, že konaniu parlamentných volieb chýbal akýkoľvek zmysel (Lucas 2012: 19). Za týchto

okolností postupne vznikla akási alternatíva k politickej súťaži, ktorá sa realizovala skrz činnosť profesných združení. Voľby ich lídrov boli ukazovateľom sily rôznych politických prúdov v krajine, nakoľko príslušnosť týchto predstaviteľov bola dobre známa a stali sa tak jediným organizovaným hlasom opozície v čase stanného práva (George 2005: 42).

Relatívne slabé postavenie Jordánska v regióne viedlo krajinu k neustálemu vstupu do rôznych aliancií a zväzkov. Prežitie monarchie záviselo na vonkajšej vojenskej, finančnej aj politickej podpore. V prvých desaťročiach od svojho vzniku sa krajina správala ako klientsky štát Veľkej Británie, ktorá stála za jej zrodom (George 2005: 73). Búrlivý vývoj v regióne v nasledujúcom období primäl Jordánsko kalkulovať medzi náklonnosťou verejnosti, jednotlivých regionálnych aktérov a západných podporovateľov, najmä USA. Aj napriek niekoľkým krátkodobým úspechom sa neraz ocitlo v situácii, keď prehrávalo na všetkých týchto frontoch. Potom, čo arabské štáty počas palestínskej intifády v roku 1988 dali jasne najavo svoju podporu PLO (Organizácia za oslobodenie Palestíny) na úkor Jordánska, sa krajina formálne vzdala svojich väzieb so Západným brehom (Brandt 2014: 585).

Politická liberalizácia v roku 1989 umožnila politickým stranám opäť slobodne operovať[75]. V tomto období nastalo celkové oživenie politického života súvisiace s návratom exilantov či pôsobením médií (Brandt 2014: 574). Nová legislatíva umožňovala zákonnú registráciu politických strán a bola jedným z najtolerantnejších v regióne, hoci zakazovala možnosť ich financovania zo zahraničných zdrojov. Napriek tomu, že v registrácii uspeli desiatky strán, jedinou skutočne podstatnou je dlhodobo Islamský akčný front (IAF), ktorý je rozšírením Moslimského bratstva (Robinson 1998: 387).

Vzťahy s USA a kľúčovými regionálnymi hráčmi sa opäť ochladili v dôsledku krízy v Perzskom zálive, kde sa Jordánsko rozhodlo zaujať neutrálnu pozíciu kvôli silným vzájomným vzťahom a ekonomickou závislosťou s Irakom. Napriek tomu, že tento krok znamenal takmer úplnú medzinárodnú izoláciu, ekonomickú záťaž a stratu podpory od dovtedajších zahraničných sponzorov, podpora kráľa doma výrazne stúpla, nakoľko väčšina obyvateľov zaujala proirácky postoj (Lucas 2012: 44).

Domáca aj zahraničná politika však takmer okamžite nabrala opačné smerovanie. Väzby so západnými krajinami sa opäť zlepšili potom, čo Jordánsko súhlasilo s rolou prostredníka pri arabsko-izraelských mierových jednaniach v roku 1991, zatiaľ čo domáca podpora naopak strádala. Jordánsko nakoniec samo v roku 1994

[75] Dlhodobý útlak arabských nacionalistov a ľavicových strán zanechal svoje stopy a na ich úkor získalo Moslimské bratstvo a ďalšie príbuzné združenia, ktoré si skrz svoje inštitúcie sociálnej pomoci dokázali získať ohromnú podporu radových občanov Jordánska (Brandt 2014: 574).

uzavrelo mierovú dohodu s Izraelom hlásajúcu širokú spoluprácu v mnohých smeroch, ktorá sa podľa očakávaní mala prevteliť do ekonomických výhod. Mimo obnovu pomoci zo Západu však očakávania neplanila a jordánska verejnosť ostala skeptická a frustrovaná z neschopnosti uzatváraných dohôd zabezpečiť skutočný mier (Brandt 2014: 587).

Nedávny nástup na kurz liberalizácie aj z týchto dôvodov netrval dlho, hoci sa snaha režimu o uzmierenie s Izraelom prvotne zdala ako krok, ktorý by k nej mohol len ďalej dopomôcť. Rastúci tlak zo strany opozície, najmä islamistov a arabských nacionalistov, ktorí vystupovali proti mierovej dohode, však spôsobil, že režim siahol po mnohých reštriktívnych praktikách z minulosti. Šlo najmä o zmenu volebného zákona, ktorý mal viesť k skladbe parlamentu podporujúceho mierovú dohodu (Lust-Okar 2006: 465; Ryan 2011b: 370). Okrem toho nový zákon o tlači a publikáciách[76] bol predzvesťou ďalšieho ústupu od udelených politických slobôd. Prijatie tohto zákona si vyslúžilo rozsiahlu medzinárodnú aj domácu kritiku, nakoľko mnohým vydavateľom aj novinárom hrozili enormné pokuty či dokonca uväznenie (Lucas 2012: 575). Reakciou na prijatie mierovej zmluvy medzi Jordánskom a Izraelom bol bojkot volieb zo strany IAF, ktorý spoločne s Moslimským bratstvom volal po zanedbaní tejto zmluvy a prerušení vzťahov s Izraelom (Brandt 2014: 575).

Až do roku 1999 sa krajina napriek menším turbulenciám výraznejších reforiem nedočkala. Viditeľnejšia zmena nastala v súvislosti s nečakaným menovaním nasledovníka na tróne. Len niekoľko dní pred svojou smrťou v roku 1999 kráľ Husajn menoval ako svojho nástupníka syna Abdalláha II.[77], čo v krajine spôsobilo značný šok. V dôsledku jeho nepripravenosti vládnuť mnohí predpokladali, že jeho rolu bude z veľkej časti vykonávať armáda. Napriek tomu však dokázal rýchlo konsolidovať svoju pozíciu. Abdalláh odvolal niekoľko dlhodobých činiteľov a nahradil ich novou generáciou vládnych poradcov (George 2005: 47).

5.2. Demokratizačné faktory v kontexte diania v Jordánsku

5.2.1. Modernizačná teória

Na rozdiel od mnohých iných krajín regiónu, filozofia jordánskeho hospodárstva tkvela v slobodnom trhu a nikdy sa nepokúšala o znárodnenie súkromných spoločností (Brandt 2014: 577). Ekonomika krajiny však patrí medzi najmenšie v regióne a trpí chronickým nedostatkom zásob vody, ropy a iných prírodných zdrojov, čo ju stavia do pozície vysokej závislosti na zahraničnej pomoci (CIA 2016a).

---

[76] Prijatý v roku 1994 a pozmenený v roku 1997 (Brandt 2014: 575).

[77] Ďalej len ako „Abdalláh“ (pozn. autorka).

90. roky boli pre jordánsku ekonomiku búrlivým obdobím, ktoré krajina dokázala z veľkej časti ustáť vďaka zahraničnej pomoci smerovanej predovšetkým zo strany USA a Medzinárodného menového fondu (MMF). Spolupráca krajiny vo „vojne proti terorizmu“ a vojne v Iraku na začiatku tisícročia viedla ešte k ďalšiemu navýšeniu americkej podpory, ktorá bola určená nielen na asistenciu vo vojenskej oblasti, ale aj všeobecnému rozvoju a podpore súkromného sektoru. Kráľovi Abdalláhovi zmienená podpora nahrala výrazne do kariet, nakoľko sám oznámil zámer prvotného sústredenia sa na rozvoj hospodárstva (Brandt 2014: 579-580). Počas tohto obdobia bolo Jordánsko takisto integrované do svetovej ekonomiky, keď okrem iného podpísalo asociačnú dohodu s EÚ, pristúpilo k Svetovej obchodnej organizácii alebo sa zaviazalo k voľnému obchodu s USA (Brandt 2014: 580).

Na základe HDP v prepočte na obyvateľa možno Jordánsko dlhodobo zaraďovať medzi stredne výkonné ekonomiky. Počas celého skúmaného obdobia sa pohybovalo okolo 100. priečky vo svete[78], čo ho však radí pomerne ďaleko za väčšinu ekonomík blízkovýchodného regiónu (Knoema 2016). HDI Jordánska zaznamenávalo za posledných 15 rokov neustály pozitívny rast, konkrétne z 0,705 bodu v roku 2000 na 0,748 v roku 2014, čo ho radí na 80. miesto vo svete (UNDP 2015b: 3). Podobne ako Libanon, aj Jordánsko patrí do skupiny vysokého ľudského rozvoja a nachádza sa pomerne vysoko nad priemerom arabských krajín[79] (UNDP 2015b: 4). Po ošetrení o nerovnosť distribúcie všetkých troch zložiek HDI jeho hodnota v roku 2014 klesá na 0,625 bodu. Úroveň tejto straty, a teda aj nerovnosti, je však nižšia než vo väčšine arabských krajín, aj ďalších štátoch v skupine vysokého rozvoja (UNDP 2015b: 4-5).

Index Gini ukazujúci odchýlku od dokonalého rozdelenia príjmov domácností a jednotlivcov sa v Jordánsku pohyboval na úrovni od 36,5 bodov na začiatku milénia až po 33,7 v roku 2010, dokedy sú dáta dostupné (The World Bank 2016a). V porovnaní s inými arabskými krajinami sú tieto hodnoty pomerne nízke (UNDP 2015d: 20). Zaujímavé je taktiež zistenie, že nerovnosť rozdelenia príjmov medzi vidieckymi a mestskými oblasťami je nízka, zatiaľ čo vysokú úroveň dosahuje v mestských územných jednotkách, najmä v Ammáne (UNDP 2015d: 25-27).

Napriek tomuto relatívne pozitívnemu ukazovateľu v rámci regiónu faktom ostáva, že chronickým problémom jordánskej ekonomiky sú rastúce rozdiely medzi chudobnými a bohatými, vysoký podiel chudoby a nezamestnanosti (CIA 2016a). Oficiálne informácie uvádzajú, že v Jordánsku žije zhruba 14% obyvateľov pod

[78] Počas daného obdobia jeho pozícia poklesla len minimálne, zo 100. miesta (6 025 medzinárodných dolárov) na 104. miesto (12 358 medzinárodných dolárov), pričom štatistika sa zakladá na parite kúpnej sily vyjadrenej v súčasnej hodnote medzinárodného doláru (Knoema 2016).

[79] Podľa UNDP je priemerné HDI arabských štátov dosahuje 0,686 bodu (UNDP 2015b: 4).

národnou hranicou chudoby, ktorá sa rovná približne 3 USD na deň[80]. Detailnejší výpočet však uvádza, že až 30% obyvateľov sa pod touto hranicou nachádza minimálne jednu štvrtinu roka (The World Bank 2014: 15; The World Bank 2016c).

Celosvetový trend nárastu rozdielov medzi bohatšími a chudobnejšími vrstvami spoločnosti sa nevyhýba ani Jordánsku. Pred protestmi, ktoré vypukli ako súčasť Arabskej jari, bola táto priepasť charakterizovaná pomerom, ktorý ukazoval, že až 75% bohatstva krajiny je v rukách len 30% obyvateľov[81] (DW 2011). Okrem toho medzi ďalšie alarmujúce čísla patrí aj miera nezamestnanosti. Hoci podľa oficiálnych údajov dosahuje okolo 11-14%, podľa odhadov neoficiálna miera pravidelne nadobúda až 30% (CIA 2016a; Oxford Business Group 2011: 17). Ako odpoveď na zhoršujúcu sa ekonomickú situáciu najchudobnejšej a dokonca aj strednej triedy vláda v roku 2011 predstavila záchranné balíčky (Brandt 2014: 580).

5.2.2. Historická sociológia – štrukturalizmus

V jordánskej spoločnosti predstavuje hlavnú konfliktnú líniu etnický pôvod dvoch hlavných skupín obyvateľov – Zajordáncov a väčšinových Palestíncov. Toto delenie, ktoré bolo pôvodcom sporov už od čias mandátneho územia, priznávalo Zajordáncom nielen väčšie politické kompetencie, ale aj rôzne formy zvýhodňovania v každodennom živote. Ani určité ústupky, ku ktorým časom pristúpila vládna elita, však nedokázali prekonať problém nedostatočného zastúpenia Palestíncov. Ten sa tak stal ešte spornejším po pripojení Západného brehu a následného prílevu ďalších palestínskych obyvateľov, ktorí si aj napriek automatickému udeleniu občianstva a ich už väčšinovému podielu na populácii nemohli v praxi užívať rovnaké politické práva. Stelesnením tohto problému sa stal volebný zákon, ktorého nastavenie spoľahlivo zaručuje výrazne prevládajúce parlamentné zastúpenie a účasť na vláde režimu spriateleným kandidátom. Spornou otázkou medzi týmito skupinami sú aj kontroverzné vzťahy, ktoré si režim udržiava s Izraelom, pričom ich kritika prichádza často aj zo strany Zajordáncov. Je však nutné dodať, že v prípade samotných Palestíncov o skutočnom konflikte medzi občanmi a štátom a snahe o zmenu systému ako takého zatiaľ hovoriť nemožno.

Najbližšie k tomuto tvrdeniu mali pravdepodobne až udalosti, ktoré od roku 2010, a najmä 2011, pohltili krajinu. Alarmujúcim faktorom bola prevládajúca účasť práve zajordánskych účastníkov. Konajúce sa demonštrácie pokrývali celé ideologické

---

[80] Ide o prepočet národnej miery chudoby určenej ako 813,7 JOD na obyvateľa za rok na USD v súčasnej hodnote a na deň (The World Bank 2014: 15).

[81] Pohľad na horných a dolných 10% spoločnosti nijako výrazne nevybočuje zo svetového priemeru (CIA 2016a).

spektrum Jordánska a dokonca prekonali etnické rozdiely medzi týmito hlavnými, často súperiacimi, skupinami. Ako tradičné opozičné sily, tak jadrová podpora režimu v uliciach čelili tomu istému režimu a všímali si ďaleko väčší záber sporných otázok, pričom volali po skutočnej demokratizácii. Aj v tomto prípade by však bolo príliš odvážne hovoriť o snahe o prevrat či revolúciu. Ľud za ďaleko reálnejší cieľ pokladal uskutočnenie hlbších reforiem a pretvorenie krajiny v konštitučnú monarchiu (Ryan 2011b: 367-368).

5.2.3. Tranzičná teória

Za tradičných lojalistov k režimu sú považovaní kmeňoví predstavitelia, ktorí boli odjakživa zvýhodňovaní materiálnymi aj nemateriálnymi úľavami. Od nástupu nového kráľa na trón však ich uspokojenie nebolo úspešné natoľko ako v minulosti. Hoci zaužívané rozloženie moci medzi režimom a spoločnosťou dosiaľ dokázalo fungovať, bolo možné bádať známky určitej radikalizácie dolnej snemovne, ktorá predtým bývala takmer stopercentne lojálna (Dietrich 2002: 142). Ako udalosti z roku 2000, tak aj neskôr, najviditeľnejšie v kontexte udalostí v roku 2011, ukázali, že existuje možnosť posunu politických aliancií najmä v dobe, keď je ohrozený konsenzus medzi spoločnosťou a režimom. V oboch spomenutých rokoch došlo k spísaniu petície či oficiálneho vyjadrenia starých elít, ktoré sa sťažovali na činnosť vlády (Ammon News 2011; Dietrich 2002: 142).

V roku 2000 za týmto rozhodnutím v skutočnosti stáli ekonomické dôvody, najmä nespokojnosť s radikálnymi hospodárskymi reformami, ktoré by skrz privatizačný proces znamenali stratu benefitov (Dietrich 2002: 142). Motívy neskoršej kritiky sa však o niečo líšili. Vybraní kmeňoví zástupcovia svoju kritiku orientovali proti monarchii a ďaleko viac než ekonomické faktory si všímali nielen krízu vládnutia, ale aj korupciu a upieranie občianskych a politických slobôd (Ammon News 2011). V rámci politických elít však snaha o sformovanie jednotnej opozície dosiaľ nebola úspešná (Dietrich 2002: 142).

Podľa niektorých pozorovateľov je nositeľom vôle k reformám práve osoba kráľa. Vládni predstavitelia pravidelne vyjadrujú názor, že vláda je zaseknutá medzi kráľom, ktorý osobne reprezentuje reformný prúd, a konzervatívnymi zložkami spoločnosti, z ktorých sú mnohí držiteľmi parlamentných kresiel (Echagüe and Michou 2011: 10). Abdalláh II. na začiatku svojej vlády svojimi sľubmi podporili veľké očakávania k žiadúcim politickým a spoločenským reformám a mnohé iniciatívy k celospoločenskému dialógu bolo aj naozaj možné pozorovať a niekoľkokrát sa jeho kritike nevyhla ani vláda. Reformy, na ktorých sa výrazným spôsobom podieľal,

väčšinou súviseli s liberalizáciou v hospodárskom sektore alebo práv sociálnych skupín, najmä žien.

Politickú opozíciu predstavujú predovšetkým ľavicové strany, islamistické strany na čele s IAF a arabskí nacionalisti. Ich aktivita a možnosti skutočne ovplyvňovať možný reformný proces je však značne okliešťená, nakoľko v parlamente či vládnych štruktúrach majú len veľmi limitované, resp. žiadne slovo (Ryan 2011b: 368). Najviditeľnejším prejavom nesúhlasu so statusom quo tak býva bojkot volieb či organizácia protestných hnutí, najmä zo strany IAF.

5.2.4. Medzinárodný kontext

Abdalláha II. čakalo pri nástupe na trón niekoľko výziev. Mierový proces sa nachádzal v štádiu úpadku, národné hospodárstvo bolo rozvrátené a sám mal nedostatok politických skúseností. Hneď na začiatku svojej vlády sa však zameral na nápravu regionálnych zväzkov, predovšetkým s ropu produkujúcimi krajinami a dosiahol úspechy najmä v prípade dôležitých partnerov – Saudskej Arábie a Kuvajtu (Brandt 2014: 587). Významná bola aj náprava vzťahov so Sýriou, kde zakrátko po nástupe Bašara Al-Asáda k moci došlo k uzavretiu ďalekosiahlej bilaterálnej obchodnej dohody (Ryan 2004: 50). Tradične západná orientácia Jordánska bola taktiež v prvých rokoch potvrdená prehĺbením zväzkov s EÚ, Japonskom a najmä USA, s ktorými si po 11. septembri 2001 udržiavalo mimoriadne silné vzťahy (Brandt 2014: 588; Ryan 2004: 46-47).

Izraelsko-palestínska otázka dlhodobo výrazne rysuje politické dianie v krajine. Medzi priority zahraničnej politiky sa dostala opäť v roku 2000, keď vypukla druhá intifáda a kráľ Abdalláh opäť slúžil ako mediátor medzi izraelskými a palestínskymi autoritami. Postoj režimu k riešeniu tohto konfliktu sa však stále viac vzďaľoval tomu, ktorý zastávala verejnosť. Táto priepasť bola zjavná po nečakanom víťazstve Hamásu proti sekulárnejšiemu Fatahu v palestínskych parlamentných voľbách v roku 2006. Kým väčšina Jordáncov výsledok vítala, režim sa priklonil k pozícii USA, ktoré odmietli jednať s Hamásom ako odbojovým hnutím a vojensky podporovali Fatah, aby bol schopný porážky svojho súpera v občianskej vojne menšieho rozsahu, ktorá vypukla v roku 2007 (Brandt 2014: 588).

Na rozdiel od svojho otca, ktorý sa stránil akéhokoľvek angažovania v konflikte proti Iraku, Abdalláh zaujal v roku 2003 odlišný postoj. Hoci sa spočiatku snažil o zvrátenie rozhodnutia o zahájení vojenského konfliktu, USA umožnil využiť svoje letecké základne a umiestnenie niekoľkých stoviek vojakov (Brandt 2014: 589). Nakoľko sa Abdalláh obával možnej vlny nevôle zo strany populácie, v oficiálnom prehlásení poprel, že krajina túto vojnu podporuje. Ohľadom vojny v Iraku tak po celú

dobu zastával nejasnú pozíciu[82] (Echagüe 2008a: 4). V praxi však Jordánsko predstavovalo pre západnú koalíciu dôležitého spojenca, čo sa odrazilo aj na následnej „odmene". Na oplátku za svoju pomoc krajina získala viac ako miliardu amerických dolárov, oficiálne určenú na krytie možných strát v dôsledku vojny (Brandt 2014: 589). Podobnú rozpočtovú pomoc v núdzi si vyslúžilo aj od EÚ (Echagüe 2008a: 4).

Jordánsko je navyše dlhodobo považované za dôležitý stabilizačný a modernizačný vplyv na regionálnom leveli. Západní partneri si vysoko cenia jeho nezastupiteľný a vyvážený postoj k riešeniu izraelsko-palestínskeho konfliktu a miesto vo všeobecnom blízkovýchodnom mierovom procese (European Commission 2007: 6). Aj napriek tomu, že ako USA, tak EÚ formálne venujú nemalé prostriedky na podporu ľudských práv a demokracie, zainteresovaní predstavitelia neraz priznali, že v danej dobe nebol vhodný čas na nátlak na politickú reformu. Jordánsko je vnímané ako „bezpečnostný" a strategický štát, v ktorom existujú určité pomyselné medze, ktoré nemajú v úmysle prekročiť, napríklad pokiaľ ide o volebný zákon alebo slobodu združovania či prejavu (Echagüe 2008a: 4).

Podobný prístup však môžeme vnímať aj v celom ďalšom období. Európska komisia napríklad ako odpoveď na Arabskú jar schválila v rámci Európskej susedskej politiky balíček na podporu občianskej spoločnosti a médií v Jordánsku. Vzhľadom na vývoj v krajine je však jeho dopad a vôľa na presadenie takýchto slobôd len veľmi otázna (European Commission 2012).

Pokračujúca okupácia zo strany Izraela a vojna zo strany USA viedli k rozdeleniu väčšiny regiónu na dva tábory. Na jednej strane stáli západne orientované krajiny spriatelené s USA – Izrael, jordánsky režim, Egypt a Saudská Arábia a na strane druhej väčšina arabskej populácie, Hamás, Sýria, Hizballáh a Irán. Nejednotnosť a rozpory tohto protizápadného bloku sa naplno preukázali po dopade povstaní, ktoré vypukli v roku 2011, kedy mnohí vyzvali prozápadnú orientáciu jordánskych lídrov (Brandt 2014: 589).

Hoci sa povstania v rámci Arabskej jari plne nevyhli ani Jordánsku, ďaleko väčšiu hrozbu pre stabilitu v kráľovstve než búrlivé demonštrácie predstavovala možnosť preliatia konfliktu zo susednej Sýrie. Nakoľko si krajina nemohla dovoliť odcudzenie štátov Zálivu a zároveň niesla obavy z vojenskej podpory sýrskej opozície, a tak aj väčšej militarizácie konfliktu, ďalšími krajinami, predovšetkým Saudskej

[82] Kým na jednej strane podporoval zotrvanie americkej prítomnosti v krajine a presun politickej zodpovednosti na volených Iračanov, na strane druhej vystupoval proti vylúčení sunnitských Arabov z vlády po voľbách v roku 2005 a prezentoval sa ako advokát sunnitov, ktorí po páde Saddámovho režimu stratili svoje pozície (Brandt 2014: 589).

Arábie a Kataru, rozhodla sa minimálne v prvej fáze konfliktu zaujať strednú cestu (Brandt 2014: 589).

Konflikty v susednej Sýrii a Iraku pre krajinu predstavujú enormné bremeno, ktoré súvisí najmä s prísunom utečencov a hrozbou teroru. K už aj tak ohromným počtom najmä palestínskych utečencov sa pripojili státisíce Sýrčanov, ktorí v krajine takisto hľadali útočisko. Ich odhadované počty sa dodnes podľa OSN rovnajú 650 tisícom, zatiaľ čo jordánska vláda hovorí o 1,3 milióne (Barnes-Dacey 2016: 3-4). Zjavný destabilizačný efekt týchto konfliktov sa odzrkadlil aj na domácej politike. Režim sa v snahe o jeho predchádzanie či zmiernenie v mnohých krokoch podujal k tíšeniu hlasu opozície (Barnes-Dacey 2016: 3-4). Od roku 2014 Jordánsko figuruje aj ako súčasť koalície vedenej USA, ktorá bojuje proti Islamskému štátu v Sýrii. Kráľovstvo poskytlo svoje letecké základne pre francúzske a belgické bojové lietadla a podľa mnohých dohadov v Ammáne sídli Spoločné vojenské veliteľské centrum. Najväčšou obavou je v súčasnosti zabezpečenie hranice so Sýriou, ktorá bola po útoku na pohraničné hliadky v júni 2016 uzavretá (Al-Sharif 2016). Nakoľko je rola Jordánska aj v tomto konflikte nezastupiteľná, zintenzívnenie externého tlaku na vnútorné reformy pozorované nebolo.

Záchranné balíčky vyvinuté OSN, na ktorých financovaní sa výrazne podieľa aj EÚ, sa primárne zameriavajú na okamžité riešenie humanitárnej krízy, predovšetkým utečeneckej otázky. Do dnešného dňa však rozpočet nie je zďaleka plne pokrytý a experti navyše varujú, že smerovanie prostriedkov by sa malo zamerať aj na dlhodobejšie ciele (Barnes-Dacey 2016: 1).

5.2.5. Médiá

Jordánske médiá tradične podliehajú prísnej štátnej kontrole a témy ako monarchia, náboženstvo a štátne inštitúcie predstavujú pre novinárov pomyselnú hranicu, ktorej prekročenie je považované za riskantné (BBC World News 2013). Jordánska ústava garantuje slobodu prejavu a tlače. Článok 15 hovorí, že Jordánčania môžu slobodne vyjadrovať svoj názor prostredníctvom rôznych spôsobov vyjadrovania, kým týmto nie je porušované právo. Tieto zákony však napriek svojej existencii nie sú v skutočnosti vynútiteľné a štátne autority často uplatňujú nepriamu kontrolu nad všetkými formami médií pôsobiacich v kráľovstve (Irex 2009: 65).

Mediálne prostredie v Jordánsku je formálne relatívne rôznorodé a pluralistické, no faktom ostáva, že novinári a mediálni profesionáli sú už prirodzene vystavovaní samocenzúre prameniacej zo strachu z právnych dôsledkov, či dokonca fyzických hrozieb, ktoré fungujú v kontexte beztrestnosti a nejasnej pôsobnosti zodpovedných orgánov (UNESCO 2016). Veľkou výzvou pre fungujúcu mediálnu sféru

ostávajú široko uplatňované metódy režimu k usmerňovaniu činnosti žurnalistov vo vlastný prospech režimu. Nátlak na výslednú podobu správ sa deje skrz podplácanie či hrozbu uväznenia, a to najmä v prípade správ týkajúcich sa bezpečnostných otázok[83] (Pies and Nedjaa 2013).

Hoci audiovizuálny zákon z roku 2002 formálne ukončil vládny monopol na vysielanie, štátom vlastnené médiá naďalej dominujú (UNESCO 2015: 101). V posledných rokoch objavilo niekoľko súkromných hudobne zameraných rádií (BBC World News 2013), aj televíznych staníc ako napríklad *Roya TV*, ktoré sa však citlivým témam vyhýbajú (Sweis and Baslan 2013b).

Kým vo väčšine krajín sa noviny, časopisy a rádiá snažia prežiť v dôsledku nerovnej súťaže s televíziou, v Jordánsku platí presný opak, nakoľko mediálnemu sektoru dlhodobo dominujú publikácie, predovšetkým novinové (Oxford Business Group 2007: 191-192). Väčšina z nich je takisto v štátnom vlastníctve, hoci existujú určité výnimky ako noviny *Al-Arab Al-Yawm*, ktoré bývajú považované za čiastočne nezávislý denník (Irex 2009: 65) a ako určitá alternatíva k tradičným publikáciám aj novým online spravodajským portálom slúžia od roku 2004 noviny *Al-Ghad*, ktoré sú neštátnym médiom (Sweis and Baslan 2013b).

Jordánska televízia nedokázala obstáť v regionálnej konkurencii, a tak si ďaleko väčšiu divácku základňu získali panarabské televízne stanice ako *Al-Jazeera* alebo *Al-Arabiya* (Oxford Business Group 2007: 191-192). Lokálne televízie sa tak dlhodobo sústreďovali na periférnejšie oblasti mimo hlavného mesta (Sweis and Baslan 2013b)[84]. Satelitné televízie majú v Jordánsku, rovnako ako vo zvyšku krajín MENA, veľkú popularitu (UNESCO 2016), o čom svedčí aj rapídny nárast počtu satelitných prijímačov, ktoré v roku 2005 vlastnilo 50,5% obyvateľov, kým v roku 2010 to bolo bez mála 97% (Sweis and Baslan 2013a: 18).

Za jednoznačný míľnik v šírení informácií možno považovať zlepšujúcu sa dostupnosť internetového pripojenia. Najmä v prvých rokoch nebol rast počtu internetových používateľov nijako závratný. V roku 2000 internet používali len 2,6% obyvateľov, v roku 2005 to bolo 12,9%, 2010 stále len 27%, kým v roku 2011 už takmer 35%. V súčasnosti sa medzi internetových užívateľov radí necelá polovica obyvateľstva, niečo málo pod 46% a vo svetovom rebríčku sa Jordánsko pohybuje okolo 105. miesta (Internet Live Stats 2016a).

---

[83] Až 43% spovedaných jordánskych novinárov sa vyjadrilo, že boli v minulosti podobným pokusom vystavení (Pies and Nedjaa 2013).

[84] Ako ukazujú prieskumy, približne polovica obyvateľov mala vo zvyku využívať štátnu televíziu *Jordan TV* ako zdroj správ, hoci spokojnosť s vysielaním nedosahovala ani polovičnú úroveň (Sweis and Baslan 2013b).

Dostupnosť spravodajských portálov na internete predstavuje pre Jordáncov kanál, skrz ktorý majú nielen možnosť okamžitého prístupu k aktuálnemu dianiu, ale aj dosiaľ neexistujúcu možnosť vyjadrovania svojho názoru, predovšetkým cez komentovanie a možnosť zdieľania obsahu na sociálnych sieťach (Sweis and Baslan 2013a: 18). Hoci minimálne v prvých rokoch týmto novým médiám často chýbala profesionalita, stávali sa žiadaným zdrojom informácií na úkor tradičných médií, ktoré fungovali viac-menej ako hovorcovia štátnych autorít (Irex 2009: 65).

Spolu s dramatickou zmenou mediálneho prostredia, ktorá súvisela s rastúcou dostupnosťou internetu najmä od roku 2009, bolo možné pozorovať známky nervozity zo strany vlády. Masový nárast webov, blogov a súkromných rádiostaníc, ktoré majú tendenciu kritizovať vládu ďaleko znateľnejšie a otvorenejšie než tradičné médiá, sa však nevyhol pozornosti autorít (Irex 2009: 65). Na vzrastajúcu popularitu online médií vláda v roku 2010 odpovedala prísnym zákonom na používanie internetu a spravodajských webov, odsudzovaných, často oprávnene, za hanlivé a ohováračské praktiky. Zdroj tohto problému – nedostatočnú slobodu tradičný médií – však záujem riešiť nemala (Irex 2009: 65).

V kontexte Arabskej jari a vývoja v Tunisku, Líbyi a Egypte sa informovaní Jordánci začali angažovať v hnutí za reformu Jordánska. Online spravodajské portály poskytovali nepretržité pokrytie „Piatkových demonštrácií“ v Jordánsku v období januára a februára 2011. Ich sledovanosť a šírenie obsahu bolo ešte viac podporené intenzívnym zdieľaním cez sociálne siete, najmä Facebook a Twitter a pravidelné aktualizovanie diania pomocou videí, fotografií a informovania o aktuálnom vývoji (Sweis and Baslan 2013a: 37). Počas Arabskej jari boli médiá využívané aj kráľovským režimom a kontrola slúžila k propagácii minimálnych ústavných zmien, kým zároveň dochádzalo k démonizovaniu protestujúcich a vzbudzovaniu obáv z krvavých nepokojov (Lynch 2015: 96).

Najpopulárnejším sociálnym médiom je dlhodobo Facebook, ktorý využíva viac ako 90% internetových užívateľov. Tesne za ním je textová služba WhatsApp a o čosi menšiu popularitu má aj Twitter a Google+ (Jordan Times 2016).

Sociálne médiá sú pravidelne využívané na zvýšenie povedomia o rôznych spoločenských a politických problémoch. Pred parlamentnými voľbami v roku 2010 mnohé občianske skupiny motivovali mladých voličov k účasti na voľbách cez kampaň propagovanú skrz aktívne facebooké skupiny. Podobne sa tak dialo aj v nasledujúcom období, keď zaujímavý výsledok vo voľbách v roku 2013 znamenala pomerne nízka volebná účasť v hlavnom meste, kde žije väčšina obyvateľov, v porovnaní so zvyškom krajiny. Niektorí za možný dôvod považovali šírenie rozsiahlych kampaní skrz sociálne siete za bojkotovanie nadchádzajúcich volieb (Sweis and Baslan 2013a: 35).

Prostredníctvom sociálnych sietí sa angažujú aj mnohé NGOs, ktoré sa snažia vyzvať občanov, predovšetkým tých mladých, k účasti na politickom dialógu a vzdelávajú o možnostiach vyjadrovania názoru na politické témy (Sweis and Baslan 2013a: 36).

Ani tento znateľný rozkvet nových informačných zdrojov tak nedokáže celkom uspokojiť požiadavky publika na transparentné a objektívne spravodajstvo. Hoci podiel samocenzúry po Arabskej jari medzi novinármi značne poklesol[85], naďalej je uplatňovaná drvivou väčšinou z nich. Mediálne prostredie tak naďalej nie je miestom pre diskusiu o bezpečnostných otázkach, súdnych autoritách, náboženstve či politickom vedení ako takom. Tieto praktiky sa dokonca nevyhýbajú ani internetovej sfére, a to nielen pokiaľ ide o novinárov, ale aj občanov a blogerov (Sweis and Baslan 2013b).

5.2.6. Občianska spoločnosť

Sloboda združovania má v Jordánsku pevné ústavné základy. Článok 16 explicitne uvádza, že *„Jordánčania sú oprávnení zakladať združenia a politické strany“*. Podobne podľa článku 17 sú oprávnení obracať sa na štátne autority ohľadom akejkoľvek verejnej záležitosti (Jarrah 2009: 3).

Koncept občianskej spoločnosti je v Jordánsku pomerne nový. V 90. rokoch začali rozkvitať občianske organizácie výrazne sa zameriavajúce na otázku ľudských práv a demokratizácie, ktoré vtedy zastávali v politických debatách centrálnu pozíciu (Jarrah 2009: 5). Tento rozkvet bol umožnený vďaka čiastočnému stiahnutiu vlády z určitých spoločenských oblastí a nejasnému právnemu a politickému prostrediu, ktoré vygenerovalo množstvo „šedých zón“, ktoré sa občianska spoločnosť naučila využiť vo svoj prospech. Následné kroky, ktoré naoko pôsobili ako snaha vlády o objasnenie právneho prostredia, však priniesli obmedzujúci dopad na občiansku spoločnosť a to práve v čase, keď NGOs boli pripravené spolupracovať pri ďalšom štádiu politickej reformy v krajine (Jarrah 2009: 6).

V porovnaní s ďalšími krajinami regiónu je komunita občianskych organizácii v Jordánsku relatívne malá a celkovo tam pôsobí okolo 3800 občianskych organizácií (ARDD 2016: 4). Hoci sa počet občianskych organizácií za skúmané obdobie niekoľkonásobne zvýšil a naďalej narastá, ich charakter ostáva výrazne apolitický a len ťažko dokáže prispieť k ďalšiemu rozvoju politických slobôd (Jarrah 2009: 7). Možnosť ovplyvnenia procesu demokratizácie občianskou spoločnosťou bola tak minimálne pred rokom 2011 vnímaná len ako veľmi obmedzená, zatiaľ čo občianske organizácie

[85] V roku 2010 sa zo spovedaných novinárov hlásilo k uplatňovaniu samocenzúry až 94% z nich, kým v roku 2011 to bolo 86% (Sweis and Baslan 2013b).

mali znateľný dopad na podporu chudobných a marginalizovaných skupín či vzdelávanie (Civicus 2011: 214). Za toto zlyhanie môžu nielen zákonné obmedzenia, ale aj štátne zásahy, často vykonávané prostredníctvom bezpečnostných služieb, či ovplyvňovanie voľby vedenia NGO alebo jej členstva (Jarrah 2009: 7).

Okrem toho boli najmä v minulosti tŕňom v oku vlády zahraničné zväzky NGOs, čo režim považoval za interferenciu do vnútorných záležitostí. Tento prístup zastával napriek tomu, že ide o bežnú tendenciu takýchto skupín[86] a režim je sám otvoreným zástancom globalizácie. Známa je taktiež enormná podpora, ktorú každoročne dostáva vláda priamo od zahraničných sponzorov, predovšetkým USA a EÚ. Financie vo výške niekoľko sto miliónov dolárov[87] sú určené špeciálne na rozvoj občianskej spoločnosti a prehĺbenie demokracie (Ryan 2010: 22). Takto zavedená prax však vedie k tomu, že na štáte nezávislé združenia sa potýkajú s nedostatkom financovania, zatiaľ čo vláda podporuje zväčša spriatelené organizácie.

Najväčšou prekážkou k uskutočneniu skutočnej politickej reformy je prehnaný strach vlády z bezpečnostných dôsledkov, ktoré by mohli prameniť z udelenia väčších slobôd pre verejnosť. Na začiatku milénia bolo prijaté množstvo zákonov, ktoré pravdepodobnosť možného posunu ešte viac zvrátili. Jedným z nich bolo právo na verejné zhromažďovanie vydané v roku 2001, ktoré malo negatívny dopad na slobodu prejavu (Jarrah 2009: 4). Následkom ďalších podobných reštrikcií sa tak podľa prieskumu z roku 2006 maximálne 43% Jordánčanov domnievalo, že majú skutočnú slobodu účasti na demonštráciách a rôznych formách protestov, či dokonca vstupu do politických strán (Public Opinion Poll Unit 2006).

Protesty, ktoré vypukli v roku 2011 a zúčastnili sa ich tisícky ľudí, tak boli v Jordánsku novým fenoménom, ktorý bol dôsledkom akumulácie predtým prehliadaného občianskeho aktivizmu (Civicus 2011: 213).

Niekoľko rokov potom, čo mladí aktivisti nadšene bojovali za spoločenskú a politickú zmenu vo väčšine krajín MENA, sa zdá byť entuziazmus, aký preukázali v uliciach v minulosti, na ústupe. Minimálne v prípade Jordánska však platí, že aj napriek zväčšujúcim sa bariéram proti občianskej angažovanosti uvaleným zo strany vlády sa predovšetkým mladí ľudia naďalej zapájajú do riešenia spoločenských otázok skrz nové a kreatívnejšie prístupy komunitného aktivizmu. Táto forma občianskeho zápolenia má ďaleko menší politický podtext než pouličné protesty a snaží sa zaujať strednú cestu medzi nátlakom na radikálnu politickú zmenu a zachovaním autoritárskej moci (Al-Nasser 2016).

---

[86] Mnohé majú rozvinuté vzťahy napríklad s WHO alebo UNESCO (Ryan 2010: 22).

[87] V roku 2006 táto pomoc činila okolo 600 miliónov USD (Ryan 2010: 22).

Nakoľko sa registrácia občianskych organizácií stáva stále zložitejšou (Civicus 2015: 1), mladšia generácia vzdelaných aktivistov využíva na základe práva z roku 2010 možnosť tvorby neziskových organizácií, ktorých registrácia a možnosť pôsobnosti je ďaleko jednoduchšia než pri klasických NGOs, hoci ich činnosť je limitovaná na vybrané oblasti. Tieto tzv. *organické občianske iniciatívy* sa formálne zameriavajú na štyri oblasti – vzdelávanie, zdravotníctvo, budovanie kapacít a mikrofinancovanie a snažia sa vyhýbať výrazne politickej role, ktorá by bola autoritami považovaná za prekročenie ich mandátu. V skutočnosti sa však svojou činnosťou snažia o vyvolanie dlhodobých dopadov radšej než o náhle zisky a svoju pozornosť zameriavajú na menšie komunitné jednotky, kde šíria informovanosť medzi ľuďmi prostredníctvom osobného prístupu (Al-Nasser 2016).

Ďalším veľmi limitovaným prvkom občianskej spoločnosti je možnosť ovplyvňovať dianie skrz politickú súťaž. Podľa prieskumu verejnosť vysoko preferuje mnohostranícku demokraciu a až 80% ľudí sa domnieva, že demokratický politický systém by bol pre Jordánsko vhodný. Realita však týmto požiadavkám zďaleka neodpovedá a moc parlamentu je vnímaná ako veľmi obmedzená, čo dáva aj politickým stranám status veľmi nízkej dôležitosti (Civicus 2011: 211). O tomto vypovedá aj ich veľmi malá členská základňa odhadovaná len na 1% populácie (Civicus 2011: 213).

5.3. Demokratizačný vývoj v Jordánsku

Trend vývoja politických a občianskych slobôd mal v Jordánsku podľa medzinárodných nevládnych organizácií opačné smerovanie než v Libanone. Kým od roku 2000 bola krajina pokladaná za „čiastočne slobodnú“, po roku 2010 sa tento status zmenil na „neslobodnú“. Tomuto stavu predchádzal postupný úpadok v občianskych aj politických slobodách. Počas sledovaného obdobia však občasne došlo v mnohých sférach aj k čiastočnému uvoľneniu, no zväčša len dočasného charakteru (Freedom House 2002; Freedom House 2015).

Akademická sloboda je v Jordánsku pomerne široko rešpektovaná a otvorene diskutované sú aj politické témy a spoločenský vývoj, hoci aj to podlieha určitým limitom a deje sa v medziach tzv. červenej línie. Podľa mnohých reportov nie je úplne neobvyklá ani prítomnosť spravodajských služieb na univerzitnej pôde. Pokiaľ ide o náboženské slobody, aj keď je za štátne náboženstvo pokladaný islam, oficiálne uznávané je aj kresťanstvo a judaizmus a rešpektované je aj praktikovanie viery drúzmi a bahaaistami. V posledných rokoch silnie hlas komunity LGBT. Hoci vzťahy medzi jednotlivcami rovnakého pohlavia nie sú zákonom zakázané, v praxi ich existencia nie je plne akceptovaná konzervatívnou spoločnosťou a najmä autoritami, ktoré neraz proti nim vystupujú pod hlavičkou „prevencie narušenia mieru“. Okliešťené možnosti

v tomto smere má aj občianska spoločnosť, nakoľko opakovane dochádza k znemožneniu založenia NGO propagujúcej ich práva (Freedom House 2015).

Súdna vetva v Jordánsku je pevne ustálená pod kráľovskou kontrolou. Kráľ je držiteľom rozhodujúceho slova pri menovaní sudcov a hoci by súdy mali byť oslobodené od zasahovania do ich vnútorných záležitostí, v skutočnosti sú takmer výhradne obsadené podporovateľmi režimu. Hoci sú sudcovia často vyberaní z liberálnejšieho krídla prorežimnej koalície a dochádza tak často k odmietnutiu diktátu vlády, k výzve vôle kráľa už z princípu nedochádza (Russell 2008: 23). S vidinou budovania vlády práva ako základnej súčasti demokratickej zodpovednosti bolo vydaných niekoľko iniciatív[88], no do dnešného dňa bol deklarovaný progres vo väčšine oblastí nedostatočný (USAID 2013: 5).

5.3.1. 2000-2005: nový monarcha a nádej na reformu

Pri svojom nástupe na trón kráľ Abdalláh II. oznámil zámer realizovať liberalizačné reformy. Tento proces mal však minimálne v prvých rokoch ďaleko viac ekonomický než politický charakter (Ryan 2016: 125). Nový kráľ bol krátko po zahájení svojej vlády konfrontovaný razantnými prejavmi nevôle početnej časti obyvateľstva, ktorá bola odpoveďou na proces normalizácie vzťahov s Izraelom. Prvotnou iskrou tejto opozície bola frustrácia stoviek tisíc Palestíncov v utečeneckých táboroch. Antinormalizačná opozícia bola onedlho podporená aj ľavicovým a islamistickým táborom, ktoré zastupovali značnú časť jordánskej občianskej spoločnosti (Freedom House 2002). Na začiatku októbra 2000 si zhromaždenia síce vyžiadali jednu obeť a poškodenie majetku, no následná séria demonštrácií a pochodov sa niesla zväčša v nenásilnom duchu (Freedom House 2002; Lucas 2012: 133).

Rozsiahle protesty, ktoré neskôr v októbri organizovali profesijné združenia v Jordánskom údolí a pritiahli viac ako dvadsaťtisíc účastníkov, boli násilne rozpustené a následne došlo k ich úplnému zákazu. Podobná násilná prax sa zopakovala v Ammáne v máji nasledujúceho roku. Tieto akcie boli režimom vnímané ako hrozba pre mier a stabilitu a v ďalšom období mal pre ne takmer nulovú toleranciu (Lucas 2012: 133-134). Profesijné združenia boli režimom vnímané ako hrozba najmä po úniku „čiernej listiny“ obsahujúcej mená novinárov, akademikov, politikov a umelcov, ktorí obhajovali väzby s Izraelom[89] (Freedom House 2002). Združenia boli obvinené z organizácie demonštrácií proti Izraelu, ich poprední lídri boli zadržaní a od

[88] Jednou z najodvážnejších bola *Iniciatíva k súdnej reforme* vydaná kráľom v roku 2002. Jej cieľom mala byť formulácia reformného plánu, ktorý by *„korešpondoval s vidinou Jordánska ako krajiny, v ktorej prevláda spravodlivosť, rovnosť, transparentnosť a vláda práva“* (Jonasson 2010: 169).

[89] Zoznamy boli zverejnené v októbri 2000 a v januári 2001 (Lucas 2012: 134).

konzervatívnejších politických predstaviteľov bolo požadované zastavenie politickej činnosti profesijných združení (Lucas 2012: 134).

Vyvrcholenie tohto diania nastalo v júni 2001 a znamenalo rozpustenie dolnej komory parlamentu a o čosi neskôr viedlo aj k odloženiu parlamentných volieb pôvodne plánovaných na november 2001. Ich konanie bolo pôvodne presunuté na september 2002, pričom ako oficiálny dôvod tohto kroku bola uvádzaná nedostatočná technická pripravenosť (McDermott 2004: 11). Avšak potom, čo došlo k ďalšiemu odloženiu volieb, však v kontexte globálne napätej atmosféry po teroristických útokoch v roku 2001 a hroziacej vojny v Iraku špekulácie o príčine tohto kroku zintenzívneli (Ryan 2003: 1).

Na pozadí intifády a izraelskej okupácie Západného brehu a Gazy bola za skutočný dôvod bolo považovaná nepriaznivá bezpečnostná situácia a najmä strach režimu z prevládnutia kandidátov oponujúcich mierovej zmluve s Izraelom (McDermott 2004: 11). Dovtedajší parlament bol navyše výrazne prorežimný, nakoľko predchádzajúce voľby boli väčšinou opozičných strán bojkotované[90]. Po jeho rozpustení však bola eliminovaná akákoľvek možnosť alternatívnej politickej debaty a táto situácia by tak mohla byť narušená hromadným nástupom opozičných hlasov a predpokladaným úspechom dobre organizovaného Islamského akčného frontu (Ryan 2003: 1). Legislatívne vákuum bolo po dobu najbližších dvoch rokov vypĺňané „dočasnými“ zákonmi, z ktorých niektoré prísne obmedzovali občianske práva a mnohými boli považované za protiústavné[91] (McDermott 2004: 12).

Jedným z najviac kritizovaných boli „dočasné“ dodatky k už aj tak prísnemu trestnému zákonníku, ktoré mali negatívny dopad na slobodu vyjadrovania a tlače. Ako zámienka k ich prijatiu bolo objavovanie sa „nezodpovednej žurnalistiky“ v mnohých publikáciách a predchádzanie destabilizácii v krajine. Na základe týchto úprav môžu byť publikácie dočasne alebo trvalo zakázané na základe rozhodnutia súdov v prípade, ak by obsahovali nepravé a nepodložené informácie, narúšali národnú jednotu, povzbudzovali by nenávisť alebo škodili cti a povesti jednotlivcov. Úprava sa taktiež sústredila na osobu kráľa, ktorého dôstojnosť nemôže byť nijako narušovaná skrz publikácie rôzneho druhu (CPJ 2012).

Pozmenené právo takisto vyžadovalo, aby všetci novinári boli členmi Jordánskej asociácie vydavateľov tlače, ktorá zároveň uvaľovala kvalifikačné požiadavky na vydavateľov aj zodpovedných redaktorov (McDermott 2004: 12).

---

[90] Tieto voľby sa konali v roku 1997 a bojkotovalo ich celkom 11 opozičných strán (Ryan 2003: 1).

[91] 60 verejných osobností vrátane aktivistov za ľudské práva, predstaviteľov opozície alebo profesijných združení vydalo spoločné stanovisko, v ktorom odsúdilo vydanie týchto zákonov a označilo ich za nedemokratické (Freedom House 2002).

Napriek tomu, že Asociácia občas sama presadzovala práva novinárov, v roku 2003 vydala ešte prísnejší etický kódex, údajne pod nátlakom vlády (CPJ 2012). Nový tlačový zákon taktiež ukladá nutnosť predschválenia všetkých kníh ministerstvom informácií a vláda môže taktiež zabrániť distribúcii zahraničných publikácií. Okrem toho sa vyskytovali správy o dosadzovaní informátorov do redakcií novín, ktorí mali schváliť objektívnosť publikovateľných článkov a týmto spôsobom sa len zvýšila úroveň samocenzúry. Mnohí novinári boli medzi rokmi 2002 a 2003 uväznení za publikáciu článkov upozorňujúcich na korupciu či podmienky vo väzniciach. Štátne autority sa taktiež podieľali na konfiškácii stôp z propalestínskych demonštrácií a na niekoľko mesiacov bola uzavretá ammánska pobočka Al-Jazeery, ktorá mala údajne kriticky komentovať dianie v Jordánsku (McDermott 2004: 13).

Pozitívne hodnotené boli pozmeňovacie zákony týkajúce sa práv žien, u ktorých sa dalo predpokladať, že za normálnych okolností by v parlamente neuspeli. Úpravy znamenali zdvihnutie vekovej hranice pre uzavretie manželstva pre obe pohlavia na 18 rokov, možnosť žien legálne jednostranne požiadať o rozvod a takisto určité reštrikcie na uplatňovanie polygamie. Neskôr však dolná komora nového parlamentu vystupovala proti týmto zmenám (Husseini 2010: 9-10).

Ďalšiu významnú zmenu priniesol nový volebný zákon vydaný ako kráľovský dekrét v roku 2001, ktorý navyšoval počet miest v dolnej snemovni z 80 na 110 (Carnegie Endowment 2008: 4). Zákon okrem toho znížil vekovú hranicu pre možnosť voliť z 19 na 18 rokov a učinil kroky smerom k väčšej transparentnosti volebného procesu[92] (McDermott 2004: 12). Dodatok z roku 2003 navyše upravoval zastúpenie žien, pričom minimálne šesť kresiel malo patriť ženám, ktoré získali najvyšší počet hlasov, hoci v danom okrsku nevyhrali[93] (Carnegie Endowment 2008: 4).

Napriek tomu, že šlo o dlho očakávanú udalosť, parlamentné voľby v lete 2003 nerozprúdili výraznú debatu a výsledky podporili očakávania o výhre provládnych kandidátov (Lucas 2008). Ani nové volebné právo totiž nedokázalo vyriešiť problém nedostatočného zastúpenia, ktoré bolo dlhodobo predmetom sťažností opozičných predstaviteľov. Vďaka manipulácii s volebnými obvodmi tak bolo priznávaných viacero kresiel pridelených oblastiam s tradičnou podporou režimu, teda v obvodoch, kde bola väčšina populácie zajordánskeho pôvodu na úkor tých s palestínskou väčšinou, a to aj

---

[92] Predstavené boli napríklad magnetické identifikačné karty alebo volebný prehľad vo volebných staniciach (McDermott 2004: 12).

[93] Tieto zákony boli súčasťou iniciatívy *„Jordan First“* zahájenej v roku 2002, ktorá sa zameriavala na posilnenie politickej participácie, predovšetkým so zreteľom na ženy, posilnenie role politických strán a NGOs v politickom živote a venovala sa aj otázke práv žien vo všeobecnosti (Al-Attiyat, Shteiwi and Soueis 2005: 14; 28).

napriek tomu, že Zajordánci tvoria menšinu populácie (Lust-Okar 2006: 465). Najviac znevýhodnené v distribúcii parlamentných kresiel boli Ammán a Zarká s podstatnou palestínskou populáciou, ktoré mali aj po zisku nových kresiel po ich celkovom navýšení v roku 2001 v skutočnosti ešte menej proporčné zastúpenie (Lucas 2008).

Dve tretiny zo 110 kresiel nakoniec získali nezávislí kmeňoví alebo konzervatívni provládni kandidáti, zatiaľ čo Islamský akčný front, vedúca opozičná sila, ich získala 17. Niekoľko kresiel bolo priradených nezávislým islamistickým kandidátom a ľavicovej Demokratickej strane, zatiaľ čo baasisti a arabskí nacionalisti nezískali žiadne (Lucas 2008). Nakoľko parlamentu chýba skutočná moc pri tvorbe politiky, príslušnosť kandidátov k politickej strane medzi voličmi nezohrávala dôležitú rolu a stranám nie je venovaná veľká pozornosť. Väčšina Jordánčanov takisto považuje politické strany za fragmentované, neefektívne a nepovažuje ich činnosť za úspešnú. Voliči ďaleko viac preferujú podporu uchádzačov, ktorí by boli schopní priamo plniť ich záujmy. Až tretina voličov v týchto voľbách udelila hlas podľa príslušnosti k ich rodine alebo kmeňu a až takmer polovica hlasovala za kandidáta, s ktorým má blízke osobné väzby (Lust-Okar 2006: 461).

Obnovenie parlamentného života bolo vnímané ako dôležitý krok pre politickú slobodu v krajine. Jedným z prvých krokov nového parlamentu bol prieskum predtým vydaných dočasných zákonov. Opozícia, predovšetkým v mene IAF, dokázala mobilizovať podporu na odmietnutie hneď dvoch zákonov[94], ktoré mali silnú podporu kráľa a deklarovať tak svoje prvé víťazstvo v novom zhromaždení. Neskôr sa však ukázalo, že opozícia podobnú podporu na ovplyvnenie kľúčových problémov v krajine minimálne v najbližšom období potvrdiť nedokázala. S pokračujúcou reštrikciou slobody prejavu zo strany režimu sa však monarchia nachádza ďaleko od stavu, v ktorom mohla byť, ak by nasledovala proces otvorenia, na ktorý nastúpila v 90. rokoch, a tak opäť vybočila z cesty smerom k demokracii (Ryan and Schwedler 2004: 148).

Určitý pozitívny posun však nastal už v najbližšom období, keď aj napriek pokračujúcemu izraelsko-palestínskemu násiliu a vojne v susednom Iraku došlo k rozšíreniu občianskych slobôd. Na základe neformálnej dohody medzi vládou a opozíciou predstavovanou disidentskou ľavicou a islamistickými skupinami režim udelil opozícii obmedzenú možnosť slobodne sa vyjadrovať a zúčastňovať sa na politickom systéme výmenou za obmedzenie mobilizácie verejnosti proti jordánsko-

[94] Šlo o zákon týkajúci sa vrážd zo cti, ktorý mal upraviť príliš zhovievavý jazyk napomáhajúci obvineným z tohto činu. Ďalší zákon sa snažil o rozšírenie jordánskeho občianstva z matky na deti, čo bolo dosiaľ umožnené len v prípade, ak bol otcom Jordánec (Ryan and Schwedler 2004: 148).

americkému spojenectvu, kým dokáže naďalej pozitívne prispievať k rozvoju ekonomiky (Freedom House 2006a).

Od nástupu kráľa k moci bolo možné pozorovať občasné snahy o presadenie politických reforiem, ktoré sa však často potýkali s nevôľou starých elít obávajúcich sa o stratu privilegovaných pozícií. Nakoľko reformám chýbal pevný riadiaci rámec, zodpovedné inštitúcie ich často prispôsobili vlastnej interpretácii. V roku 2005 kráľ predstavil novú iniciatívu, ktorej vypracovanie zveril do rúk vláde Faisala Al-Fayeza (Muasher 2011: 12). Táto *Národná agenda* mala *„stelesňovať víziu všetkých a špecifikovať strategické programy a národné politiky, ktorých realizácia by mala byť záväzná pre všetky nasledujúce vlády"* (Abdalláh II. ibn Al-Husajn 2005a).

Výbor pre Národnú agendu, ktorý združoval okolo 400 predstaviteľov mal za úlohu povzbudiť verejnú účasť na rozhodovacom procese a posilniť rolu občianskych inštitúcií. Akčný plán, ktorý iniciatíva produkovala sa mal zameriavať najmä na reformu volebného systému a budovanie kapacity parlamentu a politických strán ako demokratických inštitúcií. Hoci sa všetky strany Výboru jednomyseľne zhodli na potrebe volebnej reformy, vláda nebola schopná sledovať tento konsenzus a členovia parlamentu, ktorí boli zvolení na základe existujúceho volebného zákona, neboli takisto schopní prezentovať nový návrh (Echagüe 2008b: 14). Proces politických, ekonomických a sociálnych reforiem, ktoré mala priniesť, však od počiatku viazol na mŕtvom bode a dokázal potvrdiť len konsenzus politickej elity obhajujúcej status quo, no nie populácie ako celku (Jarrah 2009: 13).

Už predtým kritizované kroky predsedu vlády Al-Fayeza dosiahli svoj vrchol v marci 2005, keď vláda predstavila návrh zákona, ktorý by výrazne okliešťoval pôsobenie profesijných združení, ktoré sú najdôležitejším predstaviteľom hlasu občianskej spoločnosti. Združenia by sa podľa neho mali pri svojich stretnutiach striktne venovať prejednávaniu profesijných záležitostí a úplne vylúčiť politickú diskusiu. Už v apríli kráľ pristúpil k náhrade Al-Fayeza novým predsedom vlády, ktorým sa stal Adnan Badran[95]. Nová vláda kontroverzný návrh obmedzujúci profesijné združenia zamietla, rovnako ako predtým zvažovaný zákon limitujúci činnosť NGOs (Human Rights Watch 2005).

5.3.2. 2006-2011: reformné iniciatívy a deliberalizačná realita

V novembri 2005 Ammánom otriasli tri takmer simultánne explózie, ktoré sa odohrali v hoteloch v centre mesta a usmrtili vyše 60 ľudí. Za tieto útoky bola vyvodená

[95] Na tomto rozhodnutí sa údajne podpísali aj Spojené štáty. Pri návšteve Washingtonu bol reformný program vnímaný negatívne a Badran ako liberálny akademik bol videný ako vhodná voľba (Freedom House 2006a).

zodpovednosť irackej odnoži Al-Káidy (CNN 2005). Niekoľko týždňov po útokoch kráľ vo svojej reči pred parlamentom opäť adresoval problém Jordánska na ceste k demokracii, reforme a modernizácii. V tieni uplynulých udalostí bola niekoľkokrát zdôraznená stabilita a bezpečnosť ako najvyššia štátna priorita, bez ktorej komplexný rozvoj a rešpekt k ľudským právam a demokracii nie je možný. Okrem toho načrtol potrebu novej legislatívy, ktorá má zabezpečiť, aby Jordánsko bol tak ako predtým „oázou bezpečia a stability a útočiskom pre slobodu, kde sú ľudské práva vždy rešpektované" (Abdalláh II. ibn Al-Husajn 2005b). Následná realizácia tejto legislatívy výrazne ovplyvňovala proces reformy v krajine v ďalších rokoch.

V dôsledku týchto náhlych bezpečnostných hrozieb výrazne poľavil aj nátlak Západu na uskutočnenie liberalizačných reforiem. Rovnakým spôsobom argumentoval aj režim, podľa ktorého by takéto načasovanie mohlo potenciálne prispieť k umocneniu radikálnych skupín. Liberálni odporcovia tohto prístupu naopak argumentovali, že takýto uzavretý politický systém neponúka žiaden priestor pre tých, ktorí sa cítia deprimovaní a vynechaní z možnosti politickej angažovanosti, zatiaľ čo pluralistický systém by priniesol príležitosť získať si podporu skrz súťaž o hlasy voličov než prostredníctvom „pouličných aktivít" (Muasher 2011: 15). O bezpečnostnej orientácii politiky svedčí aj dosadenie nového predsedu vlády Maroufa Al-Bakhita[96], čím sa potvrdil zámer stabilizácie pomerov prostredníctvom nastolenia konzervatívneho poriadku radšej než skrz reformy. Bakhit zastával tento post až do roku 2007 (Vogt 2011: 66).

Legislatíva, ktorá mala byť odpoveďou na teroristické útoky, získala formu protiteroristického zákona, ktorý po svojom schválení v dolnej snemovni parlamentu v auguste 2006 vyvolal vlnu kontroverzie medzi islamistickými zástupcami aj ľudskoprávnymi aktivistami (Echagüe 2008b: 16). Problém tkvel najmä v skutočnosti, že zákon kriminalizuje akékoľvek vyjadrenie podpory teroristickému činu, no bližšie nešpecifikuje, čo možno za takúto podporu pokladať. Prokurátor pre štátnu bezpečnosť týmto získal možnosť zadržania a dohľadu nad podozrivými, zabránenia ich vycestovaniu a monitorovania finančných príjmov. Zadržanie podozrivých autoritami je možné bez konania súdneho procesu až po dobu tridsiatich dní (Anti-Terrorism Law No. 55 2006; Civicus 2010: 62; Luque and Ellis 2015: 11).

Nedostatočná definícia mnohých náležitostí tohto zákona podľa aktivistov aj právnych odborníkov umožňuje vláde kontrolovať prakticky všetky formy odporu, dokonca aj keď sú nenásilného charakteru (Osman 2016). Za teroristický akt je podľa

[96] Bakhit patril k starej garde, bol členom vplyvného jordánskeho kmeňa, bývalý generál a veľvyslanec v Izraeli a Turecku (Vogt 2011: 66).

zákona považované aj narušenie verejného poriadku, čo bývalo neraz aplikované pri konaní rôznych protestov (Obeidat 2014).

Zakrátko po vydaní rozsiahlej Národnej agendy, ktorej implementácia bola plánovaná na desať rokov, bola v roku 2006 kráľom predstavená nová iniciatíva s unifikačným podtónom v preklade pomenovaná ako *„Všetci sme Jordánsko“*. Súčasťou programu bolo fórum, ktoré dávalo priestor reprezentantom z rôznych skupín jordánskej spoločnosti, vrátane súkromného, občianskeho aj politického sektoru vybrať desať najdôležitejších priorít a vytvoriť tak akčný plán, ktorý pomôže vytvoriť krajinu schopnú čeliť vonkajším aj vnútorným hrozbám (Jonasson 2010: 170-171). Dôvodom pre tento krok mala byť doterajšia neschopnosť a zdráhavosť vlády Bhakita efektívne realizovať existujúce iniciatívy (Muasher 2011: 15).

Medzi prioritné témy fórum zaradilo reformu volebného zákona, zákon o tlači a publikačnej činnosti, právo na prístup k informáciám, návrh zákona proti praniu špinavých peňazí, zákon o zverejňovaní finančných údajov a zákon upravujúci činnosť Národného centra pre ľudské práva (Jonasson 2010: 171). Určitou vágnou odpoveďou na stanovené požiadavky bolo vydanie dvoch zákonov Bakhitovou vládou. Protikorupčný zákon vyžadoval vytvorenie výboru, ktorému mali prináležať rozsiahle a nejasne určené právomoci. V priebehu rokov sa však ukázal ako vysoko neefektívny a bez reálneho dosahu. Ako ešte menej účinný sa dokonca preukázal zákon o zverejňovaní finančných údajov. Tie mali byť pripravené na prieskum, no ostať nezverejnené, až kým by nebola podaná sťažnosť voči konkrétnemu predstaviteľovi[97]. V praxi však pod ťarchou tohto ťažkopádneho procesu k prieskumu nikdy nedošlo (Muasher 2011: 16).

Do roku 2007 ochota režimu odpovedať na požiadavky opozície ešte väčšmi poklesla. Rozhodná výhra islamistických hnutí v iných častiach regiónu, najmä Hizballáhu v Libanone a Hamásu v Palestíne, spôsobila vláde značné obavy, že podobná realita by mohla nastať aj v Jordánsku počas nadchádzajúcich komunálnych a parlamentných volieb, ktoré sa mali konať v danom roku (Ryan 2011b: 376). Obava sa však zďaleka nenaplnila, keď IAF v deň konania komunálnych volieb oznámil odstúpenie z politickej súťaže obviňujúc vládu z rozsiahlej manipulácie volebného procesu, pričom túto informáciu mal podchytenú jasnými dôkazmi (Susser 2008: 4) Voľby boli považované za najviac zmanipulované od roku 1989[98] (Ryan 2011b: 376).

---

[97] Tento zákon sa mal týkať členov vlády, parlamentu a vysokých úradníkov (Muasher 2011: 16).

[98] Medzi praktiky, ktoré využíval režim, údajne patrilo napr. presúvanie voličov, predovšetkým vojakov, do volebných staníc v kľúčových oblastiach, kde na rozdiel od islamistických predstaviteľov nemal silnú podporu, teda najmä do Ammánu, Zarky a Irbidu. Týmto si režim získal masové hlasy v krízových oblastiach (Susser 2008: 4).

Štátnom vlastnené médiá tejto situácii taktiež nepomohli, keď obviňovali IAF zo snahy vyhnúť sa drvivej porážke, ktorej mali čeliť, ako sa vyjadril hovorca vlády (Susser 2008: 4).

Napriek tomu, že IAF dúfal, že v nadchádzajúcich novembrových parlamentných voľbách režim po vznesenej kritike zmierni svoje praktiky, opak bol pravdou. IAF získal najmenší počet kresiel, aký zažil od oživenia parlamentného života, čo zďaleka nespĺňalo volebné odhady. Nakoľko v 110-miestnom parlamente získal len šesť miest, pričom pôvodný odhad bol minimálne 17, opäť obvinil vládu z rozsiahleho podvodu, údajne na základe podložených dôkazov (Susser 2008: 5).

Voľby v roku 2007 boli v krajine prvými, kde bola občianskej spoločnosti udelená možnosť dohľadu nad ich priebehom, čím však stále ďaleko zaostáva za ostatnými krajinami v regióne[99]. Aj tento krok však vyprodukoval spory medzi vládou, ktorá svojím nariadením maximalizovala možnosť obmedzenia tohto dohľadu, a občianskou spoločnosťou. Jordánska spoločnosť bola opäť hlboko frustrovaná potom, čo ministerstvo vnútra obmedzilo počet miestnych pozorovateľov na 150 a ktorí boli navyše nútení získať špeciálne povolenie pre vstup do volebných staníc. Celý proces fungoval pod záštitou Národného centra pre ľudské práva, ktorého činnosť bola už aj tak vnímaná so značnou nedôverou (Jordan Election Observer 2007: 1).

V roku 2007 došlo aj k úprave zákona o tlači a publikačnej činnosti, ktorý zahrnul rôzne profesijné a licenčné požiadavky, rovnako ako aj dôležitú ochranu dôverných zdrojov. Zákon taktiež priznáva rolu tlače v spoločnosti, ktorá teraz môže slobodne prezentovať správy, komentáre a informácie v rámci limitov zákona a kým nenarúša práva a životy iných. Najviac reštriktívne aspekty zákona týkajúce sa kontroly obsahu, ktorý spĺňa vládnu víziu „etickej a zodpovednej tlače“, však ostali nezmenené (Gregory 2009: 2536). Pozitívnym krokom bolo zrušenie trestu odňatia slobody za priestupky v tlači, hoci novinári čelia naďalej vysokým pokutám až do výšky 40 000 USD (Freedom House 2008).

Počas tejto vlády však bolo možné pozorovať reštrikcie v mnohých sférach občianskych slobôd. Kým vláda popierala, že by sa zapríčiňovala o obmedzovanie prístupu k internetu, v skutočnosti dochádzalo pravidelne k blokovaniu mnohých kritických stránok a dokonca vydieraniu a zatýkaniu autorov kritických postov (Freedom House 2010). Aj z tohto dôvodu boli v tom čase oproti počínaniu v okolitých krajinách internetový aktivizmus a blogosféra ešte pomerne málo rozvinuté (Ajemian 2008: 9). V roku 2008 navyše podľa niektorých arabských NGOs došlo k vydaniu nepopulárneho nariadenia, ktoré zaväzuje vlastníkov internetových kaviarní

[99] Dohľad nad voľbami bol v tom čase už dávnejšie zavedenou praxou aj v Libanone, Jemene, Palestíne či Egypte (Jordan Election Observer 2007: 1).

v mnohých jordánskych mestách k inštalácií kamier. Za dôvod tohto monitorovania internetových užívateľov bolo udávané zachovanie bezpečnosti, a to bez ohľadu na porušovanie práva na využívanie internetu a výmeny informácií (Menassat 2008).

Práve v čase, keď sa jordánsky parlament nachádzal v polovici svojho mandátu, v novembri 2009, kráľ pristúpil k jeho rozpusteniu bez udania jasného dôvodu. Podľa špekulácií v politických kruhoch za rozhodnutím mohla stáť strata dôveryhodnosti parlamentného zhromaždenia potom, čo v priebehu roka nebolo schopné presadiť legislatívne zmeny spájajúce sa s volebným zákonom. Provládni predstavitelia navyše nešikovne tlačili na zmeny v zákone tak, aby islamistickí kandidáti boli ešte viac znevýhodnení, než tomu bývalo dovtedy (Al-Arabiya 2009). Podľa názorov iných bola dôvodom stále väčšia nespokojnosť kráľa s extrémne konzervatívnou mentalitou väčšiny členov parlamentu, čo pôsobilo paradoxne vzhľadom na jeho skladbu, ktorá režimu presne vyhovovala. Hlavný problém však tkvel v neschopnosti presadenia ekonomických reforiem, ktoré propagoval spolu so svojim neoliberálnym kabinetom. Reformy boli nimi videné ako nevyhnutné opatrenia v čase búriacej ekonomickej krízy (Vogt 2011: 64).

Nasledujúce parlamentné voľby, ktoré boli odložené na november ďalšieho roku, nepriniesli žiadne prekvapenie a parlament opäť z veľkej časti naplnili režimu lojálni kandidáti. Podobne ako v posledných voľbách, IAF sa rozhodol pre bojkot z dôvodu nespravodlivého volebného zákona. Mnoho priaznivcov IAF nasledovalo rozhodnutie svojich reprezentantov, o čom svedčila extrémne nízka volebná účasť v ich tradičných baštách[100] (Al-Jazeera 2010). Aj keď nový parlament vďaka množstvu nových tvárí predstavoval akúsi nádej na zmenu, už niekoľko týždňov po voľbách jeho dôveryhodnosť klesla na minimum potom, čo vláda Samira Raifaia obstála v hlasovaní o dôvere, ktorú mu vyjadrilo 111 zo 119 členov aj napriek jeho vysokej nepopularite medzi ľudom (Vogt 2011: 64). Postupná kumulácia týchto udalostí viedla k pomaly sa objavujúcim známkam nepokoja v uliciach Jordánska (Al-Jazeera 2010).

5.3.3. 2011-2016: Arabská jar a prísľub zmeny

Inšpirujúc sa dianím, ktoré od začiatku roku 2011 pohltilo celý región, jordánska spoločnosť stelesnila svoju nahromadenú nespokojnosť a nesúhlas s vládnymi politikami do série protestov, ktoré sa spočiatku niesli v nenásilnom duchu. Najbežnejšou formou boli tzv. protesty v sede, ktoré na pravidelnej týždennej báze pohltili celú krajinu. Medzi januárom a júlom 2011 sa podobných zhromaždení

[100] V Ammáne volebná účasť dosiahla 34%, zatiaľ čo celoštátny priemer bol 53% (Al-Jazeera 2010).

požadujúcich politickú a ekonomickú zmenu odohralo viac ako dvetisíc (Helfont and Helfont 2012: 88).

Kým protesty v iných častiach regiónu vypukli zväčša spontánne, v Jordánsku mali ďaleko viac organizovaný charakter a za ich plánovaním často stáli politické sily a bývalé politické osobnosti[101] (Barari and Satkowski 2012: 49). Ešte 1. mája 2010 bolo vydané prehlásenie, za ktorým tentokrát stáli rešpektovaní veteráni (Helfont and Helfont 2012: 89). Vyjadrenie tejto vplyvnej skupiny malo hlboký dosah na politické kruhy. Kritika sa sústredila na zahraničnú spoluprácu, predovšetkým s USA a Izraelom, ktoré mali oslabovať Jordánsko, rovnako ako na ekonomické politiky a korupciu, ktoré ničia krajinu a zväčšujú rozdiely medzi bohatými a chudobnými (Barari and Satkowski 2012: 49).

Tento výbuch otriasol stabilitou Jordánska najviac za posledné desaťročia a dokonca pohltil aj vidiecke a kmeňové oblasti, ktoré boli dlhodobo hlavnou oporou Hášimovskej monarchie (Helfont and Helfont 2012: 88). Hoci bolo možné hovoriť o všeobecnom strete medzi protestujúcim ľudom a lojalistami k režimu, toto rozdelenie nebolo úplne jednoznačné. Ešte vo februári 2011 vydalo 36 kmeňových predstaviteľov spoločné prehlásenie, ktoré bolo hlboko kritické k monarchii. Signatári vyjadrili svoje presvedčenie, že krajina prechádza krízou vládnutia, korupcie, útlaku, ovplyvňovania vôle ľudu a dochádza k rozdeľovaniu spoločnosti, upieraniu práv a popieraniu plurality. Prehlásenie ďalej zdôrazňovalo, že neexistuje žiadna lepšia alternatíva k demokratickej vláde, uvoľneniu verejných slobôd, skutočnej politickej reforme a odstúpeniu od útlaku. Okrem toho tvrdili, že jordánsky ľud sa ďaleko viac usiluje o demokraciu, ľudské práva a slobody, dôstojnosť, rovné možnosti a spravodlivosť než o živobytie a bezpečnosť a režim by mal túto skutočnosť vziať do úvahy (Ammon News 2011).

Ani s rastúcim rozsahom a frekvenciou konania protestov nedochádzalo k výraznejším násilnostiam[102]. Dôvodom bola obozretnosť štátu pred použitím rozsiahlejšej sily, rovnako ako aj nádej protestujúcich, že skrz spoluprácu s kráľom bude možné dosiahnuť určitú zmenu. Použitie násilia by narušilo ich vyjednávaciu pozíciu a nádej na možnú reformu (Helfont and Helfont 2012: 50). Hlavnými faktormi, ktoré stáli za rozhodnutím ľudí vyjsť do ulíc, boli rastúce ceny potravín, systematická

[101] V Jordánsku nešlo o žiaden náhly zvrat. Mnohé protesty, ktoré boli akousi predzvesťou ďalšieho vývoja, bolo možné pozorovať už v roku 2010, pričom boli zväčša organizované profesijnými združeniami, napr. zo strany učiteľov. Tieto proaktívne udalosti dokazovali upadajúci vzťah medzi štátom a spoločnosťou (Barari and Satkowski 2012: 49-50).

[102] V priebehu stretov medzi vládnymi podporovateľmi a opozíciou v marci 2011 došlo k usmrteniu jedného protestujúceho. Ďalšou obeťou bol zastrelený demonštrant v novembri 2012 pri útoku na policajnú stanicu v Irbide (Hüser and Beck 2015: 86).

korupcia a nespokojnosť s politickým fungovaním. Najväčšie protesty, na organizácii ktorých sa z veľkej časti podieľal IAF, sa odohrali vo februári 2011 a pritiahli okolo 7 až 10 tisíc ľudí (Hüser and Beck 2015: 85).

Odpoveďou režimu na protesty boli konvenčné krízové stratégie, pomocou ktorých sa už v minulosti pokúšal utíšiť nepolitické nepokoje. Aj tentokrát siahol po vylepšení distribučných politík, navýšení miezd vo verejnom sektore a subvenciách na základné potraviny (Tobin 2012: 101).

Ani tieto kroky však nedokázali utíšiť davy. Najvplyvnejšie protesty, ktoré sa odohrali 24. marca a 15. júna a ako jediné boli poznačené násilnými aktmi, boli narušené skupinami neidentifikovaných útočníkov, ktorí podľa ich vlastných slov obraňovali monarchiu pred narušiteľmi[103]. Ich aktivity pokračovali aj mimo demonštrácie, pričom ich bolo možné spájať napríklad s vyhrážaním novinárom. Napriek podobným incidentom, a veľmi pravdepodobne možno vďaka nim, Jordánčania naďalej podporovali reformy skôr než zmenu režimu. K tomuto postoju jednoznačne prispel predchádzajúci vývoj v regióne, kde na mnohých miestach arabské povstania vyústili do neočakávaného násilia. Nakoľko sa Jordánčania nechceli uberať podobným smerom, režim dokázal získať potrebný čas a mnohí sa rozhodli dať kráľovi šancu na reformu (Ryan 2011a).

Ďalším krokom, ktorý predstavoval nádej na reformu bolo zriadenie Výboru pre národný dialóg, ktorého úlohou bolo navrhnúť ústavné zmeny a reformovať kontroverzný volebný zákon spoločne so zákonom o formovaní politických strán (Hamid and Freer 2011: 3). Na druhý deň po tom, čo sa Abdalláh rozhodol výnimočne adresovať ľud prostredníctvom televízie, kde oznámil zámer rozsiahlych reforiem, sa však stretol s nevôľou pri svojej návšteve mesta Tafila, kde bol údajne z davu bombardovaný kameňmi a prázdnymi fľašami, a to napriek tomu, že šlo o silnú hášimovskú baštu. Tieto udalosti len dokazovali, že Jordánsko nebolo zďaleka imúnne voči Arabskej jari, ktorá strhla celý región (Ryan 2011a).

Ďaleko búrlivejšia vlna protestov zasiahla krajinu v roku 2012 potom, čo vláda zrušila subvencie a došlo tak k enormnému zvýšeniu cien základných energií. Krátke, no intenzívne demonštrácie vypukli aj v miestach tradične verných korune, akým je mesto Karak, kde dvojtisícový dav volal po odstúpení Abdalláha (The Guardian 2012) a z ekonomicky motivovaných demonštrácií sa stalo volanie po fundamentálnych politických reformách. Táto séria protestov tak vyústila po prvýkrát do štádia, kedy kritike nebola podrobená len vláda a jej politiky, ale priamo monarchia ako taká. Mnohí účastníci nepokojov sa však domnievali, že týmto môže dôjsť k prekročeniu pomyselnej

[103] Títo tzv. *bultajiyya* sa označovali ako „volanie národa“ (Ryan 2011a).

hranice a obhajovali umiernenejšiu stratégiu, čiastočne aj v dôsledku eskalácie diania v okolitých krajinách (Al-Jazeera 2012). Pokiaľ šlo o organizovanú opozíciu, predovšetkým pod záštitou IAF, kritika základov politického systému a najmä monarchie v jej vyjadreniach takmer úplne abstinovala (Hüser and Beck 2015: 86-87).

Obe vlny protestov sa odlišovali v zložení účastníkov. V roku 2011 medzi nich patrili najmä zajordánski obyvatelia sústreďujúci sa na ekonomické problémy. Je však nutné konštatovať, že významnú organizačnú schopnosť preukázala aj zvyšná časť populácie a najmä islamistickí predstavitelia dokázali mobilizovať väčšie masy, pričom veľkú aktivitu preukázala najmä mládež. Významný ohlas vyvolalo napríklad hnutie *„Mládež 24. marca“*, ktoré pre svoju organizáciu veľmi úspešne využívalo sociálne siete, najmä Facebook a Twitter a nespokojnosť bola často diskutovaná a prezentovaná na rôznych blogoch. Zajordánska koalícia svoje zameranie postupom času mierne preorientovala a zaujala aj vzdialenejšie provincie. Tzv. *Hnutie*, alebo *Al-Hirak*, zahŕňalo mladých účastníkov predovšetkým zajordánskych koreňov, ktorí však tentokrát protestovali na podporu druhého tábora, teda predstavovaného najmä IAF, a spoločne volali po eliminácii korupcie a reforme politických a ekonomických inštitúcií (Hüser and Beck 2015: 87).

Sociálne médiá v danom čase neboli štátom považované za hrozbu pre režim a boli pomerne tolerované, vďaka čomu dokázali poslúžiť ako efektívny nástroj pre spoločenskú mobilizáciu. Podľa oficiálnych vyjadrení je Jordánsko otvorené rôznym formám ideológií a informačný boom vníma skôr ako pozitívum než hrozbu (Sadiki 2014: 427). Hoci medzi celkovou populáciou prevláda televízia ako najspoľahlivejší zdroj informácií, pokiaľ ide o mladých ľudí do 34 rokov je za najviac dôveryhodný zdroj pre viac ako polovicou z nich považovaný internet, pričom postupne s vekom sa toto číslo znižuje (Sadiki 2014: 427).

V posledných rokoch si popularitu nezískali len najznámejšie sociálne siete, ale aj rôzne mikroblogy ako *Watwet*, *7iber* a *AmmonNews*, ktoré ponúkajú rôzne správy a videá o dianí v spoločnosti. Tieto nové zdroje informácií navyše predstavujú výzvu pre mainstreamové médiá, nakoľko často pokrývajú rovnaké témy, na ktoré však dokážu nazerať z odlišného uhla pohľadu a prinášajú tak alternatívu k štátom sponzorovaným prostriedkom (Sweis and Baslan 2013a: 34). Skrz tieto rôzne platformy začali pôsobiť mnohé online hnutia, ktoré viedli politickú diskusiu a propagovali reformy. Dôležitým rysom mnohých z nich bolo zahrnutie *„mladých Jordánčanov pochádzajúcich z rôznych etník a zázemí volajúcich po politickej, ekonomickej a spoločenskej reforme“* (Dahmash 2011). Tieto spoločenské platformy slúžia ako most, ktorý pomáha budovať komunity nielen vo virtuálnom, ale aj fyzickom svete (Ghannam 2011: 14). Ako už bolo spomenuté v jednej z predchádzajúcich kapitol, oživenie tejto online scény a

jej okamžité a vyčerpávajúce pokrytie udalostí tvorili významný popud k angažovanosti a solidarite medzi protestujúcimi v Jordánsku aj v ďalších krajinách (Sweis and Baslan 2013a: 37).

Oficiálne prehlásenia režimu o podpore nových médií a online vyjadrovania však pomerne skoro stratili na dôveryhodnosti, keď na jeseň 2012 došlo opäť k pozmeneniu zákona o tlači a publikačnej činnosti. Predmetom zmien bola predovšetkým regulácia webových stránok dostupných v Jordánsku (Siassios and Gheshan 2012). Nová legislatíva dokonca učinila online médiá zodpovedné za akékoľvek názory ponechané na stránkach ich čitateľmi a takisto zakázala zverejňovanie komentárov, ktoré nie sú relevantné k danému článku[104]. Okrem toho je nutná registrácia a získanie licencie od zodpovedného úradu, rovnako ako členstvo v Jordánskej asociácii vydavateľov tlače, čím boli na online médiá uvalené rovnaké regulácie ako na tlačené publikácie (Tarawnah 2012). Táto regulácia zasiahla blogerov, ľudskoprávnych aktivistov vyjadrujúcich sa na svojich stránkach, ako aj rôzne internetové platformy pre šírenie informácií a uvalila mimoriadnu záťaž na slobodu vyjadrovania. Navyše, tá podľa odborníkov na ľudské práva nie je v súlade s medzinárodnými štandardmi, keďže tie umožňujú len určité prípustné obmedzenia slobody prejavu, pod ktoré činnosť činnosť blogov či rôznych informačných webov rozhodne nepatrí (Human Rights Watch 2012).

Takmer rok od prijatia zmienených úprav došlo v júni 2013 k prvému hromadnému zákazu spravodajských stránok, ktoré dovtedy nepodstúpili požadovanú registráciu a nebola im udelená licencia. V roku 2013 tak bolo zablokovaných okolo 300 webových stránok (7iber 2013). Niekoľko desiatok z nich však dokázalo obnoviť svoju funkčnosť potom, čo pristúpili k zmene svojej URL adresy[105]. Podobne ako známy web *7iber*, ktorý propaguje slobodu médií a prejavu, bolo v roku 2014 aj napriek tomu blokovaných ďalších 9 webov. Ako sa vyjadrila Lina Ejeilat, zodpovedná redaktorka *7iber*, web *„odmieta požiadať o licenciu, pretože je presvedčený, že ide o formu cenzúry."* Okrem toho sa domnieva, že udelenie licencie je nepriamym spôsobom, ako sa vláda snaží o kontrolu podávaných správ, o čom svedčí aj ďalšia požiadavka – nutnosť zodpovedného redaktora byť členom Jordánskej asociácie vydavateľov tlače minimálne po dobu štyroch rokov, čo je takmer nesplniteľná požiadavka[106] (Reporters Without Borders 2014).

---

[104] Všetky zverejnené komentáre navyše musia byť archivované minimálne po dobu šiestich mesiacov od zverejnenia (Siassios and Gheshan 2012).

[105] URL je globálna adresa používaná na lokalizáciu zdrojov na internete (pozn. autorka).

[106] V decembri sa však tento portál napriek prvotným protestom rozhodol o jej splnenie a po menovaní nového zodpovedného redaktora získal licenciu (Freedom House 2015).

Aj napriek vyššie zmieneným známkam silnejúcich antisystémových síl režim zatiaľ nebol vyzvaný masovými demonštráciami požadujúcimi fundamentálnu zmenu. Naopak dokonca preukázal svoju odolnosť, keď bol už na začiatku roku 2013 schopný uskutočniť voľby, ktorým chýbali základné požiadavky slobodných a férových demokratických volieb (Hüser and Beck 2015: 87). Nový volebný zákon, na základe ktorého sa voľby uskutočnili, pôsobil pre opozíciu ako výsmech. Hoci došlo k navýšeniu počtu kresiel v dolnej snemovni parlamentu na 150 a možnosti voličov udeliť dva hlasy – jeden pre kandidáta súperiaceho v ich okrsku a jeden na základe novej proporcionálnej formuly – v konečnom dôsledku to skladbu parlamentu ovplyvnilo len minimálne. Kým na základe novej formuly bolo prerozdelených len 27 miest, zvyšných 123 kandidátov bolo zvolených na základe starého postupu (Köprülü 2014: 121). Najsilnejšia strana IAF sa na protest opäť rozhodla pre bojkot (Al-Sharif 2013).

Jednou z hlavných požiadaviek, ktoré zaznievali už od počiatku spoločenského nepokoja, bola voľba predsedu vlády parlamentom. Táto na prvý pohľad radikálna požiadavka by však nemala plné opodstatnenie, až kým by nedošlo k základnej reforme volebného zákona. Ani napriek tomu táto zmena nebola dosiaľ ústavne implementovaná a jediným pokrokom bolo odobrenie možnosti konzultácie výberu predsedu vlády s parlamentom zo strany kráľa po voľbách v roku 2013 (Hüser and Beck 2015: 85). Po viac ako dvoch mesiacoch konzultácií medzi príslušnými orgánmi a neskôr aj poslancami a navrhnutým ministerským predsedom Abdalláhom Ensourom došlo v marci k zostaveniu vlády. Napriek veľkým očakávaniam od prvej „parlamentnej vlády“ nastalo veľké sklamanie. Nová vláda sa od tých predchádzajúcich líšila len minimálne a opäť pozostávala predovšetkým z lojalistov. Ensour, ktorý post zastával aj v predošlom období, sa rozhodol aspoň pre vylúčenie poslancov figurujúcich v jeho predchádzajúcej vláde (Al-Sharif 2013).

Vysoko kritizované protiteroristické právo z roku 2006 sa dostalo na novú úroveň, keď v roku 2014 došlo k jeho pozmeneniu. Ako oficiálny dôvod tohto kroku vláda uviedla snahu o ochranu krajiny pred rastúcim extrémizmom v susednej Sýrii, no iné hlasy tvrdili, že ide len o ďalšiu snahu o umlčanie opozície. Vynovený zákon obsahoval širšiu definíciu terorizmu a tvrdšie tresty pre narušiteľov (Abuqudairi 2014). Podľa novej verzie nie je tolerované ani narušenie vzťahov s inými krajinami, čo je takisto chápané ako čin podporujúci terorizmus a nestabilitu. Táto formulácia tak v praxi neumožňovala ani vedenie kampane proti okupácii Palestíny alebo vyjadrenie solidarity s aktivistami v inej krajine (Obeidat 2014). Novinári a médiá môžu byť takisto stíhaní za propagáciu teroristických myšlienok v prípade, ak publikujú informácie súvisiace s teroristickým útokom (Osman 2016). Nenásilná forma prejavu nesúhlasu

a nespokojnosti, ktorá je vnímaná ako záruka politického vyjadrovania, slobody prejavu a ľudských práv, bola týmto výrazne narušená (Obeidat 2014).

Úpadok občianskych práv sa opäť dotkol aj slobody vyjadrovania. Súvisel s pozmenením zákona o počítačovej kriminalite, ktoré vstúpilo v platnosť v roku 2015 a nielenže umožňovalo zadržanie občanov na základe ich online aktivity, ale aj rovnaké zaobchádzanie s bežnými online užívateľmi a novinármi. Sprísnený zákon tak viedol k nárastu počtu zadržaných, ktorých spoločným znakom bolo vyjadrenie názoru na elektronickej platforme. Ako niektorí upozorňujú, nakoľko väčšina jordánskych novín disponuje vlastnou online verziou, tento zákon sa prakticky nevyhýba žiadnym novinárom (Shannak 2016). Okrem týchto okolností k samocenzúre prispievajú aj ďaleko drastickejšie udalosti. Len pred niekoľkými mesiacmi došlo k zavraždeniu prominentného novinára Naheda Hattara, známeho za opozičné postoje voči vláde. K činu došlo v deň pojednávania pred súdom, kde sa mal objaviť z dôvodu zdieľania karikatúry na sociálnych sieťach. Tento krok si vyžiadal rozsiahlu kritiku zo strany ľudskoprávnych aktivistov, ktorá bola doplnená o tému zatajovania okolností, ktoré k vražde viedli (OHCHR 2016).

Ďalšia rana pre občiansku spoločnosť nastala začiatkom roku 2016, keď bol predložený návrh pozmeňujúci už aj tak reštriktívny zákon o združovaní. V prípade jeho prijatia v budúcnosti by bola možnosť formovania a pôsobenia NGOs výrazne obmedzená. Na druhej strane by bola autorita vlády v tomto smere významne navýšená, nakoľko by získala možnosť ich rozpustiť aj na základne veľmi vágneho opodstatnenia (Human Rights Watch 2016). Okrem toho by mohla oficiálne zamietnuť zahraničné financovanie, pričom táto skutočnosť je aktivistami považovaná za problematickú už dlhodobo. Na takto financované organizácie sa autority dívajú s nedôverou, a to aj napriek tomu, že ide často o zdroj nevyhnutný pre ich základné fungovanie. Základná funkcia NGOs – podpora demokracie – je podobnými zákrokmi a znemožnením ich nezávislosti na štáte vážne narušená[107] (Samain 2016).

Veľké znepokojenie priniesli ďalšie ústavné zmeny, ktoré boli adaptované v máji 2016 po schválení drvivou väčšinou poslancov v oboch komorách parlamentu bez špecifikovania dôvodu ich návrhu (Al-Sharif 2016). Kráľ nimi získal jedinečnú právomoc menovať hlavu armády, bezpečnostných zložiek, polície, senátu a v prípade ústavného súdu aj jeho členov. K tomuto kroku bola navyše pristúpené v kontraste k zmenám, ktoré nastali v roku 2011 ako odpoveď na dianie počas Arabskej jari, kedy krajina napredovala smerom ku konštitučnej monarchii, hoci s naďalej rozsiahlymi právomocami kráľa (Younes 2016).

[107] Mnohí taktiež upozorňujú na kľúčovú rolu, ktorú zohrávajú v boji proti terorizmu a extrémizmu (Samain 2016).

V tom čase úpravy limitovali jeho moc odložiť voľby, rozpustiť parlament, predĺžiť mandát vlády alebo opätovne menovať predsedu vlády. Menovanie predstaviteľov v kľúčových funkciách a prijímanie závažných rozhodnutí si navyše vyžadovalo bezpodmienečnú konzultáciu a odporúčanie zo strany predsedu vlády a v niektorých prípadoch dokonca aj určitých ministrov (Al-Sharif 2016). Najnovšie dodatky však od tejto nutnosti odstúpili (Younes 2016).

Podľa mnohých tieto zmeny budú viesť k vytvoreniu situácie, v ktorej by za prípadnú nekompetentnosť alebo zneužitie právomocí nebolo možné vyvodzovať zodpovednosť, ktorá predtým prináležala vláde podieľajúcej sa na schvaľovaní. Znenie ústavy však uvádza, že kráľ nemôže niesť zodpovednosť za konanie jednotlivých predstaviteľov (Harel 2016). Okrem toho došlo k eliminácii predtým aspoň do určitej miery fungujúceho oddelenia moci (Younes 2016). Napriek tomu, že tento krok si vyslúžil rozsiahlu kritiku zo strany mnohých politikov, aktivistov, novinárov zo slobodnejších médií, na sociálnych sieťach alebo skrz menšie demonštrácie v uliciach Jordánska, množstvo predstaviteľov najmä z lojálnych kruhov pozmenenia obhajovalo (Harel 2016). Rozhodnutie považovali za krok, ktorý dláždi cestu k budúcemu formovaniu parlamentných vlád[108], jednotnosti a stabilite v krajine a bráni politizácii bezpečnostných zložiek. Ensour ho považoval za progresívne a na rozdiel od opozície tvrdil, že prispieva k oddeleniu moci (Al-Sharif 2016).

Nádej na posun k parlamentnej demokracii, ktorú indikovali mnohé vyjadrenia vedúcich politických osobností, dokázala prilákať k septembrovým parlamentným voľbám znateľne vyšší počet voličov (Yom 2016). Aj keď boli tieto voľby hodnotené množstvom zahraničných aj miestnych pozorovateľov ako zväčša slobodné a prehľadné, mnohí podotkli, že v spoločnosti možno bádať frustráciu a únavu z predpojatosti volebného výsledku a celkového stavu politického života v krajine (Yom 2016). Ani skladba nového parlamentu, ktorý po niekoľkých rokoch zahŕňa väčší podiel opozičných síl, by nemala viesť k radikálnym zmenám. IAF, ktorý získal desať kresiel a ďalší spojenci v Národnej koalícii za reformu, však naďalej tvoria len obmedzenú menšinu (Abuqudairi 2016). Faktom tak ostáva, že skutočné právomoci parlamentu sú naďalej oklieštené, zvýhodňovanie volebných okrskov v kmeňových oblastiach pretrváva a hoci konanie takýchto volieb býva považované za dôkaz demokratickej participácie, kontroverzné a závažné politiky sú nezriedka prijímané nevolenými činiteľmi bez akejkoľvek konzultácie s verejnosťou (Yom 2016).

Jednou z pozitívne hodnotených stránok najnovšieho volebného zákona je jeho príspevok k progresívnejšej politickej reprezentácii, predovšetkým s ohľadom na

[108] Tento názor zdieľa napr. minulý predseda vlády Faisal Al-Fayez, podľa ktorého tak najsilnejšia strana alebo koalícia v dolnej snemovni bude schopná formovať vládu (Al-Sharif 2016).

zastúpenie žien. V súčasnosti patrí ženám 20 zo 130 miest v parlamente oproti minulým 18 zo 150. Predstavenie čiastočne proporčného systému síce neprispelo k reprezentácii zodpovedajúcej skutočnej skladbe spoločnosti, no môže znamenať aspoň základ pre rastúcu relevanciu žien v politickom živote (Cuthbert 2016).

6. Zhodnotenie demokratizačného procesu v Libanone a Jordánsku

Ak by sme mali zhodnotiť vplyv jednotlivých faktorov považovaných v tejto práci za relevantné, v oboch procesoch možno nachádzať množstvo odlišností aj paralel. Hneď tú prvú nám ponúka modernizačná teória. Hospodárske podmienky boli v oboch krajinách veľmi blízke. Napriek menším výkyvom sú tieto ekonomiky tradične kapitalisticky orientované, podporujú slobodný trh a ďalšiu liberalizáciu hospodárstva. Ako Libanon, tak Jordánsko možno na základe HDP na obyvateľa zaradiť medzi stredne výkonné ekonomiky, pričom Libanon vykazuje o niečo pozitívnejšie hodnoty. Podobne je to aj v prípade HDI, podľa ktorého obe patria medzi krajiny vysokého ľudského rozvoja, opäť s Libanonom na o čosi vyššej priečke.

Tento ukazovateľ najvernejšie odpovedá aj predpokladom niektorých modernizačných teórií, podľa ktorých má ekonomický rozvoj sprostredkovávať výskyt aspektov prispievajúcich k demokratizácii. K nim sa radí úroveň vzdelanosti, ktorá je v oboch prípadoch pomerne solídna. O prechode väčšiny spoločnosti k sekularizmu však hovoriť nemožno ani v jednej z krajín, pričom najmä v Libanone je náboženská orientácia výrazným determinantom politického diania, hoci po roku 2005, a predovšetkým 2011, možno vnímať značný pokrok na strane spoločnosti aj politických elít. Ďalší predpoklad – podpora demokratických a umiernených strán na úkor extrémistických – nie je takisto úplne ustálený ani v jednej z krajín, nakoľko časť spoločnosti podporuje kandidátov s vidinou vlastného úžitku pred demokratickým rozvojom. Aj keď hodnota indexu HDI hovorí, hoci len minimálne, v prospech Libanonu, jeho ošetrenie o nerovnosť distribúcie odhalila, že táto nerovnosť predstavuje v krajine enormný problém, zatiaľ čo v Jordánsku je nerovnomerné rozdelenie zdrojov na pomery v regióne o čosi optimistickejšie.

Za výrazný problém je v oboch krajinách považovaná prítomnosť ohromnej korupcie, ktorej eliminácia bola jednou z hlavných požiadaviek protestujúcich, pričom v Libanone ide opäť o čosi väčší problém. Oproti Jordánsku libanonská spoločnosť svoju nespokojnosť vyjadrovala ďaleko reaktívnejšie a často sa opierala práve o tieto negatívne faktory. V posledných rokoch možno za súčasného poklesu rovnomerného rozdeľovania zdrojov taktiež pozorovať vyššiu angažovanosť Jordánčanov.

Zaujímavé zistenie ponúka taktiež identifikácia zvýšeného prodemokratického aktivizmu obyvateľov v lepšie finančne situovaných oblastiach, najmä mestách, v prípade Libanonu, zatiaľ čo v Jordánsku mal celoplošnejší charakter a objavoval sa ako v bohatších, tak chudobnejších oblastiach, rovnako ako v tých s vyššou aj nižšou nerovnosťou distribúcie. Aj keď boli ekonomické faktory mnohokrát prvotným

hýbateľom, ktorý najmä v Jordánsku priviedol ľudí do ulíc, jednotný trend v rámci ponúkaných vysvetlení modernizačných teórií, ktorý by rozhodujúco ovplyvňoval demokratizačné tendencie či už zo strany štátu alebo občanov v pozorovanom vývoji identifikovať nemožno.

Myšlienky, aké ponúka štrukturalistická teória sa významnejšie osvedčili v prípade Libanonu a dokonca boli tým, čo dokázalo priniesť najmarkantnejšiu zmenu, najmä v prípade masového povstania – *Cédrovej revolúcie*. Práve v tomto konflikte medzi veľkou časťou spoločnosti a štátom, ktorý bol zastupovaný politickými elitami predstavujúcimi sýrsky vplyv, možno nachádzať autoritárske vzťahy založené na etnickej či náboženskej príslušnosti, na ktoré upozorňujú súčasnejšie štrukturalistické teórie. Ako bolo v práci upozorňované, názov tejto udalosti môže byť čiastočne mätúci, nakoľko ani v tomto prípade nešlo o skutočnú revolúciu, keďže zďaleka nezastupovala celú spoločnosť a nedokázala by pretvoriť systém ako taký. Čo jej však nemožno uprieť, je vypudenie diktatúry uskutočňovanej Sýrii spriatelenými elitami, ktoré predstavovali primárnu prekážku k ďalšej transformácii.

Ako skutočný koreň problému sa ukázalo sektárske delenie. Z tohto dôvodu by sme za ešte významnejší mohli považovať posun, ktorý nastal v posledných rokoch a naznačil rozhodnú snahu o konečné prekonanie sektárskeho delenia, hoci aspoň časťou spoločnosti. Takisto v Jordánsku bolo pozorované dianie, ktoré nadobudlo veľmi podobné charakteristiky, no odohrávalo sa v omnoho menších rozmeroch. Pôvodom palestínski obyvatelia, ktorí by po dlhodobom znevýhodňovaní v politickom aj spoločenskom živote mali logicky predstavovať najväčší odpor voči existujúcemu režimu, ho však v skutočnosti nikdy jednotne nevyzvali. Ďaleko bližšie stál štát pred touto výzvou až potom, čo boli mnohé demonštrácie a iné formy vyjadrenia nespokojnosti zahajované primárne Zajordáncami, ktorí pôsobili bok po boku druhého tábora a adresovali široké spektrum celospoločenských problémov. Ich cieľom však nebol úplný prevrat alebo zvrhnutie monarchie a zámerne sa stránili vyslovene konfliktnému jednaniu so štátnymi predstaviteľmi. Abdalláhova monarchia bola vyzývaná len minimálne a ďaleko väčšou snahou bolo zavedenie konštitučnej monarchie. V prípade Jordánska tak zatiaľ nebolo možné hovoriť o skutočnom konflikte medzi spoločenskou triedou a štátom, ako predpokladá historický štrukturalizmus.

Okolnosti, ktoré predpokladá tranzičná teória, a teda existenciu aktérov ochotných pristúpiť k určitým kompromisom, sa v Libanone naplno prejavovali po ukončení sýrskej dominancie v krajine. Pred touto udalosťou sa síce opozičné hlasy zameriavali aj na kritiku nedemokratickosti a autoritatívnych praktík, ktoré využíval režim, no vždy sa tak dialo v kontexte pôsobenia Sýrie. Podobne tomu bolo napríklad

v roku 2004, keď došlo k neoprávnenému predĺženiu prezidentského mandátu, pričom za najväčší problém bolo považované ďalšie zabezpečenie sýrskeho vplyvu skôr, než tento nedemokratický krok sám o sebe. V tomto období takisto takmer nedochádzalo k vyjednávaniam medzi autoritárskou vládou a demokratickou opozíciou.

Oproti tomu po roku 2005 bolo možné naplno vnímať rozdelenie politických elít v rámci autoritárskeho režimu na dogmatikov, stelesnených najmä do bloku 8. marca, a umiernených, ktorí mali svoje zastúpenie v aliancii 14. marca. Hoci kľúčovým faktorom tohto delenia ostávalo naďalej sympatizovanie so Sýriou, rozkol medzi týmito dvomi skupinami bol viditeľný aj v mnohých postojoch k občianskemu a politickému životu. Tieto rozdiely boli zreteľne demonštrované rozličným dianím, ktoré nastalo pod taktovkou vlády, v ktorej dominoval jeden alebo druhý zmienený blok. Vláda, v ktorej mala rozhodujúce slovo aliancia 14. marca, bola schopná učiniť mnohé pozitívne kroky napríklad vo vzťahu k volebnému procesu, slobode prejavu a tlače alebo zodpovednosti súdnitctva, čo dokazoval napríklad spomínaný prípad Mugrabyho. Naopak vláda s dominujúcim blokom 8. marca častokrát učinila nepopulárne rozhodnutia v rozpore s demokratickou praxou, v ktorých šlo napríklad o predĺženie mandátu rôznych inštitúcií, či útlak slobody vyjadrovania.

Za charakteristického reprezentanta umierneného krídla možno jednoznačne považovať Saada Haririho, ktorý vo svojich prejavoch neváha propagovať demokraciu a odsudzovať sektárske delenie. Jeho verejné prehlásenia a kroky sú často jednoznačným výsledkom kalkulácií výnosov a nákladov a odzrkadľujú jeho schopnosť odhadovať nálady v spoločnosti. Podobne tomu bolo po vypuknutí protestov, ktoré reagovali na nomináciu Mikatiho na predsedu vlády a následnom odmietnutí Haririho s takouto vládou spolupracovať, alebo v nedávnej minulosti, keď potom, čo v roku 2015 vypukol spoločenský nepokoj vyzývajúci celkové fungovanie štátu, sa výrazne zaslúžil o dlho očakávanú voľbu prezidenta, čím si chcel upevniť popularitu pred blížiacimi sa parlamentnými voľbami. Okrem iného to dokazuje aj ochotu vyjednávať a pristupovať ku kompromisom s predstaviteľmi tvrdej línie, čo sa prejavilo aj pri spomínaných jednaniach v Katare.

V prípade Jordánska je jednanie a pristupovanie ku kompromisom medzi režimom a opozíciou, či umiernenejšími a tvrdšími aktérmi len veľmi obmedzené. Za tradičnú opozíciu je považovaná disidentská ľavica, islamistické skupiny a arabskí nacionalisti, zatiaľ čo v rámci autoritárskeho režimu možno vnímať štiepenie na konzervatívnejšie a pokrokovejšie elity. Práve s druhými zmienenými je často stotožňovaná aj osoba kráľa Abdalláha, ktorý od zisku trónu hlása svoju vôľu k reformám. Ako už bolo skôr spomenuté, prakticky sa odrazila na obmedzenej liberalizácii niektorých sfér spoločnosti a vo vyhlásení mnohých iniciatív, ktoré po

diskusii so zástupcami rôznych skupín navrhli konkrétne požiadavky, no tie aj napriek ich jasnosti ostali zväčša nerealizované. K určitému kompromisu medzi režimom a opozíciou občasne síce dochádzalo napríklad v podobe neformálneho udelenia možnosti slobodne sa vyjadrovať alebo participovať na politickom živote v medziach únosnosti výmenou za tolerovanie zahraničných zväzkov krajiny, no aj tieto ústupky boli v ďalšom období niekoľkonásobne prekonané mnohými reverznými úpravami.

Kráľ neschopnosť naplnenia svojich sľubov prisudzoval konzervatívnym elitám, ktoré tvorili veľkú časť parlamentu a ich prvotným záujmom bolo udržanie si vplyvných pozícií, rovnako ako aj nepriaznivej bezpečnostnej situácii. Skutočne liberálna a proreformná orientácia kráľa by však mohla byť spochybnená aj na základe rastúceho nesúhlasu s jeho politikami v posledných rokoch zo strany predtým verných politických elít aj obyvateľov v oblastiach tradične podporujúcich monarchiu. Pozoruhodné je taktiež poznanie, že vystupovanie proti monarchii ako takej zaznievalo predovšetkým z úst umierneného, no k režimu lojálneho tábora, kým v prejavoch a požiadavkách tradičnej opozície absentovalo. Kráľove prehlásenia o odhodlaní k demokratickým reformám tak v tomto kontexte zaznievali pomerne nedôveryhodne, no aj napriek tomu existovala v rámci spoločnosti aj opozície viera, že spolupráca s kráľom bude viesť k pozitívnym zmenám, hoci ani posledný vývoj nenaznačuje zmenu doterajšieho kurzu. Skoršími teóriami demokratizácie výrazne prehliadaný vplyv medzinárodného faktoru sa podľa nálezov v tejto práci preukázal ako mimoriadne dôležitý v prípade Jordánska a dokonca sa možno domnievať, že mal a stále má priamy vplyv na rozhodnutia kráľa Abdalláha, a to hneď z niekoľkých dôvodov. Opozícia k režimu je výrazne formovaná okolo otázky izraelsko-palestínskych vzťahov, v riešení ktorých jordánsky režim zohráva mimoriadne dôležitú rolu. Pre západných spojencov je v tejto otázke vnímaný ako spojenec, zatiaľ čo väčšina populácie jeho postoj vníma negatívne. V posledných rokoch sa Jordánsko preukázalo ako dôležitý bezpečnostný spojenec pri riešení ďalších regionálnych konfliktov, predovšetkým v Sýrii, rovnako ako pri zvládaní toľko diskutovanej utečeneckej krízy.

Spolupráca v týchto oblastiach je však podmienená ekonomickou pomocou prúdiacou od západných aktérov, EÚ a najmä USA, ktorá dokáže aj tak slabé hospodárstvo krajiny držať aspoň čiastočne nad vodou. Nakoľko takéto ekonomické zabezpečenie dovoľuje kráľovi udržiavať si podporu od lojalistov a nepodnecuje formovanie masových protestných hnutí, stal sa akousi bábkou v rukách týchto západných spojencov, ktorá si nemôže dovoliť udelenie väčších ústupkov pre opozíciu, ktorá by mohla narušiť vyhovujúcu stratégiu zahraničnej politiky. Hoci sa najmä v minulosti západní aktéri viac či menej zasadzovali o liberalizáciu pomerov v krajine, tento nátlak bol najmä v časoch nestabilného bezpečnostného prostredia výrazne

zmiernený a požadované reformy či spolupráca sa týkali predovšetkým ekonomickej oblasti.

Výrazne negatívny dopad mal medzinárodný kontext na demokratizačný vývoj v Libanone. Počas prvých rokov kvázi okupácia Sýriou takmer úplne paralyzovala demokratický život v krajine pokiaľ šlo o slobodu vyjadrovania, združovania alebo voľbu politických predstaviteľov, ktorá bola značne zmanipulovaná. Práve prítomnosť Sýrie však na druhej strane pôsobila na nebývalé prebudenie spoločnosti, ktorá jej pôsobenie dávala stále častejšie do súvislosti s demokratickými požiadavkami. Podpora Sýrie však aj po *Cédrovej revolúcii* predstavuje hlavný rozkol medzi spoločenskými a politickými skupinami a prispieva k sektárskemu deleniu, ktoré je naďalej vnímané ako hlavná prekážka pre hlbšiu reformu. Hoci tento rozkol na určitý čas mierne ustál, stále intenzívne boje v Sýrii a prelievanie konfliktu prispeli k jeho opätovnému oživeniu.

Bezpečnostné aspekty nestabilného prostredia, ktoré súvisia nielen s aktuálnym konfliktom v Sýrii, ale aj s Izraelom, vplývajú negatívne najmä na politickú sféru, keď sú aj liberálnejší politickí predstavitelia ochotní podporiť nedemokratické kroky. Hrozba pre bezpečnosť okrem toho umocňuje popularitu hnutí, akým je Hizballáh, ktorý aj napriek humanitárnej pomoci v mnohých spriatelených oblastiach nevplýva na demokratický rozvoj pozitívne, no naopak ho možno zaraďovať medzi krídlo dogmatikov. Pokiaľ ide o ďalších zahraničných aktérov, rola medzinárodných organizácií mala výraznejší vplyv najmä na zmiernenie bezpečnostnej situácie, ako tomu bolo v prípade ZTL, alebo Ligy arabských štátov a OSN. Západní aktéri dokázali vyvinúť značný nátlak na konanie demokratických volieb, no v čase, keď napätie v regióne eskalovalo, došlo k jeho minimalizácii.

Globalizácia demokracie sa v oboch pozorovaných prípadoch prejavovala veľmi podobne, najmä skrz šírenie demokratických a liberálnych myšlienok skrz zahraničné médiá a v neskoršom období aj sociálne siete a ďalšie internetové vymoženosti. Tieto možnosti však boli počas vývoja v rôznej miere limitované zo strany vlády, hoci o ich úplnej kontrole nebolo možné hovoriť nikdy. Podobne ako vo zvyšku regiónu, aj v Libanone a Jordánsku sa globalizácia demokratizačných požiadaviek prejavila v čase Arabskej jari. V oboch prípadoch však na domácej pôde vypukla len vo veľmi obmedzených rozmeroch. Spoločne s vidinou pozitívnej reformy sa však dané krajiny priamo potýkali s vedľajšími desivými efektmi týchto snáh v iných krajinách, ktorých si boli jasne vedomé a podobným dopadom vo vlastnej krajine sa tak snažila vyhnúť ako populácia, tak politické elity.

Pokiaľ ide o mediálnu sféru a občiansku spoločnosť, situácia v Jordánsku pripomína v mnohom Libanon pred rokom 2005. Rola médií v systéme brzd a protiváh

a ich príspevok k zodpovednosti a transparentnosti vlády nebola dosiaľ splnená v prípade tradičných médií v Jordánsku a médií v Libanone na začiatku skúmaného obdobia. V Libanone si médiá síce užívali pomernú voľnosť, no tak, ako doteraz v Jordánsku existuje pomyselná hranica, ktorú predstavuje kritika monarchie, v Libanone ju predstavovalo pôsobenie Sýrie. Médiá boli navyše podobne ako mnoho ďalších sfér spoločnosti rozdelené podľa sektárskych línií a neponúkali tak celkový a nezávislý pohľad na dané problémy.

Omnoho pozitívnejšie však začali vplývať na výkon politických predstaviteľov až po vzniku o čosi objektívnejších televízií či publikačných plátkov a najmä s rozvojom internetu, internetových publikácií či iných online priestorov, ktoré dokážu okamžite zdieľať aktuálne dianie či vyzvať vládne politiky. S rozvojom týchto možností sa tak vláda stáva zraniteľnejšou a je si vedomá väčšej zodpovednosti, o čom svedčí aj fakt, že mnoho samotných politických predstaviteľov využíva priestor na sociálnych sieťach či v médiách na vyjadrenia k danej problematike, či dokonca kritiku činnosti svojich kolegov. Týmto pomaly dochádza k prekonaniu ich tradične jednosmerného charakteru. O výnimočnom vplyve najmä nových médií svedčí pretrvávajúca snaha konzervatívnejších autorít o ich reguláciu či drastickejšie potrestanie jednotlivcov.

Nakoľko sú tradičné médiá v Jordánsku výrazne kontrolované štátom, internet predstavuje útočisko, skrz ktoré sú prijímané aj vyjadrované alternatívne názory a informácie. Internetový aktivizmus dosiahol mnohé úspechy, či už v súvislosti s konaním volieb v roku 2010 alebo 2013 alebo demonštráciami, ktoré pohltili krajinu po roku 2010 a šokovali aj samotnú monarchiu. Tá si veľmi dobre uvedomila ich silu a následkom toho bola aj táto jediná aspoň čiastočne slobodná mediálna sféra ešte viac limitovaná. Z tohto dôvodu o slobode prejavu v krajine v posledných rokoch nemožno takmer vôbec hovoriť a na rozdiel od Libanonu je samocenzúra ešte výraznejšia. Závažnosť tohto kroku demonštruje aj postup tých najviac odporujúcich médií, ktoré boli pre zachovanie svojej činnosti nutné pristúpiť na prísne požiadavky autorít.

V oboch krajinách sa sociálne médiá a nové technológie preukázali ako efektívne nástroje pre mobilizáciu a organizáciu rôznych ľudových udalostí a niektoré viedli skutočne k mnohým úľavám v slobodách a právach niektorých spoločenských skupín. Za ešte väčší príspevok však možno pokladať nepopierateľný nárast záujmu spoločnosti o dianie, nakoľko sprostredkúvajú často citlivé informácie a kladú otázky, ktoré by za iných okolností ostali skryté.

Občianska spoločnosť v Libanone je dlhodobo jedna z najaktívnejších, pričom svoje pôsobenie, dokonca s politickým podtónom, nepozastavila ani počas ťažkých rokov sýrskej okupácie, o čom svedčia napríklad pochody profesijných združení. Občianske jednotky navyše spĺňajú Lipsetov predpoklad o ich možnosti skutočného

ovplyvnenia politík jedine za spolupráce s relevantnými politickými skupinami. Ich pôsobnosť v Libanone je s politickými aktérmi výrazne prepletená, čo však v niektorých prípadoch, napríklad pri Hizballáhu spriatelených organizáciách, zabezpečuje podporu hráčom, ktorí majú na demokratizačný postup negatívny vplyv. V posledných rokoch občianska spoločnosť preukázala schopnosť mobilizácie vlastných zdrojov a organizácie hnutí prekračujúcich sektárske delenie, ktoré však výraznejšie dopady na politickej úrovni zatiaľ nevyvolali.

Organizovaná občianska spoločnosť v Jordánsku nespĺňa základný predpoklad, a teda nezávislosť na verejných autoritách. Vďaka právnej úprave je väčšina občianskych organizácií závislá na štáte. Skupiny, ktoré sa aj určitým spôsobom dokázali vyhnúť formálnym požiadavkám a udržať si nezávislosť, však trpia existenčnými problémami, nakoľko zahraničná podpora občianskych organizácií nie je povolená. Napriek takýmto značným limitom a relatívne pokojným prvým rokom vlády Abdalláha spoločnosť preukázala mimoriadnu schopnosť pravidelnej a efektívnej celonárodnej mobilizácie, navyše mimo formálne organizované skupiny. Táto občianska spoločnosť navyše verí, že umiernené a uvedomelé chovanie dokáže zabezpečiť trvalejšie výsledky. Nefunkčný parlamentný život navyše pôsobí na negatívnu reputáciu politických strán, ktorým tak nie je vyjadrovaná významnejšia podpora skrz voľby. Väčšina voličov udeľuje hlas s vidinou vlastného osohu od zvolených kandidátov. Občianska spoločnosť si tak síce dokázala vydobyť menšie liberalizačné ústupky, no na zásadnejšiu reformu to zatiaľ postačujúce nebolo.

7. Záver

Na základe predchádzajúcej analýzy možno konštatovať, že ako Libanon, tak Jordánsko boli od roku 2000 poznačené významnými politickými a spoločenskými udalosťami. Obe krajiny si počas skúmaného obdobia prešli kolísavým vývojom, ktorý reprezentovali pozitívne aj negatívne zmeny vo vzťahu k demokratizácii a je nutné konštatovať, že demokratizačné tendencie bolo možné identifikovať naprieč oboma spoločnosťami s rozmanitou kultúrnou a etnickou skladbou, čo platilo predovšetkým v prípade Libanonu. Týmto bolo podporené aj tvrdenie Huntingtona, ktorý oponoval presvedčeniu, že demokracia nie je vhodná a žiadúca pre nezápadné spoločnosti.

Za o čosi živší a priamočiarejší možno považovať vývoj v Libanone, kde boli dosiahnuté mnohé úspešné výsledky. Na rozdiel od Libanonu, v ktorom boli v roku 2000 účinne kontrolované všetky sféry života spoločnosti, Jordánsko sa nachádzalo v o niečo výhodnejšej „vstupnej pozícii“, ktorá s nástupom nového monarchu sľubovala vytúžené reformy. Po uplynutí ďalších rokov ich však bolo možné považovať za prázdne sľuby, ktoré nenašli svoje reálne prevedenie. Režim počas daného obdobia pristúpil k niekoľkým liberalizačným krokom, ktoré sa však obmedzovali takmer výhradne na ekonomické reformy alebo priznanie obmedzených práv niektorým skupinám v spoločnosti, najviditeľnejšie napríklad ženám.

Práve tu je nutné uvedomiť si dôležitú odlišnosť medzi liberalizáciou a demokratizáciou. Kým tá druhá zmienená nemôže byť kontrolovaná zhora, v prípade liberalizácie je proces opačný a režim, podobne ako v prípade Jordánska, sa môže k takýmto krokom uchýliť ako k stratégii prežitia. Týmto spôsobom dochádza k otvoreniu politického systému s cieľom stabilizácie existujúceho autoritárskeho režimu. Politický systém sa tak môže stať liberálnejším a zároveň autokratickejším. Na základe týchto nálezov by sme mohli jordánsky systém v prípade optimistickejšieho posúdenia prirovnať k Diamondovej *pseudodemokracii*, no mnohé reštriktívne kroky monarchu navrávajú, že by ho dokonca bolo možné stotožniť s voleným autoritárskym režimom.

Za najväčšiu prekážku k výraznejšiemu posunu v Libanone možno považovať existenciu sektárskeho systému, ktorý politické elity dodnes nedokázali prekonať. Napriek tomu Libanon prešiel výrazným skokom, keď podľa mnohých odborníkov preklenul pomyselnú hranicu od autoritárskeho režimu pod taktovkou Sýrie k procedurálnej demokracii, a to aj napriek nepriazni vnútornej a vonkajšej bezpečnostnej situácie.

Na základe týchto argumentov môže byť vyhodnotená základná hypotéza, od ktorej sa odvíjala táto diplomová práca, pričom znela: *„Za posledných šestnásť rokov Libanon a Jordánsko prešli významnými zmenami, ktoré prispeli k posunu*

krajín smerom k demokracii.“ Platnosť tejto hypotézy sa v prípade každej krajiny líši. Zatiaľ čo v prípade Libanonu by mohla byť považovaná za platnú, vývoj v Jordánsku nás v jeho prípade presvedčil o opačnom výsledku.

Ambíciou tejto práce bolo zodpovedanie výskumných otázok, ku ktorým v nasledujúcej časti postupne pristúpime.

1. *Ktoré faktory boli prítomné pri kľúčových zmenách v demokratizačnom vývoji Libanonu a Jordánska v skúmanom období?*

Vstup a význam jednotlivých faktorov sa odlišoval v závislosti na konkrétnom štádiu vývoja v oboch krajinách. Zjednodušene možno konštatovať, že v daných procesoch bolo možné pozorovať výskyt všetkých zohľadňovaných faktorov, no nie u každého bol nachádzaný jasný vplyv na demokratizáciu.

Ktoré faktory podnietili demokratizačné zmeny?

V prípade Libanonu možno za najmarkantnejší faktor považovať tranzičnú teóriu, ktorá krajinu postupne posúva smerom do štádia demokratickej tranzície. Hoci bol takýto posun primárne umožnený vďaka predchádzajúcim udalostiam, ktoré prispeli k ústupu sýrskeho vplyvu ako najväčšej prekážky pre možnú reformu, k skutočnej liberalizácii došlo vďaka priestoru, ktorý konečne získali umiernenejšie politické elity a taktiež vďaka možnosti vyjednávania medzi dvomi blokmi. Ako veľmi pozitívnu možno považovať aj činnosť občianskej spoločnosti, ktorá bola aktívna počas celého obdobia, no na možnosť zmeny pôsobila počas skúmaného obdobia odlišne. Rozdielny dopad možno vnímať v prípade médií, ktoré po získaní alternatívnejších možností vyjadrenia prispeli k značnému nárastu zodpovednosti politických činiteľov a zvýšeného záujmu verejnosti o dianie.

V Jordánsku nastala spomínaná limitovaná liberalizácia v určitých spoločenských oblastiach najmä po prejavoch nevôle ľudu a elít spriatelených s režimom. Nakoľko je aj sám kráľ ochotný do určitej miery pristúpiť k reformám, hoci často nerealizovaným, za spolupráce s liberálnymi elitami, ‚za úspešné možno čiastočne považovať aj v tomto prípade myšlienky tranzičnej teórie. Relatívny efekt dokázala taktiež priniesť činnosť občianskej spoločnosti vďaka premysleným spôsobom demonštrácie, či pôsobenia občianskych skupín zameriavajúcich sa na možnosť pomalšej a dlhodobejšej reformy skôr, než na náhlu zmenu.

Ktoré spôsobovali naopak reverzné tendencie?

V oboch prípadoch má výrazne negatívny dopad činnosť zahraničných aktérov a medzinárodný bezpečnostný kontext. V prípade Libanonu šlo po väčšinu obdobia o priamu angažovanosť Sýrie aj neskorší konflikt, kým v Jordánsku ide o zväzky so

západnými aktérmi, ktoré v snahe o udržanie zahraničných záväzkov neumožňujú udelenie rozsiahlejších ústupkov pre opozíciu, a to aj napriek prítomnosti reformného krídla politických elít. V Libanone tvorí ďalej najväčšiu prekážku konflikt medzi sektárskymi skupinami, ktorý navrhuje štrukturalistická teória, pričom dodnes tvorí najväčší handicap politického systému aj delenia spoločnosti. V Jordánsku ani činnosť nových médií, hoci neustále obmedzená, nepriniesla pozitívne dopady, ale naopak viedla ešte k ďalším reštrikciám zo strany vlády.

2. *Aké sú paralely demokratizačného vývoja v skúmaných krajinách?*

V čom sa tento proces v daných krajinách zhodoval a v čom sa odlišoval?

Podobnosť nastala v prípade modernizačnej teórie, ktorá napriek zjavným paralelám v navrhovaných predpokladoch vyvolala v oboch krajinách odlišné tendencie a nálady v rámci spoločnosti aj politických elít.

Ako na príklade Jordánska, tak Libanonu možno pozorovať výskyt skôr zmienenej *internacionalizovanej domácej politiky*. Za medzinárodného aktéra výrazne zapojeného do jordánskej politiky možno považovať USA, kým v Libanone ním bola Sýria. Okrem toho, ako navrhujú neoinštitucionalisti, sa v krajine prejavil aj model *dobrovoľnej adaptácie*, keď domáci aktéri boli ochotní pristúpiť k určitým ústupkom výmenou za štedrú finančnú pomoc, zatiaľ čo v Libanone o takomto vplyve pochádzajúceho z medzinárodného prostredia hovoriť nemožno. Veľmi podobne krajiny pristúpili k udalostiam Arabskej jari, ktoré síce dokázali čiastočne zjednotiť oponujúce si strany, no väčšie reakcie nevyvolali.

Pokiaľ ide o občiansku spoločnosť a médiá, stav v Jordánsku sa veľmi ponáša na štádium Libanonu v čase sýrskeho vplyvu, no na rozdiel od Jordánska bola ich činnosť omnoho reaktívnejšia, a to aj napriek vážnym hrozbám pre bezpečnosť jednotlivcov a existenciu samocenzúry. Jordánska spoločnosť sa oproti tomu snaží o zmierlivejší prístup a verí v možnosť postupných reforiem. V oboch prípadoch je pozorované taktiež delenie spoločnosti, no kým v Libanone malo často konfliktný charakter, hoci dnes možno vnímať známky jeho prekonávania, v Jordánsku boli tieto skupiny na občianskej úrovni ochotnejšie spolupracovať.

3. Aké sú budúce vyhliadky na demokratizačný vývoj v týchto krajinách?

Aké sú aktuálne prekážky tohto vývoja v daných krajinách?

Súčasná vojna v Sýrii a jej prelievanie do týchto krajín rezonuje často ako hlavný dôvod nepopulárnych krokov či zbrzdenia reforiem. Nakoľko ani počas tohto zložitého obdobia nebol paralyzovaný občiansky ani politický život, možno identifikovať aj omnoho dôležitejšie a dlhodobejšie prekážky. V Libanone ide predovšetkým

o sektárske delenie a s tým súvisiacu nestabilitu vlád. Ohromná je taktiež korupcia, ktorá negatívne pôsobí na prehľadnosť a predvídateľnosť politického procesu, rovnako ako garanciu práva. Veľmi aktuálnym problémom Jordánska je ďalšie navýšenie právomocí kráľa, a teda jeho absolútna moc ako taká na úkor volených zástupcov. Veľmi negatívny vývoj bol taktiež zaznamenaný vo vzťahu k online médiám, čo opäť zvrátilo pomerne pozitívny vývoj nedávnej doby. Už tradične predstavuje problém volebný zákon, ktorý nedokáže reflektovať realitu spoločenskej skladby a politickej podpory. V prípade Jordánska by mohlo veľmi pravdepodobne dôjsť k pozitívnemu posunu v prípade sebestačnejšej ekonomiky a vzdania sa závislosti na podpore zo zahraničia.

Čo v súčasnosti demokratizácii naopak napomáha?

V oboch krajinách je za významný posun, na ktorom bude možné stavať aj v budúcnosti, považované prekonanie antipatií medzi súperiacimi spoločenskými skupinami a ochota spoločne adresovať celonárodné problémy. Po rokoch je za významný posun považovaná voľba prezidenta Aouna, ktorá síce mnohých šokovala, no zároveň poukázala na schopnosť dosiahnutia politických kompromisov a dohôd. V Jordánsku možno ďalej pozorovať nárast odhodlania občianskej spoločnosti povzbudenej svojimi dopadmi aj v takomto vysoko reštriktívnom prostredí.

8. Použité zdroje a literatúra

Primárne zdroje:

7iber. 2013. Internet Blocking Begins In Jordan. Accessed November 10, 2016. http://7iber.com/2013/06/internet-blocking-begins-in-jordan/

Abdalláh II. ibn Al-Husajn. 2005a. *Letters to Prime Ministers*. Accessed November 6, 2016. http://www.kingabdullah.jo/index.php/en_US/royalLetters/view/id/135.html

Abdalláh II. ibn Al-Husajn. 2005b. *Speech from the Throne*. Accessed November 7, 2016. http://www.kingabdullah.jo/index.php/en_US/speeches/view/id/404/videoDisplay/0.html

Abuqudairi, Areej. 2014. *Jordan anti-terrorism law sparks concern*. Al-Jazeera. Accessed November 10, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/04/jordan-anti-terrorism-law-sparks-concern-20144251045222177 5.html

Abuqudairi, Areej. 2016. *Can Jordan's new parliament spearhead political change?* Al-Jazeera. Accessed November 25, 2016. http://www.aljazeera.com/news/2016/09/jordan-parliament-spearhead-political-change-160926054613800.html

Al-Akhbar. 2009. *Murr TV (MTV) To Resume Broadcasting*. Accessed October 24, 2016. http://english.al-akhbar.com/node/353

Al-Arabiya. 2009. *Jordan king dissolves parliament, calls election*. Accessed November 7, 2016. http://english.alarabiya.net/articles/2009/11/23/92200.html

Al-Jazeera. 2009. *March 14 bloc wins Lebanon election*. Accessed October 25, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2009/06/20096813424442589.html

Al-Jazeera. 2010. *Jordan loyalists sweep election*. Accessed November 7, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2010/11/201011101159743977 0.html

Al-Jazeera. 2011. *Lebanon protests turn violent*. Accessed October 26, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/01/201112535328227823.html

Al-Jazeera. 2012. *Jordan protesters intensify call for reform*. Accessed November 10, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/11/201211161047414898 13.html

Al-Jazeera. 2013a. *Lebanon PM resigns after cabinet deadlock*. Accessed October 26, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/03/201332216451875827 6.html

Al-Jazeera. 2013b. *Timeline: major attacks in Lebanon since 2005*. Accessed October 25, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/11/timeline-major-attacks-lebanon-since-2005-201311191521365459 38.html

Al-Jazeera. 2016. *Michel Aoun elected president of Lebanon*. Accessed November 28, 2016. http://www.aljazeera.com/news/2016/10/michel-aoun-elected-president-lebanon-161031105331767.html

Al-Sharif, Osama. 2013. *Jordan's New Government: Same Old Politics*. Al-Monitor. Accessed November 10, 2016. http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/03/jordanian-government-formation.html

Al-Sharif, Osama. 2016. *Changes to Jordan's constitution raise concerns*. Al-Monitor. Accessed November 25, 2016. http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/05/jordan-adopts-constitution-amendments-king-powers.html

AMEL. 2016a. *Mission*. Accessed October 18, 2016. http://amelinternational.com/en/about-us/mission/

AMEL. 2016b. *Nomination for Nobel Prize*. Accessed October 18, 2016. http://amelinternational.com/en/category/nobel-prize/

Ammon News. 2011. *Statement by National Figures Warns of Dangers to Jordan if Reform Is Not Implemented Fast*. Accessed November 10, 2016. http://en.ammonnews.net/print.aspx?Articleno=11523

Amnesty International. 2003. *Lebanon: Dr al-Mugraby must be immediately released*. Public Statement. Accessed October 25, 2016. https://www.amnesty.org/download/Documents/108000/mde180112003en.pdf

Anti-Terrorism Law No. 55. 2006. Accessed November 7, 2016. http://www.med-media.eu/wp-content/uploads/2015/08/Anti-Terrorism-Law.pdf

Armstrong, Martin. 2015. *'You Stink' demonstrators occupy Lebanon's environment ministry*. Middle East Eye. Accessed October 28, 2016. http://www.middleeasteye.net/news/lebanon-protesters-occupy-environment-ministry-over-trash-crisis-484798788

Aziz, Jean. 2014. *Lebanon's MPs extend own terms*. Al-Monitor. Accessed October 27, 2016. http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/11/lebanon-parliament-extension-foreign-decision.html

Aziz, Jean. 2015. *Will Lebanon finally get a new president?* Al-Monitor. Accessed October 27, 2016. http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/12/lebanon-president-elections-hariri-jumblatt-franjieh.html

Carnegie Endowment. 2008. *Arab Political Systems: Baseline Information and Reforms - Jordan*. Accessed November 5, 2016. http://carnegieendowment.org/2008/03/06/arab-political-systems-baseline-information-and-reforms-pub-16918

CIA. 2016a. *The World Factbook – Jordan*. Accessed November 3, 2016. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html

CIA. 2016b. *The World Factbook – Lebanon*. Accessed October 12, 2016. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html

Civil Society Facility South. 2015. *Mapping Civil Society Organizations in Lebanon*. Accessed October 18, 2016. http://eeas.europa.eu/archives/delegations/lebanon/documents/news/20150416_2_en.pdf

CNN. 2005. *Hotel blasts kill dozens in Jordan*. Accessed November 7, 2016. http://edition.cnn.com/2005/WORLD/meast/11/09/jordan.blasts/

Committee to Protect Journalists (CPJ). 2003. *Attacks on the Press 2002: Lebanon*. Accessed October 22, 2016. https://cpj.org/2003/03/attacks-on-the-press-2002-lebanon.php

Credit Suisse. 2015. *Global Wealth Databook 2015*. Accessed October 16, 2016. http://publications.credit-suisse.com/tasks/render/file/index.cfm?fileid=C26E3824-E868-56E0-CCA04D4BB9B9ADD5

Cuthbert, Olivia. 2016. *Women gain ground in Jordan election despite yawning gender gap*. The Guardian. Accessed November 25, 2016. https://www.theguardian.com/global-development/2016/sep/23/jordan-election-women-gain-ground-gender-gap

DW. 2011. *Jordanians protest growing gap between rich and poor*. Accessed November 3, 2016. http://www.dw.com/en/jordanians-protest-growing-gap-between-rich-and-poor/a-6481876

Electronic Frontier Foundation (EFF). 2012. *Data Request from Lebanese Security Agency Sparks Controversy*. Accessed October 27, 2016. https://www.eff.org/deeplinks/2012/12/lebanese-security-agency-user-data-request-sparks-controversy

European Commission. 2007. *European Neighbourhood and Partnership Instrument, Jordan, Strategy Paper 2007-2013*. Accessed November 2, 2016. https://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_nip_jordan_en.pdf

European Commission. 2012. *New support for civil society and media in Jordan*. Accessed November 2, 2016.
http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-979_en.htm?locale=en

Freedom House. 2001. *Lebanon*. Accessed October 16, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2001/lebanon

Freedom House. 2002. *Jordan*. Accessed November 4, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2002/jordan

Freedom House. 2003. *Lebanon*. Accessed October 16, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2003/lebanon

Freedom House. 2006a. *Jordan*. Accessed November 5, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/jordan

Freedom House. 2006b. *Lebanon*. Accessed October 24, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2006/lebanon

Freedom House. 2007. *Lebanon*. Accessed October 25, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2007/lebanon

Freedom House. 2008. *Jordan*. Accessed November 7, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2008/jordan

Freedom House. 2010. *Jordan*. Accessed November 7, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/jordan

Freedom House. 2015. *Jordan*. Accessed November 10, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/jordan

Freedom House. 2016. *Lebanon*. Accessed October 25, 2016.
https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/lebanon

The Guardian. 2012. *Jordan police stations attacked by gunmen during protest*. Accessed November 9, 2016.

https://www.theguardian.com/world/2012/nov/15/jordan-police-station-attack-protests

Heritage. 2016. *Index of Economic Freedom – Lebanon*. Accessed October 18, 2016. http://www.heritage.org/index/visualize?cnts=lebanon&type=1

Human Rights Watch. 2005. *Jordan: Events of 2005*. Accessed November 5, 2016. https://www.hrw.org/world-report/2006/country-chapters/jordan

Human Rights Watch. 2008. *Lebanon: Ruling for Lawyer a Victory for Free Speech*. Accessed October 24, 2016. https://www.hrw.org/news/2008/12/04/lebanon-ruling-lawyer-victory-free-speech

Human Rights Watch. 2011. *Lebanon: Law reform targets 'honor' crimes*. Accessed October 28, 2016. https://www.hrw.org/news/2011/08/11/lebanon-law-reform-targets-honor-crimes

Human Rights Watch. 2012. *Jordan: A Move to Censor Online Expression*. Accessed November 10, 2016. https://www.hrw.org/news/2012/09/10/jordan-move-censor-online-expression

Human Rights Watch. 2016a. *Human Rights Watch Statement on Proposed Amendments to Jordan's 2008 Law on Associations*. Accessed November 23, 2016. https://www.hrw.org/news/2016/08/07/human-rights-watch-statement-proposed-amendments-jordans-2008-law-associations

Hussien, Mai. 2016. *Will Michel Aoun visit Saudi Arabia soon?* Middle East Observer. Accessed November 28, 2016. https://www.middleeastobserver.org/2016/11/14/will-michel-aoun-visit-saudi-arabia-soon/

Chakrani, Hassan. 2012. *Lebanon Security Forces: Give Us Your Facebook Password*. Al-Akhbar. Accessed October 28, 2016. http://english.al-akhbar.com/node/14241

Internet Live Stats. 2016a. *Jordan Internet Users*. Accessed November 2, 2016. http://www.internetlivestats.com/internet-users/jordan/

Internet Live Stats. 2016b. *Lebanon Internet Users*. Accessed October 19, 2016. http://www.internetlivestats.com/internet-users/lebanon/

ITP.net. 2005. *Ban on Lebanese TV station lifted*. Accessed October 24, 2016. http://www.itp.net/483568-ban-on-lebanese-tv-station-lifted

Jarrah, Sameer. 2009. *Civil Society and Public Freedom in Jordan: The Path of Democratic Reform*. Washington, D.C.: The Saban Center for the Middle East Policy at The Brookings Institution. Accessed November 3 2016. http://dspace.africaportal.org/jspui/bitstream/123456789/23811/1/civil%20society%20and%20public%20freedom%20in%20Jordan.pdf?1

Jordan Times. 2016. *Facebook most popular social media site in Jordan — report*. Accessed November 2, 2016. http://www.jordantimes.com/news/local/facebook-most-popular-social-media-site-jordan-%E2%80%94-report

Karam, Zeina. 2002. *Lebanese lawyers protest the closure of TV station*. Hurriyet Daily News. Accessed October 22, 2016. http://www.hurriyetdailynews.com/lebanese-lawyers-protest-the-closure-of-tv-station.aspx?pageID=438&n=lebanese-lawyers-protest-the-closure-of-tv-station-2002-09-07

Kauri, Vidya. 2014. *Lebanon parliament fails to elect president*. Al-Jazeera. Accessed October 27, 2016. http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/04/lebanon-nominate-president-201442365922519100.html

Khatib, Hadi. 2002. 2002: *Lebanon's media in the dock*. Lebanonwire. Accessed October 22, 2016. http://www.lebanonwire.com/0212/02123010DS.asp

Khoury, Doreen. 2009. *The Lebanese Parliamentary Elections: A Surprise, But No Real Change*. Heinrich Böll Stiftung Middle East. Accessed October 25, 2016. https://lb.boell.org/en/2009/12/02/lebanese-parliamentary-elections-surprise-no-real-change

Knoema. 2016. *GDP per capita ranking 2016. Data and Charts*. Accessed October 16, 2016.
https://knoema.com/sijweyg/gdp-per-capita-ranking-2016-data-and-charts

Kossayfi, Hiyam. 2014. *Lebanon: Extend parliament's term or face total collapse?* Al-Akhbar. Accessed October 27, 2016.
http://english.al-akhbar.com/node/21238

LADE. 2014. *Second Parliamentary Election Observation Report – 2014*. Accessed October 27, 2016.
http://www.lade.org.lb/getattachment/a89cfda7-0fcf-45ac-8652-76053ebaca90/Second-Parliamentary-Election-Observation-Report-%E2%80%93.aspx

LADE. 2016. *About us*. Accessed October 18, 2016.
http://www.lade.org.lb/LADE/About-Us.aspx

Luca, Ana Maria. 2014. *Lebanon's cyber-dissidents*. NOW. Accessed October 28, 2016.
https://now.mmedia.me/lb/en/reportsfeatures/539219-lebanons-cyber-dissidents

Middle East Online. 2004. *Four Lebanese ministers step down*. Accessed October 23, 2016.
http://www.middle-east-online.com/english/?id=11182

Mouzahem, Haytham. 2016. *Just how much can Lebanon change under Aoun?* Al-Monitor. Accessed November 28, 2016.
http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/11/lebanon-president-michel-aoun-plans-challenges.html

Nader, Sami. 2015. *Why Lebanon's 'You Stink' movement lost momentum*. Al-Monitor. Accessed October 28, 2016.
http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/10/lebanon-civil-movement-protests-violence.html

Naharnet. 2016. *Three Prominent Members Expelled from Free Patriotic Movement*. Accessed October 28, 2016.
http://www.naharnet.com/stories/en/213926

NOW. 2011. *Hezbollah-backed candidate in line to become Lebanon's new prime minister*. Accessed October 27, 2016.
https://now.mmedia.me/lb/en/archive/hezbollah-backed_candidate_in_line_to_become_lebanons_new_prime_minister

NOW. 2014. *Lebanon parliament extends term*. Accessed October 27, 2016.
https://now.mmedia.me/lb/en/NewsReports/564350-lebanon-parliament-extends-term

OHCHR. 2016. *Jordan / Freedom of expression: UN rights expert condemns killing of journalist Nahed Hattar*. Accessed November 23, 2016.
http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20596&LangID=E

Pan, Esther. 2005. *LEBANON: Election Results*. Council on Foreign Relations. Accessed October 24, 2016.
http://www.cfr.org/lebanon/lebanon-election-results/p8195

Perry, Tom. 2008. *Lebanese parliament elects Suleiman as president*. Reuters. Accessed October 25, 2016.
http://www.reuters.com/article/us-lebanon-president-idUSL2450102720080526

Public Opinion Poll Unit. 2006. *Democracy in Jordan – 2006*. Center for Strategic Studies, University of Jordan. Accessed November 3, 2016.
http://www.jcss.org/SubDefault.aspx?PageId=37&PollId=217

Raad, Nada. 2005. Lebanese democracy failed in 2004 with Lahoud extension, in *The Daily Star Lebanon*. Accessed October 23, 2016.
http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2005/Jan-05/3091-lebanese-democracy-failed-in-2004-with-lahoud-extension.ashx

Rainey, Venetia. 2014. *Lebanon's media freedoms at risk*. Al-Jazeera. Accessed October 18, 2016.
http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2014/07/lebanon-beirut-media-freedom-risk-20147211244197971 0.html

Reporters Without Borders. 2014. *Jordan blocks access to nine more news websites*. Accessed November 10, 2016.
https://rsf.org/en/news/jordan-blocks-access-nine-more-news-websites

Samain, Rula. 2016. *Civil society needs freedom to develop democracy — activists*. The Jordan Times. Accessed November 18, 2016.
http://www.jordantimes.com/news/local/civil-society-needs-freedom-develop-democracy-%E2%80%94-activists

Shannak, Lina. 2016. *Is talking a crime in Jordan?* Al-Jazeera. Accessed November 23, 2016.
http://www.aljazeera.com/news/2016/06/talking-crime-jordan-160602073812445.html

SMEX news. 2014. *Karim Hawa, a new victim in the cyber space in Lebanon*. Accessed October 28, 2016.
http://www.smex.org/karim-hawa-a-new-victim-in-the-cyber-space-in-lebanon/

SMEX. 2016. *Our Work*. Accessed October 28, 2016.
http://www.smex.org/smex-home-page/

Special Tribunal for Lebanon (STL). 2009. About the STL. Accessed October 25, 2016.
https://www.stl-tsl.org/en/about-the-stl

The World Bank. 2016a. *GINI index – Jordan*. Accessed November 3, 2016.
http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2010&locations=JO&start=1995

The World Bank. 2016b. *GNI per capita – Lebanon*. Accessed October 15, 2016.
http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?end=2015&locations=LB&start=2000

The World Bank. 2016c. *Poverty headcount ratio at national poverty lines – Jordan*. Accessed November 3, 2016.
http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC?locations=JO

Transparency International. 2016. *Corruption By Country / Territory – Lebanon*. Accessed October 18, 2016.
https://www.transparency.org/country/#LBN

UNDP. 2008. *Poverty, Growth, and Income Distribution in Lebanon*, International Poverty Center, Country Study, Number 13. Accessed October 17, 2016.
http://www.ipc-undp.org/pub/IPCCountryStudy13.pdf

UNDP. 2013. *Income Gini coefficient*. Accessed October 15, 2016.
http://hdr.undp.org/en/content/income-gini-coefficient

UNDP. 2015a. *Human Development Index (HDI)*. Accessed October 15, 2016.
http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi

UNDP. 2016. *Human Development Index and its components*. Accessed November 2, 2016.
http://hdr.undp.org/en/composite/HDI

UNHCR. 2016. *Syria Regional Refugee Response*. Accessed October 19, 2016.
http://data.unhcr.org/syrianrefugees/country.php?id=122

UNRWA. 2016. *Lebanon*. Accessed October 16, 2016.
http://www.unrwa.org/where-we-work/lebanon

UNSC. 2004. *Resolution 1559*. Accessed October 23, 2016.
http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Lebanon%20SRES1559.pdf

UNSC. 2006. *Resolution 1701*. Accessed October 25, 2016.
http://www.unsco.org/Documents/Resolutions/S_RES_%201701(2006).pdf

Wihbey, John. 2013. *The Arab Spring and the Internet: Research roundup*. Journalist's Resource. Accessed October 28, 2016. http://journalistsresource.org/studies/international/global-tech/research-arab-spring-internet-key-studies

World Health Organization (WHO). 2010. *Country Cooperation Strategy for WHO and Lebanon 2010-2015*. Cairo, Egypt: World Health Organization, Regional office for the Eastern Mediterranean.

Yom, Sean. 2016. *Jordan held elections. It changed little*. Middle East Eye. Accessed November 25, 2016. http://www.middleeasteye.net/columns/jordan-elections-are-not-problem-885756274

Younes, Ali. 2016. *Jordan King Abdullah set to consolidate executive power*. Al-Jazeera. Accessed November 25, 2016. http://www.aljazeera.com/news/2016/04/amendments-recommend-powers-king-jordan-160421115110995.html

Zayadin, Hiba. 2014. *Lebanese government moves to control expression in the online realm*. Ifex. Accessed October 28, 2016. https://www.ifex.org/lebanon/2014/03/28/bloggers_facing_threats/

Sekundárne zdroje:

AbiYaghi, Marie-Noëlle. 2012. Civil Mobilisation and Peace in Lebanon: Beyond the Reach of the "Arab Spring"?. In *Reconciliation, Reform and Resilience: Positive Peace for Lebanon, Accord*, no. 24.

Acemoglu, Daron, and James A. Robinson. 2006. *Economic Origins of Dictatorship and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ajemian, Pete. 2008. *The Islamist opposition online in Egypt and Jordan*. Arab Media & Society. Accessed November 7, 2016. http://arabmediasociety.com/articles/downloads/20080116163422_AMS4_Pete_Ajemian.pdf

Al-Attiyat, Ibtissam, Musa Shteiwi, and Sulayman Soueis. 2005. *Building Democracy in Jordan: Women's Political Participation, Political Party Life and Democratic Elections*. Stockholm: International IDEA.

Al-Khouri, Riad. 2006. The future of democracy in Lebanon. In *UNISCI Discussion Papers*, no. 12, 71.

Al-Nasser, Heba. 2016. *Civil society 2.0*. Open Democracy. Accessed November 3, 2016.
https://www.opendemocracy.net/arab-awakening/heba-al-nasser/civil-society-20

Al-Sharif, Osama. 2016. *Jordanians worry over new Syria front*. Al-Monitor. Accessed November 2, 2016.
http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2016/08/jordan-concerns-new-front-southern-syria.html

Amnesty International. 2015. *Pushed to the Edge: Syrian Refugees Face Increased Restrictions in Lebanon*. London: Amnesty International Publications.

ARDD. 2016. *The Role of Civil Society in Jordan*. Arab Renaissance for Democracy and Development. Accessed November 3, 2016.
http://ardd-jo.org/sites/default/files/resource-files/en_the_role_of_civil_society_in_jordan.pdf

Barari, Hassan, and Christina Satkowski. 2012. The Arab spring: the case of Jordan. In *Ortadoğu Etütleri* 3, no. 2, 41-57.

Barnes-Dacey, Julien. 2016. *The war next door: Syria and the erosion of stability in Jordan, Lebanon, and Turkey*. ECFR. Accessed November 2, 2016.
http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR_182_-_THE_WAR_NEXT_DOOR_-_SYRIA_AND_THE_EROSION_OF_STABILITY_IN_JORDAN_LEBANON_AND_TURKEY.pdf

Baxter, Pamela, and Susan Jack. 2008. Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers. In *The qualitative report* 13, no. 4, 544-559.

BBC World News. 2013. *Jordan profile*. Accessed November 2, 2016. http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14636310

BBC World News. 2016. *Lebanon profile – Media*. Accessed October 19, 2016. http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14648683

Beck, Martin, and Simone Hüser. 2015. Jordan and the 'Arab Spring': No Challenge, No Change? In *Middle East Critique* 24, no. 1, 83-97. Accessed November 10, 2016. http://dx.doi.org/10.1080/19436149.2014.996996

Berman, Sheri. 2010. How Democracies Emerge. In *Debates on democratization*, edited by Larry Diamond, Marc F. Plattner, and Philip J. Costopoulos, 145-158. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2010.

Bertelsmann Stiftung. 2016. *BTI 2016 — Lebanon Country Report*. Gütersloh: Bertelsmann Stiftung. Accessed October 15, 2016. http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Lebanon.pdf

Boix, Carles. 2003. *Democracy and Redistribution*. Cambridge: Cambridge University Press.

Brandt, Laurie A. 2014. Lebanon. In *The Middle East,* 13th ed., edited by Ellen Lust, 609-630. Los Angeles: Sage.

Brinks, Daniel, and Michael Coppedge. 2006. Diffusion is no illusion neighbor emulation in the third wave of democracy. In *Comparative Political Studies* 39, no. 4, 463-489.

Capoccia, Giovanni, and Daniel Ziblatt. 2010. The historical turn in democratization studies: A new research agenda for Europe and beyond. In *Comparative Political Studies* 43, no. 8-9, 931-968.

Cavatorta, Francesco, and Vincent Durac. 2010. *Civil society and democratization in the Arab world: The dynamics of activism*. Routledge.

Chalmers, Douglas A. 1993. *Internationalized Domestic Politics in Latin America: The Institutional Role of Internationally Based Actors*. New York: Columbia University.

Cherri, Zeinab, Pedro Arcos González, and Rafael Castro Delgado. 2016. The Lebanese–Syrian crisis: impact of influx of Syrian refugees to an already weak state. In *Risk Management and Healthcare Policy* 9, 165-172.

Choucair, Julia. 2005. *Lebanon's New Political Moment*. Carnegie Endowment for International Peace Policy Outlook, Washington, DC.

Civicus. 2010. *The Contemporary Jordanian Civil Society: Characteristics, Challenges and Tasks*. Amman: Al-Urdun Al-Jadid Research Center. Accessed November 7, 2016.
http://www.civicus.org/images/stories/csi/csi_phase2/jordan%20acr%20final.pdf

Civicus. 2011. Civil society profiles: Jordan. In *State of Civil Society 2011*. Accessed November 2, 2016.
http://socs.civicus.org/CountryCivilSocietyProfiles/Jordan.pdf

Civicus. 2015. *Snapshot of civil society in Jordan: Questionnaire to AGNA members*. Accessed November 2, 2016.
http://www.civicus.org/~civicusadmin/images/Snapshot_of_CS_in_Jordan.pdf

CPJ. 2012. *Attacks on the Press 2001: Jordan*. Accessed November 4, 2016.
https://cpj.org/2002/03/attacks-on-the-press-2001-jordan.php

Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press.

Dahmash, Ali. 2011. *#ReformJo is Community Work*. Middle East Youth. Accessed November 9, 2016.
https://www.mideastyouth.com/2011/10/14/reformjo-is-community-work/

Dajani, Nabil. 2006. The re-feudalization of the public sphere: Lebanese television news coverage and the Lebanese political process. In *Transnational Broadcasting Studies* no. 16. Accessed October 17, 2016.
http://tbsjournal.arabmediasociety.com/Dajani.html

Dajani, Nabil. 2013. The Myth of Media Freedom in Lebanon. In *Arab Media and Society*, no. 18. Accessed October 17, 2016. http://www.arabmediasociety.com/articles/downloads/20130610081413_Dajani_Nabil.pdf

Diamond, Larry. 1993. The Globalization of Democracy. In *Global Transfromation and the Third World*, edited by Robert O. Slater, Barry M. Schutz and Steven R. Dorr, 31-69. Boulder: Lynne Rienner.

Diamond, Larry. 2008. *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World*. New York: Henry Holt and Company.

Dietrich, Renate. 2002. The Weakness of the Ruled is the Strength of the Ruler: The Role of the Opposition in Contemporary Jordan. In *Jordan in Transition*, edited by E. George H. Joffé, 128-147. London: C. Hurst & Co. Publishers.

Dionigi, Filippo. 2016. *The Syrian refugee crisis in Lebanon: state fragility and social resilience*. LSE Middle East Centre Paper Series, no. 15.

Di Peri, Rosita, and Daniel Meier, eds. 2016. *Lebanon Facing The Arab Uprisings: Constraints and Adaptation*. London: Springer.

Drulák, Petr. 2008. Epistemologie, ontologie a operacionalizace. In *Jak zkoumat politiku. Kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*, edited by Petr Drulák, 14-28. Praha: Portál.

Echagüe, Ana. 2008a. *How serious is the EU about supporting democracy and human rights in Jordan?* ECFR/FRIDE. Accessed November 2, 2016. http://fride.org/descarga/WP_Howserius_EU_Jordan_ENG_jul08.pdf

Echagüe, Ana. 2008b. *Planting an Olive Tree: The State of Reform in Jordan. Freedom of Association and Civil Society in the Middle East and North Africa*. Madrid: FRIDE. Accessed November 7, 2016. http://fride.org/download/WP56_Plantin_Jordan_ENG_abril08.pdf

Echagüe, Ana, and Hélène Michou. 2011. *Assessing Democracy Assistance: Jordan*. FRIDE. Accessed November 4, 2016.
http://fride.org/descarga/Assessing_Democracy_Assistance_Jordan.pdf

Elsaeßer, Christine; Philip Madanat, and Judith Pies. 2011. *New Media–Old Problems*. MediaAcT Working Paper no. 6. Accessed October 24, 2016.
https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/29087/1/MediaAcT_Working_Paper_6_2011.pdf

Gade, Tine. 2016. *Lebanon on the brink*. NPI Policy Brief, no. 23. Accessed October 28, 2016.
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2403262/3/NUPI_Policy_Brief_23-16_Tine_Gade.pdf

Gambill, Gary C., and Elie Abou Aoun. 2000. Special Report: How Syria Orchestrates Lebanon's Elections. In *Middle East Intelligence Bulletin* 2, no. 7. Accessed October 20, 2016.
https://www.meforum.org/meib/articles/0008_l1.htm

Gates, Carolyn. 1998. *Merchant Republic of Lebanon: Rise of an Open Economy*. London: IB Tauris, 1998.

Geddes, Barbara. 2007. What Causes Democratization? In *The Oxford Handbook of Comparative Politics,* edited by Carles Boix and Susan C. Stokes, 318-339. New York: Oxford University Press.

George, Alan. 2005. *Jordan: Living in the crossfire*. New York: Zed Books.
Ghannam, Jeffrey. 2011. *Social Media in the Arab World: Leading up to the Uprisings of 2011*. Washington, DC: Center for international media assistance 3, 1-44.

Ghaus-Pasha, Aisha. 2005. *Role of civil society organizations in governance*. 6th global forum on reinventing government towards participatory and transparent governance. 2005. Accessed Accessed October 10, 2016.
http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan019594.pdf

Gleditsch, Kristian Skrede, and Michael D. Ward. 2006. Diffusion and the international context of democratization. In *International organization* 60, no. 4, 911-933.

Gregory, Sarah Joy. 2009. Transitioning to Free Speech: A Case Study on Legal Transfers in Jordanian Jurisprudence. In *Cardozo Law Review* 31, no. 6, 2521-2554.

Grugel, Jean. 2002. *Democratization: a critical introduction*. Houndmills: Palgrave.

Grugel, Jean. 2002b. The changing significance of transnational factors and non-state actors. In *Democracy Without Borders: Transnationalisation and Conditionality in New Democracies,* edited by Jean Grugel, 3-22. Routledge/ECPR Studies in European Political Science.

Hamid, Shadi, and Courtney Freer. 2011. *How stable is Jordan? King Abdullah's half-hearted reforms and the challenge of the Arab Spring*. Brookings Doha Center Policy Briefing.

Harel, Z. 2016. In Jordan, Criticism And Protests Following Constitutional Amendments Expanding King's Powers. In *MEMRI, Inquiry & Analysis Series no. 1252*. Accessed November 25, 2016.
http://www.memri.org/reports/jordan-criticism-and-protests-following-constitutional-amendments-expanding-kings-powers

Harris, William. 2012. *Lebanon: a history, 600-2011*. New York: Oxford University Press. Accessed October 27, 2016.
https://books.google.cz/books?id=jY4ImTGnamUC&printsec=frontcover&hl=sk#v=onepage&q&f=false

Harris, William. 2013. Twilight Lebanon, 1990-2011. In *Middle East Review of International Affairs* 17, no. 1, 1-17. Accessed October 20, 2016.
http://www.rubincenter.org/wp-content/uploads/2013/03/Harris-YA-au-PDF.pdf

Hawthorne, Amy. 2004. *Middle Eastern democracy: is civil society the answer?*, vol. 44. Washington D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.

Helfont, Samuel, and Tally Helfont. 2012. Jordan: Between the Arab spring and the gulf cooperation council. In *Orbis* 56, no. 1, 82-95.

Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. vyd. 1. Praha: Portál.

Huntington, Samuel P. 1991. Democracy's Third Wave. In *Journal of Democracy* 2, no. 2, 12-34.

Husseini, Rana. 2010. Jordan. In *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Progress Amid Resistance*, edited by Sanja Kelly and Julia Breslin. New York, NY: Freedom House. Accessed November 4, 2016. https://www.freedomhouse.org/sites/default/files/inline_images/Jordan.pdf

International Monetary Fund. 2012. *Lebanon: Selected Issues*. IMF Country Report No. 12/40. Washington D.C. Accessed October 16, 2016. https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr1240.pdf

Irex. 2009. Jordan. In *Media Sustainability Index 2009*, 64-73. Accessed November 2, 2016. https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/media-sustainability-index-middle-east-north-africa-2009-jordan.pdf

Jebril, Nael, Václav Štětka, and Matthew Loveless. 2013. *Media and Democratisation: What is Known about the Role of Mass Media in Transitions to Democracy*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.

Jonasson, Ann-Kristin. 2010. Is Monarchy Compatible with democracy? The Constitutional Framework and Royal Initiatives for Democracy in Jordan. In *Contested Sovereignties. Government and Democracy in Middle Eastern and European Perspectives*, edited by Elisabeth Özdalga and Sune Persson, 163-181. Istanbul: Swedish Research Institute in Istanbul.

Jordan Election Observer. 2007. *Jordanian Civil Society and Election Observation*, no. 12. Amman: Al-Urdun Al-Jadid Research Center. Accessed November 7, 2016. http://aceproject.org/regions-en/countries-and-territories/JO/reports/Jordanian%20Civil%20Society%20and%20Election%20Observation.pdf

Kaplan, Eben. 2010. *Profile: Hassan Nasrallah*. CFR. Accessed November 15, 2016. http://www.cfr.org/lebanon/profile-hassan-nasrallah/p11132

Karam, Karam. 2012. The fragile balance in Lebanon: domestic tension and foreign pressure. In *Mediterranean Politics*, 184-189. Accessed October 27, 2016. http://www.iemed.org/observatori-en/arees-danalisi/arxius-adjunts/anuari/med.2012/Karam_en.pdf

Karl, Terry Lynn. 1990. Dilemmas of Democratization in Latin America. In *Comparative Politics* 23, no. 1, 1-21.

Kawar, Mary, and Zafiris Tzannatos. 2013. *Youth Employment in Lebanon: Skilled and Jobless*. Beirut: The Lebanese Center for Policy Studies. Accessed October 18, 2016. http://www.lcps-lebanon.org/publications/1368538726-youth_enemployment.pdf

Knudsen, Are. 2005. *Precarious peacebuilding: Post-war Lebanon, 1990-2005*. Chr. Michelsen Institute. Accessed October 24, 2016. https://www.cmi.no/publications/file/2038-precarious-peacebuilding-post-warlebanon.pdf

Kota, Suechika. 2012. Undemocratic Lebanon?: The Power-Sharing Arrangements after the 2005 Independence intifada. In *Journal of Ritsumeikan Social Sciences and Humanities* 4, no. 6, 103-132.

Köprülü, Nur. 2014. Jordan since the uprisings: Between change and stability. In *Middle East Policy* 21, no. 2, 111-126.

Kraidy, Marwan M., and Joe F. Khalil. 2008. Youth, media and culture in the Arab world. In *International Handbook of Children, Media and Culture*, edited by K. Drotner and S. Livingstone, 336-350. Thousand Oaks, CA: Sage.

Kremnitzer, Mordechai and Amir Fuchs. 2013. *Ze'ev Jabotinsky on Democracy, Equality, and Individual Rights*. Jerusalem: The Israel Democracy Institute.

Kukrety, Nupur, et al. 2016. *Poverty, Inequality and Social Protection in Lebanon*. Oxfam International. Accessed October 15, 2016. https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/rr-poverty-inequality-social-protection-lebanon-200116-en_0.pdf

Kurtulus, Ersun N. 2009. 'The Cedar Revolution': Lebanese Independence and the Question of Collective Self-Determination. In *British Journal of Middle Eastern Studies* 36, no. 2, 195-214.

Levinson, Jonathan. 2012. Rubber match: a third Lebanon war. In *Small Wars & Insurgencies* 23, no. 2, 307-329. Accessed October 21, 2016. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592318.2012.642205

Lipset, Seymour Martin. 1959. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. In *The American Political Science Review*, no. 1, 69-105.

Lipset, Seymour Martin. 1994. The Social Requisites of Democracy Revisited: 1993 Presidential Address. In *American Sociological Review* 59, no. 1., 1-22.

Lucas, Russell E. 2008. *Parliamentary Elections in Jordan: Lite and Not Much Heat*. Carnegie Endowment. Accessed November 5, 2016. http://carnegieendowment.org/sada/21589

Lucas, Russell E. 2012. *Institutions and the Politics of Survival in Jordan: Domestic responses to external challenges, 1988-2001*. Albany, NY: SUNY Press.

Luque, Javier, and Steven M. Ellis. 2015. *Jordan's Online Media Freedom at Stake*. Amman: IPI Press Freedom Mission to Jordan. Accessed November 7, 2016. http://ipi.freemedia.at/fileadmin/uploads/media/Jordan_Online_Media_Freedom_at_Stake_OK1_19112015.pdf

Lust, Ellen. 2015. National Tensions, Domestic Responses, & International Options Syrian Spillover. POMED, Washington, DC. Accessed October 27, 2016. http://pomed.org/wp-content/uploads/2015/04/Lust-Syrian-Spillover-April-2015.pdf

Lust-Okar, Ellen. 2006. Elections under authoritarianism: Preliminary lessons from Jordan. In *Democratization* 13, no. 3, 456-471. Accessed November 5, 2016. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13510340600579359

Lynch, Marc. 2011. After Egypt: The Limits and Promise of Online Challenges to the Authoritarian Arab State. In *Perspectives on Politics* 9, no. 2, 301-310.

Lynch, Marc. 2015. How the Media Trashed the Transitions. In *Journal of Democracy* 26, no. 4, 90-99. Accessed November 2, 2016. http://www.journalofdemocracy.org/sites/default/files/Lynch-26-4.pdf

Mahoney, James and Richard Snyder. 1999. Rethinking Agency and Structure in the Study of Regime Change. In *Studies in Comparative International Development* 34, no. 2, 3-32.

Malaspina, Ann. 2009. *Lebanon. Creation of the Modern Middle East Series*. New York: Infobase Publishing.

Mansfield, Edward D., and Jon C. Pevehouse. 2006. Democratization and International Organizations. In *International Organization* 60, no. 1, 137-167.

McDermott, Mikaela A. 2004. *Countries at the Crossroads: Country Profile of Jordan*. Accessed November 4, 2016. http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/NISPAcee/UNPAN016032.pdf

Melki, Jad, and Sarah Mallat. 2014. Digital Activism: Efficacies and Burdens of Social Media for Civic Activism. In *Arab Media & Society*, no. 19, 1-15.

Melki, Jad, et al. 2012. *Mapping Digital Media: Lebanon*. London: Open Society Foundations.

Menassat. 2008. *JORDAN: Internet cafe users to be monitored*. Accessed November 7, 2016. http://www.menassat.com/?q=ar/alerts/3178-jordan-internet-cafe-users-be-monitored

Morlino, Leonardo. 2002. *What is a "good" democracy? Theory and empirical analysis*. Conference on 'The European Union, Nations State, and the Quality of Democracy: Lessons from Southern Europe'. Berkeley: University of California. Accessed October 5, 2016.
http://ies.berkeley.edu/research/files/CP02/CP02-What_is_Good_Democracy.pdf

Morlino, Leonardo. 2014. *Transitions to Democracy. What Theory to Grasp Complexities?*, working paper no. 6., Roma: LUISS University Press. Accessed October 5, 2016.
http://eprints.luiss.it/1346/1/WP_SP_2014_06_Morlino.pdf

Muasher, Marwan. 2011. *A decade of struggling reform efforts in Jordan: the resilience of the rentier system*. Washington, DC: Carnegie Endowment For International Peace. Accessed November 7, 2016.
http://carnegieendowment.org/files/jordan_reform.pdf

Mühlbacher, Tamirace Fakhoury. 2009. *Democracy and Power-Sharing in Stormy Weather: The Case of Lebanon*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

National Democratic Institute (NDI). 2009. *Final Report on The Lebanese Parliamentary Election June 7, 2009*. NDI: Washington, DC. Accessed October 25, 2016.
https://www.ndi.org/files/Lebanese_Elections_Report_2009.pdf

Norton, Augustus Richard. 2000. Lebanon's malaise. In *Survival* 42, no. 4, 35-50.

NOW. 2008a. *Q&A's for the electoral system in Lebanon*. Accessed October 25, 2016.
https://now.mmedia.me/lb/en/reportsfeatures/qas_for_the_electoral_system_in_lebanon

NOW. 2008b. *The Doha Agreement*. Accessed October 25, 2016.
https://now.mmedia.me/lb/en/reportsfeatures/the_doha_agreement

Obeidat, Sara. 2014. *Jordan's Anti-Terrorism Law: Another Step Against Reform*. 7iber. Accessed November 7, 2016.
http://7iber.com/2014/06/jordans-anti-terrorism-law-another-step-against-reform/

O'Donnell, Guillermo, and Philippe Schmitter. 1986. *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions About Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

O'Neill, Patrick. 1998. *Post-Communism and the Media in Eastern Europe*. London: Frank Cass.

Osman, Ines. 2016. *10 years on: Jordan's anti-terrorism law and the crackdown on dissent*. Open Democracy. Accessed November 7, 2016. https://www.opendemocracy.net/arab-awakening/in-s-osman/10-years-on-jordan-s-anti-terrorism-law-and-crackdown-on-dissent

Osoegawa, Taku. 2013. *Syria And Lebanon: International Relations And Diplomacy In The Middle East*. London: I.B.Tauris.

Oxford Business Group. 2007. *The Report: Emerging Jordan 2007*. London: Oxford Business Group.

Oxford Business Group. 2011. *The Report: Jordan 2011*. London: Oxford Business Group.

Pies, Judith, and Amirouche Nedjaa. 2013. *Media Landscapes in Transition: Perspectives from the Arab World*. Mena Media Monitoring. Accessed November 2, 2016. http://menamediamonitoring.com/en/2013/07/25/media-landscapes-in-transition-perspectives-from-the-arab-world/

Przeworski, Adam. 1986. Some Problems in the Study of the Transition to Democracy. In *Transition from Authoritarian Rule. Comparative Perspectives*, edited by Guillermo O'Donnell, Philippe Schmitter and Laurence Whitehead, 47-63. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Przeworski, Adam. 1991. *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. New York: Cambridge University Press.

Przeworski, Adam. 2004. Democracy and economic development. In *The evolution of political knowledge: Democracy, autonomy, and conflict in comparative and international politics* 2, edited by Mansfield, Edward D., and Richard Sisson, 300-324. Ohio State University Press.

RCPL. 2002. *Human Rights Abuse and Democracy Deterioration in Lebanon. Synthesis and events since 1990*. Accessed October 21, 2016. http://www.rcplonline.org/research-study/RCPL%20Report%202001.pdf

Robins, Philip. 2004. *A History of Jordan*. London: Cambridge University Press.

Robinson, Glenn E. 1998. Defensive democratization in Jordan. In I*nternational Journal of Middle East Studies* 30, no. 3, 387-410. Accessed October 1, 2016. http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/41212/Robinson_d912f510855ed74050.pdf?sequence=1

Rueschemeyer, Dietrich, Evelyne Huber Stephens, and John D. Stephens. 1992. *Capitalist development and democracy*. Cambridge, UK: Polity.

Ryan, Curtis R. 2002. *Jordan in Transition: From Hussein to Abdullah*. Boulder. Lynne Rienner Publishers.

Ryan, Curtis R. 2004. "Jordan first": Jordan's inter-Arab relations and foreign policy under King Abdullah II. In *Arab studies quarterly* 26, no. 3, 43-62.

Ryan, Curtis R. 2003. *Liberalization And Deliberalization in Jordan*. Larnaca: ERPIC. Accessed November 4, 2016. http://erpic.org/wp-content/uploads/2014/05/1.-Liberalization-And-Deliberalization-In-Jordan.pdf

Ryan, Curtis R. 2010. *Civil society and democratization in Jordan*. Knowledge Programme Civil Society in West Asia; Working Paper 7. Accessed November 3, 2016. https://hivos.org/sites/default/files/publications/wp7ryan1.pdf

Ryan, Curtis R. 2011a. The King's speech. In *Foreign Policy*. Accessed November 10, 2016. http://foreignpolicy.com/2011/06/17/the-kings-speech/

Ryan, Curtis R. 2011b. Political Opposition and Reform Coalitions in Jordan. In *British Journal of Middle Eastern Studies* 38, no. 3, 367-390. Accessed November 7, 2016. http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13530194.2011.621699

Ryan, Curtis R. 2016. Hashemite Kingdom of Jordan. In *The Government and Politics of the Middle East and North Africa*, edited by Mark Gasiorowski and Sean L Yom, 111-136. Boulder: Westview Press.

Ryan, Curtis R., and Jillian Schwedler. 2004. Return to democratization or new hybrid regime?: The 2003 Elections in Jordan. In *Middle East Policy* 11, no. 2, 138-151.

Sadiki, Larbi. 2014. *Routledge Handbook of the Arab Spring: Rethinking Democratization*. London: Routledge.

Safa, Oussama. 2006. Lebanon springs forward. In *Journal of Democracy* 17, no. 1, 22-37.

Sakr, Etienne. 2005. The politics and liberation of Lebanon. In *Middle East Review of International Affairs* 9, no. 4, 86-105.

Salamey, Imad. 2013. *The government and politics of Lebanon*. New York: Routledge.

Salem, Paul. 2014. Lebanon. In *The Middle East,* 13th ed., edited by Ellen Lust, 609-630. Los Angeles: Sage.

Satik, Nerouz and Khalid Walid Mahmoud. 2013. *The Syrian Crisis: An Analysis of Neighboring Countries' Stances. Policy Analysis*. Arab Center for Research and Policy Studies. Accessed October 27, 2016. http://english.dohainstitute.org/file/get/ce6dd4ee-3171-4897-92b9-acc1e185ad6e.pdf

Shields, Vanessa E. 2008. Political Reform in Lebanon: Has the Cedar Revolution Failed?. In *The Journal of Legislative Studies* 14, no. 4, 474-487.

Schmitter, Philippe C., and Terry Lynn Karl. 1991. What democracy is... and is not. In *Journal of democracy* 2, no. 3, 75-88.

Schmitter, Philippe C. 1993. *Some Propositions about Civil Society and the Consolidation of Democracy*. Institut für Höhere Studien. Reihe Politikwissenschaft 10.

Schmitz, Hans Peter, and Katrin Sell. 1999. International Factors in Processes of Political Democratization: Toward a Theoretical Integration. In *Democracy Without Borders: Transnationalization and Conditionality*, edited by Jean Grugel, 23-41. London: Routledge.

Schumpeter, Joseph A. 1974. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Unwin University Books.

Siassios, Anita, and Saba Gheshan. 2012. *Jordan's Amendments to the Press and Publications Law*. Al-Tamimi. Accessed November 10, 2016. http://www.tamimi.com/en/magazine/law-update/section-6/october-2/jordans-amendments-to-the-press-and-publications-law.html

Skovgaard-Petersen, Jakob. 2006. Democratization and the New Arab Media. In *Democratization and Development – New Political Strategies for the Middle East*, edited by Dietrich Jung, 83-100. New York: Palgrave Macmillan US.

Strategic Comments. 2013. Syrian war worsens Lebanon's malaise. In *Strategic Comments* 19, no. 25. Accessed October 27, 2016. http://dx.doi.org/10.1080/13567888.2013.843344

Sultan, Cath. 2008. *Tragedy in South Lebanon: The Israeli-Hezbollah War of 2006*. Minneapolis: Scarletta Press.

Susser, Asher. 2008. Jordan: Preserving Domestic Order in a Setting of Regional Turmoil. In *Middle East Brief*, no. 27, 1-7. Accessed November 7, 2016. https://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB27.pdf

Sweis, Rana F., and Dina Baslan. 2013a. *Mapping Digital Media: Jordan*. London: Open Society Foundations. Accessed November 02, 2016. https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mapping-digital-media-jordan-20131121.pdf

Sweis, Rana F., and Dina Baslan. 2013b. The impact of digitization and new media trends in Jordan. In *Arab Media Report*. Accessed November 02, 2016. http://arabmediareport.it/en/limpatto-della-digitalizzazione-e-le-tendenze-dei-nuovi-media-in-giordania/

Tarawnah, Naseem. 2012. *Jordan's internet goes dark*. Foreign Policy. Accessed November 10, 2016. http://foreignpolicy.com/2012/08/31/jordans-internet-goes-dark/

Tobin, Sarah A. 2012. Jordan's Arab Spring: The Middle Class and Anti-Revolution. In *Middle East Policy* 19, no. 1, 96-109.

Traboulsi, Fawwaz. 2007. *A history of modern Lebanon*. London: Pluto Press.

UNDP. 2015b. *Human Development Report 2015 – Jordan*. Accessed November 3, 2016. http://www.hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/JOR.pdf

UNDP. 2015c. *Human Development Report 2015 – Lebanon*. Accessed October 15, 2016. http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/LBN.pdf

UNDP. 2015d. *Socio-economic Inequality in Jordan*. Accessed November 3, 2016. http://www.jo.undp.org/content/jordan/en/home/library/poverty/socio-economic-inequality-in-jordan-report.html

UNESCO. 2015. *Assessment of media development in Jordan based on UNESCO's Media Development Indicators*. Amman: UNESCO Amman Office. Accessed November 02, 2016. http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002344/234425e.pdf

UNESCO. 2016. *Media Environment Analysis for Jordan*. Accessed November 2, 2016. http://www.unesco.org/new/en/amman/communication-information/capacity-development/media-environment-analysis-for-jordan/

USAID. 2005. Lebanon's Cedar Revolution. In *Democracy Rising*, 16-17. Accessed October 23, 2016.
http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacf571.pdf

USAID. 2013. *Jordan Rule of Law and Anti-Corruption Assessment*. Bethesda, MD: Democracy International, Inc. Accessed November 12, 2016.
http://democracyinternational.com/media/Jordan%20Rule%20of%20Law%20Anti-Corruption%20Assessment.pdf

Vogt, Achim. 2011. Jordan's eternal promise of reform. In *Internationale Politik und Gesellschaft*, no. 4, 61-76. Accessed November 7, 2016.
http://library.fes.de/pdf-files/ipg/2011-4/08_a_vogt_eng.pdf

Voltmer, Katrin and Gary Rawnsley. 2009. The Media. In *Democratization*, edited by Christian W. Haerpfer, Patrick Bernhagen, Ronald F. Inglehart and Christian Welzel, 234-248. Oxford: Oxford University Press.

Whitehead, Laurence. 1991. Democracy by Convergence and Southern Europe: A Comparative Politics Perspective. In *Encouraging Democracy: The International Context of Regime Transition in Southern Europe*, edited by Geoffrey Pridham, 45-62. New York: St Martin Press.

Whitehead, Laurence. 2002. *Democratization: Theory and Experience*. Oxford: Oxford University Press.

The World Bank. 2014. *Jordan Economic Monitor. Resilience Amid Turmoil*. Accessed November 3, 2016.
http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/MNA/JEM-Spring-2014.pdf

Yilmaz, Hakan. 2009. The international context. In *Democratization*, edited by Christian W. Haerpfer, Patrick Bernhagen, Ronald F. Inglehart and Christian Welzel, 92-106. Oxford: Oxford University Press.